

Helsinški odbor
za ljudska prava u Srbiji

Zatvori u Srbiji

april 2005 – april 2006.

Beograd, mart 2006

Zatvori u Srbiji
April 2005 – April 2006.

Izdavač:
Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Za izdavača:
Sonja Biserko

Autori:
Marija Jelić
Dr Gordana Lukić Samardžija
Marijana Obradović
Zorana Marković

Tiraž: 80

Beograd, mart 2006.

**Ova publikacija je štampana zahvaljujući pomoći Evropske komisije –
Evropske inicijative za demokratiju i ljudska prava i njihovoj podršci
projektu "Prevenција torture – pomoć u rehabilitaciji žrtava torture"**

Sadržaj:

UVODNE NAPOMENE	5
OBAVLJANJE POSETE I METODOLOGIJA RADA	8
KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD NIŠ	11
KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD ZABELA – POZAREVAC	25
KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD SREMSKA MITROVICA	36
KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD ĆUPRIJA	49
KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD ZA ŽENE – POZAREVAC	59
KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD ZA MALOLETNIKE U VALJEVU	68
VASPITNO-POPRAVNI DOM KRUŠEVAC	80
SPECIJALNA ZATVORSKA BOLNICA	92
OKRUŽNI ZATVOR BEOGRAD	99
OKRUŽNI ZATVOR NOVI SAD	108
OKRUŽNI ZATVOR U LESKOVCU	117
OKRUŽNI ZATVOR U PROKUPLJU	127
OKRUŽNI ZATVOR U PANČEVU	136
OKRUŽNI ZATVOR U SMEDEREVU	145
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	153

UVODNE NAPOMENE

Ova publikacija predstavlja rezultat treće godine rada Helsinškog odbora na regionalnom projektu "Prevenција torture – podrška rehabilitaciji žrtava torture", koji je realizovan zahvaljujući pomoći Evropske komisije – Evropske inicijative za demokratiju i ljudska prava.

Osim Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, u ovom trogodišnjem projektu učestvuju i helsinški odbori iz Bugarske, Mađarske, Makedonije, Poljske, Rusije i Međunarodna helsinška federacija.

Na regionalnom nivou, osnovni ciljevi ovog projekta jesu prevencija torture, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja u ustanovama zatvorenog tipa (policijske stanice, zatvori, psihijatrijske ustanove itd.), podrška da NVO posećuju ove ustanove, ali i uticaj na vlade ovih država da se NVO omogući njihovo monitorovanje.

Na nivou država, ciljevi projekta su:

- Podrška promjenama negativne prakse u postupanju policije i zatvorskih službi;

- Podrška zakonodavnim reformama koje bi doprinele usklađivanju domaćeg zakonodavstva sa relevantnim međunarodnim standardima i ratifikovanim ugovorima;

- Podizanje svesti građana o postojanju torture i nečovečnog postupanja policije, zatvorskog osoblja i nepovoljnih uslova u kojima su smeštana lica lišena slobode.

Obaveze koje je Državna zajednica Srbije i Crne Gore (SCG) preuzela prijemom u članstvo Saveta Evrope 3. aprila 2003. godine apsolutno su kompatibilni ciljevima kojima se Helsinški odbor rukovodi u realizaciji ovog projekta.

U pogledu obaveza prema Evropskoj konvenciji o sprečavanju torture, koja je stupila na snagu 1. jula 2004. godine, vlasti SCG su upoznale Komitet za sprečavanje torture o nadležnim organima zaduženim za prijem nota upućenih Vladi, a obavljeno je i imenovanje službenika za vezu.

Tokom septembra 2004. godine realizovana je prva, dvonedeljna poseta delegacije Komiteta za sprečavanje torture (CPT) u ustanovama SCG u kojima se nalaze osobe lišene slobode. Izveštaj CPT-a još uvek nije dostupan javnosti, ali se njegovo objavljivanje očekuje u narednih nekoliko meseci.

Na nivou Republike Srbije preduzeti su određeni konkretni koraci ka reformi sistema izvršenja zatvorskih sankcija, a ova oblast, ujedno, predstavlja i jedinu oblast pravosudnog sistema Srbije u kojoj je zabeležen izvestan

pozitivan pomak. Taj pomak se prvenstveno vidi u većoj otvorenosti Uprave za izvršenje zavodskih sankcija prema savremenim tendencijama i standardima koji definišu ovu oblast.

Jedan od najznačajnijih pomaka jeste pravljenje jedinstvene strategije reforme zatvorskog sistema na nivou Uprave za izvršenje zavodskih sankcija. Čitava strategija podeljena je u nekoliko glavnih oblasti i na njihovoj reformi rade različite radne grupe sastavljene od eksperata iz Ministarstva pravde, Uprave za izvršenje zavodskih sankcija, međunarodnih organizacija, domaćih nevladinih organizacija, kao i od drugih eminentnih stručnjaka iz pojedinih oblasti.

Na normativnom planu, značajan pomak se ogleda u činjenici da su usvojeni Zakon o izvršenju krivičnih sankcija i Zakon o maloletničkom pravosuđu, a u toku je i izrada jednog broja novih podzakonskih akata (pravilnika).

Novi Zakon o izvršenju krivičnih sankcija stupio je na snagu 1. januara 2006. godine.¹ U odnosu na predhodni, ovaj zakon, u mnogim segmentima, nudi savremenija rešenja i garancije kojima je cilj zaštita ljudskih prava zatvorenika. Sama definicija svrhe izvršenja krivičnih sankcija u ovom zakonskom tekstu, u odnosu na prethodni zakon, je mnogo jasnija, preciznija i korespondira modernim penološkim mišljenjima. Dakle, svrha je da se počinioci krivičnih dela sklone iz društvene zajednice, da bi se, s jedne strane, društvena zajednica zaštitila, a s druge, da bi se ovi ljudi kroz određene tretmane osposobili za samostalan život kada se nađu na slobodi.

U novom Zakonu se nalazi poglavlje koje načelno reguliše položaj zatvorenika. Dakle, proklamovana načela garantuju poštovanje ličnog dostojanstva zatvorenika, zaštitu osnovnih prava u skladu sa Ustavom i pravilima međunarodnog prava, zabranu torture, zabranu bilo kog oblika diskriminacije. Osnovna načela garantuju i sudsku zaštitu u odnosu na sve pojedinačne akte kojima se za vreme izdržavanja zatvorske kazne rešava o pravima i obavezama zatvorenika.

Ovim zakonom je propisano da se, u skladu sa javnošću rada uprave i celog sistema za izvršenje sankcija, posebno vodi računa da domaćim i međunarodnim organizacijama i telima koja se bave zaštitom ljudskih prava, sredstvima informisanja i naučnim radnicima budu omogućene posete ustanovama u kojima se izdržavaju zatvorske kazne.

U Zakonu su taksativno nabrojana prava zatvorenika, a u tom korpusu poseban akcenat je stavljen na pravo na zdravstvenu zaštitu jer je zakonodavac procenio da dosadašnji način ostvarivanja te zaštite nije bio odgovarajući. U tom smislu se taksativno nabrajaju dužnosti zatvorskog lekara, odnosno njegove obaveze prema zatvorenicima u pružanju adekvatne medicinske nege i pomoći. Zakon je izričito zabranio prinudno lečenje i

¹ Službeni glasnik RS, br. 85/2005 od 6. oktobra 2005. godine.

hranjenje zatvorenika i predvideo pravo zatvorenika i njegove porodice da budu upoznati sa podacima iz zdravstvenog kartona, što do sada nije bio slučaj.

Pitanje pritužbe zatvorenika je regulisano tako što sada novi zakon ustanovljava obavezu direktora uprave da, u roku od 15 dana, mora odgovoriti na žalbu koju mu zatvorenik uputi.

Umesto privilegija, novi zakon uvodi termin posebnih prava zatvorenika koja oni mogu steći u toku izdržavanja zatvorske kazne.

Zakon po prvi put reguliše proceduru smeštanja u odeljenje pojačanog nadzora, obavezu donošenja rešenja, pravo žalbe na odluku, kao i najduže trajanje ove mere. Zatim, jasno se propisuju pretpostavke za primenu disciplinskih mera prema zatvorenicima, definišu teži disciplinski prestupi i precizira način vođenja disciplinskog postupka. Po prvi put se uvodi sudska zaštita u slučajevima rešenja o disciplinskom kažnjavanju, kao i pravo zatvorenika da angažuju stručnu pomoć u disciplinskim postupcima.

U toku je izrada Pravilnika o radu zatvora i zavoda kojima će se razraditi pomenute zakonske odredbe. Nova normativna rešenja će, u svakom slučaju, korespondirati međunarodnim standardima i preporukama domaćih i međunarodnih organizacija i tela koje su imale prilike da se upozanju sa dosadašnjom zakonskom regulativom, a i sa praksom izvršenja zatvorskih kazni u srpskim zatvorima.

S druge strane, svakodnevna praksa i život u srpskim zatvorima pokazuju da je pred nama još uvek težak i dugačak put da se postigne takva praksa i tretmana lica lišenih slobode koji će zadovoljavati minimalne evropske standarde u ovoj oblasti.

Glavni cilj ovog izveštaja je da se, neposrednim monitoringom naših zatvorskih ustanova, "snimi" stanje, uvide nedostatci i neusklađenosti i daju neposredne preporuke za poboljšanje stanja, kako u konkretnim ustanovama, tako i na nivou celokupnog sistema izvršenja sankcija.

Nadamo se da će izveštaj doprineti efikasnijem ispunjavanju naših zajedničkih ciljeva i da će pomoći integraciji naše zemlje u savremene tokove evropske zajednice naroda.

Ovom prilikom želimo da se zahvalimo i svim zaposlenim u Upravi za izvršenje zavodskih sankcija, upravnicima, zatvorskom osoblju i zatvorenicima na sve boljoj saradnji i pomoći bez koje realizacija ovog projekta ne bi bila moguća.

OBAVLJANJE POSETE I METODOLOGIJA RADA

U periodu od aprila 2005. do marta 2006. godine tim Helsinškog odbora (HO) je posetio sva tri kazneno-popravna zavoda zatvorenog tipa u Srbiji (Niš, Požarevac i Sremska Mitrovica), Kazneno-popravni zavod za žene u Požarevcu, Kazneno- popravni zavod za maloletnike u Valjevu, Vaspitno-popravni dom za maloletnike u Kruševcu i Specijalnu zatvorsku bolnicu u Beogradu.

U istom periodu, tim HO je posetio i pritvorska i zatvorska odeljenja u sedam okružnih zatvora u Srbiji.

Pošto je novi Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije po prvi put u domaće zakonodavstvo uveo institut poseta nevladinih organizacija zatvorskim ustanovama, sve posete koje je u okviru ovog projekta HO obavio u protekle tri godine bile su rezultat neformalnog dogovora sa Upravom za izvršenje zavodskih sankcija (Uprava), kao nadležnog tela u okviru Ministarstva pravde. Ovaj neformalni odnos predstavlja, zapravo, "džentlmenski sporazum", prema kome HO najmanje sedam dana unapred pismeno traži dozvolu za posetu ustanovi, a onda, Uprava, takođe pismeno, odobrava posetu.

U svakom zahtevu za odobrenje posete navedeno je da HO traži da mu se omogući da: pregleda i obilazi prostorije i zgrade ustanove po sopstvenom izboru; razgovara sa zatvorenicima, po sopstvenom izboru i bez prisustva stražara i uprave; da razgovara sa osobljem (upravom, čuvarima, stručnim osobljem) koje je zaposleno u ovoj ustanovi, takođe po sopstvenom izboru.

Uprava je na sve zahteve za dobijanje dozvole za posete ovim ustanovama odgovorila pozitivno i bez odlaganja.

Sve posete su obavljene od strane tima sastavljenog od dva pravnik, specijalnog pedagoga i lekara – patologa.

Posete su bile organizovane i sprovedene na sledeći način:

- sastanak celog tima sa upravnikom i načelnicima zatvorskih službi;
- odvojeni i pojedinačni razgovori članova tima sa upravnicima, načelnicima službi i osobljem službi;
- obilazak ustanove od strane svih članova tima;
- nemonitorovani razgovori članova tima sa zatvorenicima koji su se sami prijavili prilikom posete, koji su nasumično izabrani sa spiska zatvorenika ili koji su razgovor pismeno ili preko telefona tražili pre nego što je ustanova posećena;

- kratke konsultacije tima oko osnovnih nalaza i zapažanja tima;
- završni razgovor članova tima sa upravom i zatvorskim osobljem.

Prilikom svake posete posmatrano je 6 dimenzija: kvalitet i uslovi života (arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ishrana i medicinska nega); bezbednost; zakonitost postupanja u okviru ustanova; resocijalizacija; kontakti sa spoljnim svetom i osoblje ustanova.

Za svaku od navedenih dimenzija informacije su prikupljane iz različitih izvora: direktnom opservacijom, razgovorom sa predstavnicima uprave, razgovorima sa osobljem (pripadnicima svih službi) i zatvorenicima, kao i iz zvanične dokumentacije (kada je i u kojoj meri bila dostupna).

Organizacija i način sprovođenja poseta u okružnim zatvorima, odnosno u pritvorskim jedinicama u kojima se nalaze osobe protiv kojih je krivični postupak u toku, razlikovao se od poseta zavodima gde se gotovo isključivo nalaze zatvorenici.

Prvo, nadzor nad pritvorenima i izvršenjem mere pritvora vrši predsednik okružnog suda na čijoj se teritoriji nalazi okružni zatvor, a ne Uprava za izvršenje zavodskih sankcija.

Drugo, prema domaćem zakonodavstvu osobe koje se nalaze u pritvoru mogu ostvarivati kontakt isključivo uz pismenu dozvolu sudije koji vodi postupak.

U praksi je to značilo da tim HO nije imao mogućnosti da razgovara sa pritvorenim licima jer je nemoguće unapred znati ko su pritvorena lica, da li ona žele da razgovaraju sa timom HO i ko su sudije u postupku.

Uvažavajući sve iznete izvore u analizi, istakli bi specifičnost informacija koje smo dobili od nekih zatvorenika ili nekog od osoblja, i koje se povremeno navode u ovom izveštaju. S obzirom da neke od ovih informacija i podataka nisu podložni merenjima i potpunoj verifikaciji, dublja analiza podataka nije bila moguća, što je ostavilo mogućnost za subjektivnost u proceni i interpretaciji.

Potreba za komparacijama različitih ustanova nalagala je i standardizaciju postupka procene, zbog čega su prilikom svake posete korišćeni standardizovani upitnici za upravu, osoblje i zatvorenike, registri opservacija i standardizovani upitnici za unos drugih relevantnih podataka.

Po prikupljanju i sistematizaciji ovih pojedinačnih izveštaja, posle svake posećene ustanove, upućivana su pisma Upravi za izvršenje zavodskih sankcija Republike Srbije i upravnicima ustanova sa osnovnim nalazima i preporukama tima HO za poboljšanje stanja u posećenoj ustanovi.

Nakon nekoliko poseta ustanovama, sastavljani su i upućivani kvartalno na iste adrese kompletni izveštaji o zatečenom stanju i preporukama za njegovo poboljšanje.

Po obavljanju svih poseta predviđenih projektom, te nakon sistematizacije i analize svih prikupljenih podataka, sačinjen je sumarni izveštaj koji predstavljamo na stranicama koje slede.

KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD NIŠ

Datum posete: 20. oktobar 2005. godine

Tip ustanove: zatvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 1022

Broj pritvorenika: 92

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

a) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

Od naše prethodne posete Kazneno-popravnom zavodu Niš prošlo je nešto više od dve godine.² Za to vreme najobimniji investiciono-građevinski poduhvat bio je obnova paviljona A u zatvorenom delu ustanove. Zgrada je kapaciteta oko 270 mesta. Rekonstrukcija paviljona podrazumevala je mnoge arhitektonske prepravke kako bi se smeštajni kapaciteti upodobili važećim evropskim standardima. To znači da se vodilo računa: da sobe budu dovoljno prostrane za smeštaj najviše desetorice zatvorenika; da svaka soba, pored sanitarnog čvora i pijaće vode, ima tuš; da svaki zatvorenik ima svoj ormarić u koji može odložiti lične stvari; da se na svakom spratu ovog paviljona nalazi posebna sala za dnevni boravak. U prizemlju zgrade, kao i u drugim paviljonima, postoje telefonske govornice.

Novina u odnosu na period od pre dve godine jeste renovirano prijemno odeljenje. U ovom delu zatvorenici provode do trideset dana, nakon čega bivaju raspoređivani u paviljone zatvorenog odeljenja. S obizrom da je nedavno renovirana, zgrada prijemnog odeljenja ima zadovoljavajuće materijalno-higijenske uslove. Iako je izvod iz kućnog reda istaknut na oglasnoj tabli prijemnog odeljenja, smatramo da je zatvorenicima potrebno dostaviti integralnu verziju kućnog reda i ZIKS, a grupa vaspitača koja radi u prijemnom odeljenju mora da ustanovi da li je zatvorenik u mogućnosti da pravilno shvati i razume prava i obaveze koji proističu iz važećih propisa.

² Tim Helsinškog odbora obišao je Kazneno popravni - zavod u Nišu 29. jula 2003. godine i o tome sačinio izveštaj koji je objavljen u publikaciji "Zatvori u Srbiji, april 2003 - april 2004", strana 6.

Pored pomenutih objekata, adaptiran je deo zatvorske bolnice, u koji su smešteni stariji ljudi koji su bolesni i otežano se kreću. Radi se na adaptaciji škole, koja je spaljena tokom pobune 2000. godine. U toku je zamena grejnih kotlova, što će, svakako, uticati na kvalitet grejanja, mada i u postojećoj situaciji grejanje sasvim slolidno funkcioniše. Jedan od najprioritetnijih poduhvata, za koji nisu još uvek obezbeđena sredstva, jeste kompletna zamena vodovdnih instalacija. Ovaj poduhvat je prioritet i neminovnost, jer, bez toga, svaka druga adaptacija predstvalja kratkoročno rešenje i bespotrebno trošenje novca.

Paviljoni B i C su, nažalost, u istom, a u pojedinim segmentima i u gorem stanju od onog koje smo konstatovali prethodni put. Sobe su prenaseljene, nameštaj je dotrajavao, sanitarije su doslovno u stanju raspada. U jednom od paviljona koji nema sobe za dnevni boravak zatvorenici slobodno vreme provode u hodniku ispred soba, koji im služi kao prostor za dnevni boravak. Kako je samo mali broj njih radno angažovan, većina ih gotovo ceo dan provodi po hodnicima paviljona. Ispred svakog paviljona se nalaze šetališta koja imaju i terene za košarku i fudbal, a pojedina improvizovane sprave za telesno vežbanje.

Zgrada u kojoj se nalazi OPN i samice puna je vlage. Posebno u podrumu u kome se nalaze samice oseća se veoma intezivan zadah buđi. Sobe u OPN su male kubature, oko 6m² sa po tri kreveta i mokrim čvorom koji nije dovoljno odvojen od dela za spavanje. Sobe su sa krevetima na tri sprata. Prozor u sobi je postavljen visoko, malih je dimenzija i pokriven je rešetkama i žicom. Ovakva pozicija prozora ne omogućava dovoljan dotok svetlosti i vazduha. Zatvorenici u ovim sobama provode 23 časa dnevno. Jedan sat imaju mogućnost da izađu na svež vazduh. Dva puta nedeljno, umesto šetnje, mogu taj sat vremena da iskoriste za bavljenje sportskim aktivnostima.

Samice u podrumu su potpuno neadekvatne za izdržavanje disciplinskih kazni. Veoma su mračne, a vazduh je ustajao i oseća se na buđ. U sklopu samice nema sanitarnog čvora, niti česme sa tekućom vodom. Iako smo dobili informaciju od zaposlenih da se ove samice koriste samo u situacijama kada su sobe u OPN sve zauzete, smatramo da su uslovi u ovim samicama daleko ispod standarda koje propisuju relevantne evropske institucije.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

Izgled sudova za pripremu hrane i higijena u kuhinji su na solidnom nivou. Nameštaj u trpezariji je dotrajavao i trebao bi biti zamenjen. O pripremi hrane brine se tim ljudi (tri kuvara i pekar). Jelovnik sastavlja šef kuhinje. Posebno se pripremaju dijetetski jelovnici i verski obroci za zatvorenike islamske veroispovesti. Upravnik zatvora je dozvolio da se za vreme ramazanskog posta obroci uzimaju u toku dana i jedu u toku noći. Ovo

je jedini zatvor u kome smo se susreli sa praksom poštovanja običaja u vreme ramazanskog posta i ovaj gest uprave posebno pohvaljujemo.

Ipak, neki od zatvorenika imali su pritužbe na količinu obroka (da oborci nisu dovoljno obimni), kao i na način pripreme. Voća i mlečnih proizvoda ima retko.

Kantina je potpuno renovirana, a rad i prodaja robe organizovani su na drugačijem principu od onog koji je važio u vreme prethodne posete. Kantina je postavljena tako da zatvorenici iz sva tri paviljona imaju direktan pristup kroz šaltere koji su otvoreni na tri strane. Svaki paviljon ima dan kada je određena kupovina na kantini. U prodaji namirnica više ne učestvuju zatvorenici, već je uprava zaposlila civile koji prodaju namirnice. Ovakva organizaciona promena je učinjena zbog toga što su zatvorenici koji su radili u kantini, i pored rigorozne kontrole, uvek nalazili načina da manipulišu sa robom i novcem.

c) Medicinska nega zatvorenika

U poređenju sa svim zavodima i zatvorima u Srbiji medicinska služba u KPZ Niš predstavlja najbrojniju službu koja pruža medicinsku zaštitu zatvorenicima. Od poslednje posete u medicinskoj službi KPZ Niš nije došlo do promene broja stalno zaposlenih (7 sa visokom i 9 sa srednjom stručnom spremom), a honorarno se angažuju neuropsihijatar, otorinolaringolog, rendgenolog i oftalmolog.

Ambulanta i jedan deo stacionarnog dela su renovirani, ali bilo bi potrebno u pojedinim prostorijama izvršiti zamenu podova koji su totalno propali. U pripremi je sređivanje još jednog dela stacionara. Trokanalni EKG je u kvaru, pa se iz tog razloga koristi jednokanalni. Završeni su svi radovi koji su bili potrebni za obezbeđivanje adekvatnih uslova za funkcionisanje rendgen aparata, ali on još nije u upotrebi jer nedostaje upotrebna dozvola. Od složenije medicinske opreme koristi se ultrazvuk.

Od pre godinu dana se prestalo sa organizacijom rada koja je podrazumevala dvadesetčetvoročasovnu pokrivenost zdravstvenom negom. Smatramo da ovo predstavlja korak nazad u pogledu zdravstvene zaštite zatvorenika, tim pre što se sa ovako brojnom medicinskom službom takva organizacija i funkcionisanje može sprovesti.

Kod prvog pregleda se rade i laboratorijske analize u samoj ustanovi (krvna slika, sedimentacija, glikemija i analiza urina), a u gradskom centru druge analize (hepatitis virusi, treponema i HIV virus). Obavezno se otvara zdravstveni karton za svakog zatvorenika. Zatvorenici koji imaju kazne duže od 12 meseci pri prijemu dobijaju antitetanusnu vakcinu. Zatvorenici koji imaju kraće kazne ne dobijaju ovu vakcinu zbog nemogućnosti revakcinacije. Prema rečima načelnika službe, medicinsko

osoblje će aplikovati i vakcinu protiv gripa ukoliko je porodica zatvorenika obezbedi.

Periodični pregledi se ne rade sistematski za celu zatvorsku populaciju, već se pregledaju samo oni zatvorenici koji su radno angažovani. Ako se uzme u obzir da je manjina zatvoreničke populacije radno angažovana, smatramo da bi bilo dobro uvesti, minimum jednom godišnje, praksu sistematskog pregleda svih zatvorenika.

U ustanovi postoji i sasvim odgovarajuća stomatološka ordinacija u kojoj se rade sve vrste intervencija, uključujući i protetiku. U 2004. godini je bilo 2625 pregleda, od čega 575 prvih pregleda, 1371 lečenje zuba, 423 plombi, 429 vađenja, 16 proteza i 96 ostalih intervencija. Od početka 2005. do septembra meseca iste godine bilo je 2189 pregleda, 545 prvih, 979 lečenja, 294 plombi, 361 vađenje, 10 proteza i 38 ostalih intervencija.

Kod statistike lekarskih pregleda bilo je određenih problema u snalaženju sa raspoloživim podacima, s obzirom da tehničar koji vodi medicinsku dokumentaciju nije bio u ustanovi u trenutku naše posete. Ovo nas je navelo na zaključak da je modalitet vođenja evidencije prekomplikovan za ostale pripadnike medicinske službe, pa bi ga trebalo pojednostaviti. Podatke smo vadili iz tromesečnih izveštaja koji obuhvataju ukupan broj pregleda, broj prvih i ostalih pregleda, i registar broja obolelih po klasifikaciji oboljenja Svetske zdravstvene organizacije. U prvom tromesečju je bilo 5580 pregleda, od toga 2716 prvih i 2561 ostalih, a u tom periodu je registrovano 8 dijabetičara, 55 hepatitis C virus pozitivnih, 3 alkoholičara, 17 zavisnika od droga, 12 shizofrenija, 122 neurotska i 66 drugih duševnih poremećaja, 92 hipertenzije itd. U drugom tromesečju je bilo 5494 pregleda, prvih 2921 i ostalih 2573, a u tom periodu je zabeležen jedan slučaj alkoholizma, 9 zavisnih od droga, 23 neurotska i 3 drugih duševnih poremećaja, 8 hipertenzija, 3 slučaja embolije itd. U trećem tromesečju je obavljeno 5108 pregleda, 2641 ostalih, 1 slučaj alkoholizma, 4 shizofrenije, 16 neurotskih i 2 druga duševna poremećaja, 1 epilepsija, 7 hipertenzija itd.

Tokom ove godine, po rečima načelnika, registrovana su 4 slučaja tuberkuloze, od čega samo jedan slučaj u prostoru ustanove, a 3 su prepoznata na dolasku. Sva četvorica zatvorenika se nalaze na lečenju u KBC Bolnici. U Zavodu se nalazi jedan zatvorenik čija je bolest TBC sanirana. Nema HIV pozitivnih, 55 je hepatitis C virus, a 2 hepatitis B virus pozitivnih zatvorenika.

Registrovana su 243 zatvorenika kao zavisnici od psihoaktivnih supstanci, dok je njih 100 zavisno od alkohola. Ovaj broj zavisnika, kao i broj zatvorenika kod kojih su registrovani različiti duševni poremećaji, opravdava potrebu za jednim stalno angažovanim neuropsihijatom, što će biti predloženo za novu sistematizaciju radnih mesta u medicinskoj službi. Sa, ali i bez stalno angažovanog neuropsihijatra, trebalo bi uvesti psihoterapijske programe, programe radne terapije, socioterapijske programe za

neuravnotežene pojedince, kao i programe pripreme za društvenu reintegraciju zatvorenika.

U okviru službe, funkcioniše i biohemijska laboratorija, u kojoj se rade krvna slika, sedimentacija, glikemija i analiza urina. Laboratorija je opremljena vrlo starom opremom. U njoj je zaposlen samo tehničar. Mišljenja smo da se rezultati analiza dobijenih bez prisustva specijaliste biohemije, bez obzira na iskustvo i sposobnosti tehničara, ne mogu smatrati adekvatnim.

Služba vodi posebnu evidenciju povreda. Od početka godine registrovane su 154, od čega 32 povrede nastale na radu. Kada se desi povreda zatvorenika na radu, popunjava se povredna lista i podatak se unosi u knjigu povreda. Zadesne povrede i povrede u sportu se takođe evidentiraju, mada nismo dobili njihov broj. Povrede nastale u međusobnim sukobima zatvorenika se prijavljuju operativnom centru. Zbog isteka radnog vremena nismo bili u mogućnosti da dobijemo statistiku ove vrste povreda. Mišljenja smo da bi kompletnu evidenciju svih vrsta povreda (rad, sport, međusobni sukobi, samopovređivanja, povrede zadobijene primenom sredstava prinude...) trebalo da vodi medicinska služba u posebnoj knjizi, bez obzira na to što informacije dalje prosleđuje operativnom centru. Posebno naglašavamo potrebu izdvojenog evidentiranja povreda koje proisteknu kao posledica primene sredstava prinude nad zatvorenicima.

Smatramo da bi bilo veoma poželjno razvijati svest pripadnika medicinske službe o tome da su zatvorenici njihovi pacijenti, da medicinska služba u zatvoru treba da bude nezavisna i objektivna, da prevazilaženje uvreženog stava o srodnosti službe obezbeđenja i medicinske službe (plave i bele uniforme), ne predstavlja neloyalnost i nekolegijalnost, već profesionalno i etično obavljanje posla. Ovakav stav i pristup poslu medicinske službe može doprineti unapređenju rada svih službi u ustanovi.

Od načelnika smo saznali da je dva dana pre naše posete jedan zatvorenik u prijemnom odeljenju izvršio samoubistvo. Od početka 2005. godine zabeležena su dva pokušaja samoubistva, jedan u istražnom odeljenju, a drugi u otvorenom delu ustanove. Sedam zatvorenika je umrlo, od čega je dvojicu smrt zadesila dok su bili na bolničkom lečenju van ustanove, a jedan zatvorenik je poginuo u saobraćajnoj nesreći za vreme odsustva. U samoj ustanovi su umrli četvorica zatvorenika, jedan od karcinoma, jedan dijabetičar zbog infarkta, jedan zatvorenik koji je preminuo prirodnom smrću u 80. godini života, i pomenuti zatvorenik koji je izvršio samoubistvo.

Ispitujući proceduru i postupanje sa zatvorenicima kod kojih se ustanovi da postoje rizici da izvrše samoubistvo, ili kod onih koji su to već pokušali, saznali smo da se postupa različito u zavisnosti od datog slučaja. Obavezno se konsultuje neuropishijatar, neki zatvorenici se smeštaju u stacionar, neki se transportuju u psihijatrijsku kliniku u Gornjoj Toponici, a pojedini se fiksiraju za krevet.

Naglašavamo da se prilikom fiksiranja pacijenata zbog psihičkih problema mora propisati i strogo poštovati propisana procedura. U takvim situacijama primenu mere vezivanja trebalo bi da odredi doktor, a i on tek kada su iscrpljene mogućnosti medikamentoznih sredstava za smirivanje i uz preciznu evidenciju datih sredstava, vremena davanja i njihove količine, kao i uz precizno beleženje trenutka kada je konstatovana nemogućnost medikamentoznog zbrinjavanja rizičnog pacijenta, usled čega se prešlo na meru vezivanja. Posebno naglašavamo da se ova mera nikada ne sme primenjivati u prisustvu drugog zatvorenika.

U periodu od naše prethodne posete u ustanovi nije bilo organizovanih aktivnosti usmerenih na zdravstvenu edukaciju bilo zatvoreničke populacije, bilo zatvorskog osoblja. Smatramo da je ovakva vrsta edukacije neophodna, posebno predavanja o zaraznim bolestima i bolestima zavisnosti.

Pripadnici medicinske službe su bili na nekoliko edukacija (o hepatitisu, AIDS-u, TBC-u.). Preporučujemo da i ubuduće treba koristiti svaku priliku za sticanje novih znanja, posebno onih iz oblasti zatvorske patologije.

Od načelnika službe smo dobili podatak da je protiv jednog pripadnika ove službe podneta prijava za nesavesno lečenje. Na osnovu prijave, inspektor MUPa je obavio razgovor sa načelnikom službe, ali optužnica još uvek nije podignuta.

Na kraju samo da konstatujemo da smo prijatno iznenađeni informacijom da su ustanovu posećivali zdravstveni inspektori Ministarstva zdravlja i nadamo se da će se nadzor zdravstvenih vlasti nad radom ove službe, kao i medicinskih službi u drugim zatvorima, nastaviti, jer to može biti dobra garancija da ove službe funkcionišu u skladu sa važećim medicinskim propisima.

II

Preporuke

- Redukovati broj zatvorenika u sobama u odeljenju pojačanog nadzora.
- Samice u podrumu izbaciti iz upotrebe.
- Po mogućnosti renovirati paviljone B i C po ugledu na paviljon A.
- Renovirati odeljenje pojačanog nadzora, voditi računa o veličini i položaju prozora, dotoku svetlosti i vazduha, o kvadraturi soba, o ugrađivanju mokrog čvora i tekuće vode u sklop sobe, ali tako da potpuno budu odvojeni od dela za spavanje i boravak.
- Trpezariju opremiti novim nameštajem.
- Kvalitet hrane poboljšati ubacivanjem mlečnih proizvoda i voća u obroke.

- Organizovati smene tako da se postigne celodnevna pokrivenost medicinskom zaštitom.
- Pojednostaviti način vođenja evidencije povreda, tako da bude razumljiv i dostupan svim pripadnicima medicinske službe.
- Uvesti sistematske preglede jednom godišnje.
- Organizovati preventivni rad kroz predavanja o zaraznim bolestima, bolestima zavisnosti, polno prenosivim i sl.
- Raditi na edukaciji i uvođenju psihoterapijskih, socioterapijskih i reintegracionih programa.
- Naći adekvatno rešenje za funkcionisanje biohemijske laboratorije.
- Formirati jasna pravila rešavanja slučajeva kada je primećen rizik od samoubistva.

Bezbednost

I

Prema informacijama koje smo dobili od uprave, u poslednjih godinu dana nije bilo bekstva, ni pokušaja bekstva iz ustanove. Ni uprava, niti zatvorenici nisu prijavili postojanje nekih značajnijih incidenata ili sukoba na relaciji uprava -zatvorenici, niti među samim zatvorenicima. U toku prošle godine desilo se jedno smoubistvo u prijemnom odeljenju.

Zatvorenici se nisu žalili na nedozvoljenu, niti prekomernu upotrebu sredstava prinude od strane pripadnika službe obezbeđenja. Međutim, nekoliko zatvorenika nam je iznelo istovetne stavove da konflikti među zatvorenicima često bivaju inicirani od strane pojedinih pripadnika službe obezbeđenja. Kao ilustraciju su naveli da neki stražari ostave otključana vrata između spratova u paviljonu, pa takva situacija rezultira međusobnim tučama i sukobima zatvorenika. Zatvorenici su nam rekli da služba obezbeđenja ima praksu da kod tuča i sukoba među zatvorenicima puste da se zatvorenici međusobno dobro pretuku, pa tek onda reaguju. Zatvorenici romske nacionalnosti su izneli pritužbu da pojedini pripadnici službe obezbeđenja isključivo biraju Rome kada treba izvršiti teške i prljave poslove, kao što je, na primer, istovaranje uglja.

Prema rečima načelnika službe obezbeđenja, najveći problem u Zavodu koji se odražava na bezbednost jeste nedostatak materijalnih sredstava. Nedovoljna novčana sredstva limitiraju mnoge stvari koje imaju uticaja i na bezbednost ustanove.

Odnos broja zaposlenih prema broju zatvorenika je 1:5, što, prema proceni načelnika službe, omogućava relativno dobru bezbednost osoblja i zatvorenika. Veličina i specifičnost ustanove nameću potrebu pažljivog raspoređivanja radnika.

Ustanova je delimično opremljena video nadzorom po ogradama i kapijama, ali načelnik smatra da je to nedovoljno. Ipak, bezbednost osoblja i zatvorenika ocenjuje se kao dobru, zahvaljujući tome što osoblje ima dovoljno saznanja o tome šta se među zatvorenicima dešava.

Procena službe obezbeđenja je da ima slučajeva krijumčarenja nedozvoljenih predmeta iz spoljne sredine u ustanovu (najviše u vidu lekova, špriceva), ali načelnik smatra da služba uspeva da eliminiše najveći broj ovakvih pokušaja.

Procedure osiguranja bezbednosti pretresom prostorija se obavljaju redovno i ciljano. Načelnik smatra da zbog veličine i vrste ustanove stihijski pretresi nisu dobro rešenje. Pretres se obavlja u svemu prema utvrđenom metodičkom upustvu, kojim je propisano šta sve radnik mora na sebi da nosi i da poseduje kod obavljanja pretresa. Načelnik insistira da radnici koji obavljaju pretres sve stvari vrata na mesto, da se zatvorenicima službeno obraćaju i on sam lično prisustvuje pretresima kad god je to moguće. Takođe navodi da reaguje kad god ima prijavu o pretresu koji nije obavljen saglasno pravilima.

Po navodima zatvorenika pretresi tela i prostorija se vrše stalno, često i veoma detaljno. Stvari se ispreturaju, pobacaju, a bilo je slučajeva i otkidanja đonova sa patika u cilju navodnog pronalaženja nedozvoljenih predmeta.

II

Preporuke

- Zaposleni u službi bezbednosti moraju da sprečavaju incidente i potencijalno opasne situacije, pa je brzina i efikasnost njihovog reagovanja od presudne važnosti.
- Prestati sa praksom diskriminacije Roma prilikom davanja radnih dužnosti koje su vezane za najprljavije poslove.

Zakornitost postupanja

I

Ako uporedimo trenutnu siutuciju u pogledu zakonitosti rada uprave i drugih organa koji su nadležni za oblast izvršenja, konstatujemo da se praksa u nekim segmentima promenila, dok je u pojedinim ostala ista u odnosu na onu koju smo detaljno opisali u prethodnom izveštaju. Dakle, primedba koja se odnosila na dostupnost kućnog reda i dalje stoji. Samtramo da nije dovoljno da zatvorenicima budu dostupni pojedini izvodi iz kućnog reda, već im moraju biti dostupni u svakom momentu kućni red u integralnoj

verziji, primerak ZIKS, a u prijemnom odeljenju vaspitači bi trebalo da objasne onim zatvorenicima kojima to nije jasno koja su njihova prava i obaveze tokom izdržavanja zatvorske kazne.

Za razliku od prošlog puta, zatvorenici se nisu žalili na čestu, prekomernu i krajnje arbitrarnu upotrebu palice pojedinih pripadnika službe obezbeđenja. Ipak, kao što smo pomenuli u poglavlju koje se odnosi na bezbednost, neki zatvorenici su nam ukazali na ponašanja pojedinih pripadnika službe obezbeđenja koja se ne bi mogla okarakterisati kao zakonita (podsticanje konflikata među zatvorenicima, diskriminacija pripadnika romske populacije).

Većina zatvorenika na pitanje o postojanju korupcije je rekla da korupcija postoji na svim nivoima ustanove, osim samog upravnika. Zatvorenici percipiraju da je korupcija najizraženija kod premeštaja zatvorenika u otvoreno odeljenje. Iz pomenutih razloga i ovoga puta podvlačimo da je potrebno posvetiti veću pažnju i nadzor nad radom pojedinih radnika Zavoda.

U pogledu disciplinskog kažnjavanja dobili smo podatak da je u poslednjih 6 meseci izrečeno 216 disciplinskih kazni. Od tog broja uslovno je odloženo 43, a realizovano je 154 upućivanja u samicu, 19 ukora i 3 oduzimanja pogodnosti. Na odluke o disciplinskom kažnjavanju uloženo je 62 žalbe, od toga je usvojeno 21. Zatvorenici su podneli 12 prestavki upravi, a 15 pritužbi direktoru uprave za izvršenje sankcija. Ni u jednom slučaju nije odgovoreno na pritužbe zatvorenika. U ovom periodu od 6 meseci u 12 slučajeva je upotrebljena prinuda, s tim da ni u jednom slučaju nije registrovano prekoračenje, niti su se zatvorenici žalili na upotrebu prinude.

Smeštanje u odeljenje pojačanog nadzora funkcioniše prema nepromenjenom principu. Kada uprava proceni da je to potrebno, zatvorenik se smešta u odeljenje OPNa. Ne postoji nikakava obaveza da se zatvorenik informiše o razlozima smeštaja, niti o tome koliko će ovaj premeštaj trajati. Prema uslovima u OPN, a pre svega po režimu koji vlada u ovom odeljenju, ovakva mera se može razumeti kao način kažnjavanja zatvorenika jer su oni u ovom režimu lišeni mnogih prava koja bi trebalo da uživaju. Ipak, problem OPN bi, ne samo u ovom već i u drugim zavodima, trebalo rešiti na nivou Ministratsva ili drugih nadležnih državnih organa kroz odgovarajuća zakonska ili podzakonska rešenja.

II

Preporuke

- Pojačati nadzor nad radom pojedinih radnika službe obezbeđenja.
- Uvesti sandučiće sa katancem u koje će zatvorenici ulagati žalbe, molbe, prestavke, i čiji će ključ imati jedino upravnik Zavoda.

- Usvojiti odgovarajuća zakonska rešenja koja će na detaljan način regulisati smeštanje u OPN, trajanje, postupak, nadzor, kako bi se sprečila arbitrnost u donošenju odluka.
- Odeljenje OPN i režim života u njemu organizovati tako da ne ukida prava zatvorenika, jer je smisao postojanja ovog odeljenja pojačana bezbednost, a ne kažnjavanje zatvorenika.

Resocijalizacija

I

Podaci dobijeni od službe za obuku i upošljavanje ukazuju da se u okviru sadržaja radnog i profesionalnog angažovanja zatvorenika ništa značajnije nije promenilo u odnosu na našu prethodnu posetu. To znači da se zatvornici radno angažuju u odeljenjima mašinske, zanatske, štamparske, konfekcijske, drvoprerađivačke i ugostiteljske struke. Tehnologija rada je ista, a mašine nisu obnavljane. Broj zatvorenika uključenih u proces rada daleko je od maksimalnog. Razlozi ovakve situacije su, po rečima osoblja, isključivo u nedostatku materijala i sirovina, odnosno finansijskih sredstava da bi se proces rada mogao zadovoljavajuće organizovati. U ustanovi je radno angažovano (uposlano) oko 400 zatvorenika, uključujući i one koji su angažovani na režijskim poslovima.

Pozitivna novina u službi za prevaspitanje jeste to što je Zavod, najzad, uposlio i pedagoga, čime je tim koji radi u prijemnom odeljenju kompletiran. Zahvaljujući toj činjenici proces ispitivanja i klasifikacije zatvorenika je kvalitetniji i sveobuhvatniji. Nažalost, veličina vaspitnih grupa je velika (iako je povećan broj vaspitača). Da bi se ova situacija promenila neophodno je uposliti još stručnjaka. Isključivo dominira individualni način rada vaspitača sa zatvorenicima. U Zavodu ne postoji posebno osmišljen, niti organizovan tretman posebnih kategorija zatvorenika (zavisnika od psihoaktivnih supstanci, ili onih koji imaju poremećaj ličnosti).

Obrazovna struktura zatvoreničke populacije ukazuje na potrebu organizovanja školske nastave različitih nivoa, ali zgrada u koju je nekada bila smeštena škola je devastirana (u pobuni 2000. godine) i ne može se koristiti bez prethodne temeljne adaptacije. Ista je situacija i sa domom kulture, gde bi trebalo da se odvijaju različite vrste kulturnih i umetničkih sadržaja u okviru predviđenih slobodno-vremenskih aktivnosti zatvorenika. Zanimljivo mali broj zatvorenika, u odnosu na celokupnu populaciju u Zavodu, uključen je u likovnu i literarnu sekciju, kao jedino ponuđene. Jedino čime je veći broj zatvorenika organizovano zaokupljen u slobodno vreme jesu određeni sportski sadržaji.

Biblioteka u ustanovi je konačno osposobljena, knjižni fond sadrži oko 7000-8000 knjiga. U toku su radovi na adaptaciji crkve koja se nalazi u oviru zavodskog kruga.

II Preporuke

- Pokrenuti školske programe, posebno raditi na opismenjavanju zatvorenika.
- Obezbediti materijalna sredstva kako bi se pokrenula proizvodnja, prevashodno radi radnog angažovanja većeg broja zatvorenika; uvesti savremeniju tehnologiju rada, povećati broj različitih poslova na kojima se zatvorenici mogu angažovati; uvesti više nagrada i pogodnosti za isticanje na radu i dodatnu obuku, podsticati zatvorenike da u većem broju učestvuju u radnim obavezama, dokvalifikacijama i prekvalifikacijama.
- Smanjiti broj zatvorenika po vaspitnim grupama, u cilju kvalitetnijeg prevaspitnog rada.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

U Zavodu postoji dovoljan broj telefonskih govornica koje koriste zatvorenici u sva tri paviljona. U svakom paviljonu postoji po dve telefonske govornice. Uprava je dozvolila telefoniranje dva puta mesečno po deset minuta. Primedbu na mogućnost korišćenja telefona imali su zatvorenici koji rade u pogonu. Zatvorenici se iz pogona vraćaju u 17 časova, nemaju vremena da telefoniraju jer je vreme određeno za telefoniranje od 15 do 17 časova.

Sve pisane pošiljke koje idu iz Zavoda i dolaze u Zavod se čitaju. Ovom prilikom ćemo naglasiti ono što smo već pisali u izveštajima o drugim zatvorima ili o zavodima gde smo ustanovili istu praksu. Prilikom donošenja odluke o tome čija će se pošta čitati treba voditi računa o svakom pojedinačnom slučaju. Nema nikakve potrebe da se svim zatvorenima bez izuzetka čitaju pisma. Isto tako treba voditi računa o tome kome zatvorenik piše i kojoj se instituciji obraća. U principu, ukoliko se zatvorenik obraća međunarodnim organizacijama ili institucijama koje su renomirane u oblasti zaštite ljudskih prava, nema potrebe takvu prepisku otvarati i čitati.

Uprava obezbeđuje, o trošku ustanove, za svaki paviljon po nekoliko primeraka dnevnih novina. Zatvorenici se mogu pretpaltiti na štampu i časopise.

Izgled sale za posete rodbine je na zadovoljavajućem nivou, s tim što bi nameštaj trebalo obnoviti.

Prostorije za posete porodice su ispod nivoa podnošljivosti, i njih bi trebalo kompletno renovirati.

U pogledu saradnje sa različitim organizacijama i institucijama izvan ustanove situacija se nije promenila. Priprema za otpust zatvorenika se svodi na završni razgovor sa zatvorenikom i obaveštavanje nadležnog SUPa i centra za socijalni rad. Osoblje ističe problem materijalne prirode kao primarni u organizovanju i postojanju nekih posebnih programa i aktivnosti u pripremama za otpust zatvorenika, kao i za postpenalni prihvat.

II

Preporuke

- Dozvoliti zatvorenicima koji rade u pogonu telefoniranje nakon 17 časova, kako bi i oni mogli da relazuju pravo na telefonske kontakte.
- Voditi računa o otvranju i čitanju pisanih pošiljki tako što će se procena o tome odnositi na pojedinačni slučaj, a ne na sve zatvorenike i sve adresante.
- Obnoviti nameštaj u sali za posete.
- Kompletno renovirati sobe koje se koriste za slobodne posete porodice.
- Osmisliti posebne programe i aktivnosti koji će prethoditi puštanju zatvorenika na slobodu, u okviru istog ili drugog odgovarajućeg zavoda; razraditi sistem uslovnog puštanja na slobodu pod zaštitnim nadzorom u kombinaciji sa efikasnom društvenom podrškom.

Osoblje

I

Prema upitniku koji su ispunili zaposleni u Zavodu, služba obezbeđenja Zavoda ima ukupno 230 radnika, što predstavlja oko 96% popunjenosti kapaciteta. Međutim, podaci dobijeni od strane načelnika službe ukazuju da služba ima 216 zaposlenih, što, u odnosu na sistematizovani broj radnih mesta, čini oko 90% popunjenosti kapaciteta. Pretpostavljamo da je razlika u dobijenim podacima vezana za radnike sa Kosova, od kojih je nekolicina detaširana u Zavod u Nišu, ali se oni zvanično ne vode kao radnici zaposleni u ovom Zavodu.

Služba je relativno podmlađena; većina zaposlenih ima do 10 godina staža, što za ovakav tip ustanove nije najpovoljnije stanje. U toku je i

prijem 11 pripravnika u službu. Najveći deo zaposlenih (214) ima srednju stručnu spremu, višu stručnu spremu ima 10 zaposlenih, a visoku ukupno 6.

Osipanja kadra zbog otkaza nema, ali ima dosta izostajanja i dugih bolovanja, što načelnik objašnjava težinom posla i izuzetno visokim nivoom stresa.

Potrebe i interesovanja zaposlenih u službi za dodatnim obukama sada su, po rečima načelnika službe, veoma izražene; on ih lično snažno podržava. Najveći broj zaposlenih prolazi kroz obuku Centra u Nišu. Pored obuke u Centru, svi polaznici moraju da pohađaju 50 časova trenažne obuke u ustanovi. Načelnik službe i određeni broj zaposlenih prošli su i obuku nenasilne komunikacije u organizaciji Misije OEBS. Po završetku kursa, svi polaznici stekli su sertifikat na osnovu koga redovno organizuju obuke za sve zaposlene u službi.

Promene u ponašanju i ophođenju zaposlenih u službi su, po rečima načelnika, приметne, iako je u početku bilo mnogo otpora među zaposlenima prema bilo kakvom vidu dodatne obuke. Primena novih tehnika i metoda rada se teško usvaja, ali se promena prepoznaje i kroz činjenicu da zaposleni u poslednja 4 meseca nisu ni u jednom slučaju upotrebili palicu.

U proteklih 6 meseci protiv pripadnika službe obezbeđenja vođena su 3 disciplinska postupka zbog lakše povrede radnih obaveza, a okončani su izricanjem novčanih kazni.

Načelnik službe smatra da je neminovna temeljna reforma službe obezbeđenja, ali sadašnja arhitektura zgrada ustanove (paviljonskog tipa) to ne omogućava. Prema mišljenju načelnika, paviljonski tip ustanove je prevaziđen, ali, pored promene arhitekture, neophodni su i drugi preduslovi da bi služba obezbeđenja u potpunosti postala moderna. Kao iskusan radnik obezbeđenja, zalaže se za korektnu i profesionalnu saradnju sa drugim službama. Prvi je načelnik koji u potpunosti saraduje sa prevaspitnom službom i ima redovne neformalne susrete sa vaspitačima, što ranije nije bila praksa u Zavodu. Smatra da bez zajedničkog rada ne može biti uspeha i rezultata.

Podaci dobijeni od službe za obuku i upošljavanje ukazuju da se broj radnika u službi smanjuje. Ova služba trenutno upošljava 63 radnika, što predstavlja 67% od broja predviđenog sistematizacijom (114). Ako uzmemo u obzir slabu uposlenost zatvorenika i zastoj u funkcionisanju proizvodnje, ovo nam se čini kao neminovnost. Osnovne pritužbe osoblja ove službe odnosile su se na zastarelu tehnologiju i potrebu za boljim uslovima rada u ustanovi. U proteklih godinu dana su okončana dva disciplinska postupka protiv radnika ove službe, kojima su izrečene novčane kazne.

U odnosu na našu prethodnu posetu, u službu za prevaspitanje primljeno je još 7 ljudi (pedagog, administrativni radnik, jedan radnik u odeljenju za obrazovanje i četiri vaspitača). Trenutno je u službi za prevaspitanje uposleno 20 ljudi, od 24 koliko je predviđeno sistematizacijom.

U otvorenom i poluotvorenom odeljenju rade dva vaspitača sa 140 zatvorenika, dok u zatvorenom 14 vaspitača radi sa oko 860 zatvorenika. U poslednjih 6 meseci nisu vođeni disciplinski postupci protiv radnika ove službe.

II Preporuke

- Prilikom selekcije radi prijema radnika u Zavod, posebno voditi računa o socijalnoj i emocionalnoj kompetentnosti kandidata.
- Edukovati postojeće stručnjake, ili uposliti one koji će biti u mogućnosti da rade sa posebnim kategorijama zatvorenika (zavisnici od psihoaktivnih supstanci, ili zatvorenici sa poremećajima ličnosti).
- Permanetno podsticati svo osoblje da upotpunjuje znanja i stručnu sposobnost kroz kurseve i seminare, savetovanja; insistirati na primerima pozitivnog rukovođenja, čovečnom postupanju sa zatvorenicima, većoj efikasnosti i angažovanom pristupu poslu.

KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD ZABELA - POŽAREVAC

Datum posete: 23. novembar 2005. godine

Tip ustanove: strogo zatvorena

Populacija: muškarci/punoletni

Kapacitet ustanove: oko 1200

Broj zatvorenih: 1384

Broj pritvorenih: 54

Sastav tima: dva pravnik, patolog i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

b) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

Najveća građevinska investicija u poslednjih 20 godina, kada su zatvori u pitanju, predstavlja izgradnja posebne zatvorske jedinice u okviru kompleksa koji čini Kazneno-popravni zavod Zabela u Požarevcu. Ova nova jedinica namenjena je smeštaju lica koja budu osuđena za krivična dela iz oblasti organizovanog kriminala i ratnih zločina.

U postojeće kapacitete Zavoda nisu uložena značajnija sredstva, i situacija u pogledu smeštajnih uslova se nije značajnije promenila od prethodnih poseta.³ U toku 2005. godine urađena je rekonstrukcija grejnog sistema, pa ustanova više nema problema sa grejanjem. Prošle godine izdvojena su sredstva za renoviranje doma kulture, pekare, vešeraja i kantine. Kompletno je renoviran i veoma lepo uređen prostor za prodične posete zatvorenima. Za prolećni period u planu je renoviranje kuhinje i trpezarije. Po završetku renoviranja ovih objekata, pristupiće se renoviranju svih paviljona. Ovo je dugoročni plan uprave koji se odnosi na poboljšanje smeštajnih uslova u ustanovi.

Ovom prilikom ćemo podvući samo neke od najupečatljivijih problema koji se odnose na smeštajne uslove i higijenu u ustanovi. Iako se u paviljonima III i IV više ne nalaze kreveti na tri sprata, situacija sa prenaseljenošću i dalje je alarmantna. U sobe koje su površine 50 m², smešteno je 40 kreveta, a u neke i 50 kreveta. Na većini kreveta nalaze se iscepani,

³ Videti izveštaje Helsinškog odbora "Zatvori u Srbiji april 2003-april 2004. godine" i "Kako do evropskih standarda-zatvori u Srbiji 2002-2003".

pohabani sunderi. Nameštaj je potpuno dotrajavao, sanitarije su u stanju raspada.

Iako su I i II paviljon renovirani pre nekoliko godina, i u ovim paviljonima nophodno je okrečiti zdove, promeniti podove, sanitarije i nameštaj. Ipak, činjenica da se u ovim paviljonima nalaze sobe u koje su smeštena po deseterica zatvorenika, u nekim sobama i manje, govori o tome da su smeštajno-higijenski uslovi u ovim paviljonima daleko prikladniji u odnosu na III i IV paviljon.

Paviljon broj VII služi za smeštaj zatvorenika koji se nalaze u režimu pojačanog nadzora. Skoro svi zatvorenici koji su osuđeni na kaznu od 40 godina Zatvora smeštaju se u režim OPN. Sobe u VII paviljonu neprikladne su kvadrature za po 4 zatvorenika, koliko je u njih smešteno. Širina sobe nije veća od 2 - 3 metra, dužina oko 10 metara, tako da ove sobe neodoljivo podsećaju na kupe u vozu. U zadnjem delu sobe nalazi se mokri čvor sa toaletom. S obzirom da zatvorenici u ovim sobama provode po ceo dan, smatramo da je kvadratura sobe krajnje neprikladna za broj zatvorenika koji je u njih smešten. Veštačko osvetljenje je jako slabo i nedovoljno za čitanje. I dotok svežeg vazduha i svetlosti nije adekvatan jer se prozor nalazi visoko i otvor je veoma mali.

Samica je, što se kvadrature tiče, adekvatna, osim što je veštačko osvetljenje maksimalne jačine 12 W.

Ovaj paviljon ima svoj krug za šetnju, ali, zbog bezbednosnih razloga, nije postavljena nikakva nadsteršnica, tako da zatvorenici nemaju gde da se zaklone u slučaju kiše.

Paviljon broj V nalazi se u istoj zgradi u kojoj se nalazi škola. Pošto je ova zgrada renovirana, sobe u paviljonu V su šestokrevetne i sasvim adekvatne za smeštaj zatvorenika.

Paviljon VI, koji je izgoreo u pobuni 2000. godine, poslužio je kao osnova za izgradnju posebne zatvorske jedinice.

Paviljon VIII se nalazi izvan zidina i služi za smeštaj zatvorenika koji se nalaze u otvorenom režimu.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

Kuhinja se nalazi u jako lošem stanju. Zidovi su natopljeni vlagom, podovi su pohabani, i na sve strane curi voda. U upravi su nam rekli da renoviranje kuhinje predstavlja prioritetan zadatak za ustanovu. Trpezarija je, ipak, u boljem stanju od kuhinje, mada je nameštaj u trpezariji star i dotrajavao.

Iako smo od kuvara dobili informaciju da se zatvorenicima spremaju, pored redovnih obroka (jelovnika), i posebni dijetetski, kao i verski za pripadnike muslimanske veroispovesti, od zatvorenika smo dobili potpuno druge informacije, tj. pritužbe da se ne poštuje obaveza pripreme posebnih jelovnika.

Obroci ne sadrže mleko i mlečne prerađevine, kao ni voće. Zatvorenici nisu imali većih primedbi na ishranu, sem ovih koje su se odnosile na posebne jelovnike.

Kantina je dobro snabdevena, zatvorenici nisu imali primedbi na snabdevenost i režim korišćenja kantine.

c) Medicinska nega zatvorenika

Konstatujemo da je, u odnosu na predhodnu posetu, broj zaposlenih u zdravstvenoj službi porastao. Službu čine lekar neuropsihijatar, stomatolog i pet medicinskih tehničara, a uveden je i smenski rad za tehničare. Po ugovoru o delu u ustanovu dolaze i četiri lekara specijalista interne medicine, pneumoftiziologije, hirurgije i neuropsihijatrije, minimum jednom nedeljno, a neuropsihijatar 14 puta mesečno.

Stomatološka služba je u 2005. godini obavila oko 3500 pregleda, od 15 do 20 dnevno. Stomatološka zaštita podrazumevala je lečenje, plombiranje, ekstrakcije, skidanje kamenca i par proteza.

Što se opštemedicinske zaštite tiče, u 2004. je pruženo 16500 zdravstvenih usluga, i lekar u proseku pregleda 40-tak zatvorenika dnevno, što za samo jednog stalno angažovanog lekara predstavlja objektivnu prepreku da u potpunosti ispuni svoje profesionalne obaveze. Uočili smo i neke subjektivne nedostatke, koji predstavljaju, po našem mišljenju, ozbiljan problem u oblasti zdravstvene zaštite zatvorenika. Ovu pojavu smo registrovali i u nekim drugim ustanovama, a ne samo u ovoj. Radi se o izgubljenom odnosu lekar - pacijent, a formiranom odnosu lekar - kriminalac. Kada lekar svoje pacijente posmatra kroz prizmu njihovih učinjenih (ne)delatnosti, pa ih i naziva po njima, umesto vlastitim imenima, nalazimo da je pružanje dobre medicinske nege potpuno nemoguće. U takvoj situaciji, lekar se neće dovoljno angažovati na rešavanju problema, imajući stav da zatvorenici dobijaju više nego što zaslužuju. Pacijent ne može računati na objektivnu i nezavisnu procenu takve medicinske službe, posebno u slučajevima eventualnih povreda i torture od strane službe obezbeđenja.

Baš kada su povrede u pitanju, medicinska služba nema posebnu evidenciju o povredama zadobijenim u međusobnim tučama zatvorenika, na radu, u sportu, u slučajevima primene sredstava prinude. Povrede se evidentiraju samo kao lake i teške. U ovoj godini evidentirano je 12 lakših i 3 teže povrede. Evidencija samopovređivanja se vodi, ali se u ovu evidenciju ubacuju povrede na radu, tako da smo dobili podatak da je bilo 16 manipulativnih i 4 povrede na radu. Prema zvaničnim informacijama, nije bilo samoubistava, ni pokušaja samoubistava. Ovaj podatak nam izaziva sumnju zato što se u mnogo manjim ustanovama beleže ovakvi pokušaji. U isto vreme, takav podatak nas navodi na zaključak da zatvorske ustanove ne poseduju ujednačene standarde o tome šta se podvodi pod

samopovređivanje, a šta pod pokušaj samoubistva, pa se, tako, i podaci iz različitih ustanova ne mogu porediti.

Ustanova ima dobru saradnju sa Gradskim zdravstvenim centrom, gde se zatvorenici šalju na specijalističke, kao i na biohemijske preglede. U KPD Bolnicu je, u 2004., poslato 104 zatvorenika.

U trenutku posete, u zatvorskoj populaciji ima 5 dijabetičara na insulinu i 5 na tabletskoj terapiji, oko 20 kardiovaskularnih bolesnika, 18 laboratorijski dokazanih hepatitis C pozitivnih i 2 HIV pozitivna. Takođe, u 2005. su zabeležena 22 slučaja TBCa, a po podatku iz oktobra registrovano je 260 narkomana i 13 zatvorenika zavisnih od alkohola. Glavni neuropsihijatrijski problem predstavlja, upravo, problem zavisnosti, no za sada se on rešava samo medikamentozno jer ne postoje mogućnosti za psihoterapijski rad. U stacionaru je, u trenutku posete, boravilo 34 zatvorenika, a o higijeni se brine 6 zatvorenika. Od dijagnostičkih procedura u upotrebi su rentgen i EKG, a od terapijskih se primenjuje inhalacija, ampulirna terapija i previjanje.

Naišli smo na protivrečne informacije dobijene od doktora i zatvorenika o prisustva stražara lekarskim pregledima. Po rečima lekara, straža je prisutna kod pregleda zatvorenika iz pojačanog nadzora i iz VII paviljona, dok zatvorenici izjavljuju da je straža je prisutna kod svih pregleda. Bez želje da arbitriramo, mišljenja smo da su lekraski pregledi bez prisustva straže, važni za formiranje poverljivog odnosa lekar – pacijent.

U proteklom periodu bilo je nekih edukacija, kojima su prisustvovali tehničari i doktor (TBC, narkomanija, AIDS), ali preventivnog edukativnog zdravstvenog rada, kada su u pitanju zaposleni i zatvorenici, nije bilo. Nadamo se da će se ubuduće nešto više uraditi i u toj oblasti, u čemu mogu da pomognu i honorarno angažovani lekari.

II

Preporuke

- Renovirati i preurediti paviljone III i IV po ugledu na I i II, kako bi se rešio problem prenaseljenosti u "velikim sobama".
 - Nabaviti dušeke za sve zatvorenike, posebno za one koji spavaju na sunđerima.
 - Renovirati kuhinju i nabaviti nov nameštaj za trpezariju.
 - Hitno rešiti pitanje veštačkog osvetljenja u VII paviljonu.
 - Rasteretiti četvorokrevetne sobe u VII paviljonu, tako da u njima borave maksimalno po dvojica zatvorenika.
 - Instalirati nadstrešnicu nad krugom za šetnju VII paviljona.
 - Uvesti posebne jelovnike kao što su verski i dijetetski.
 - Oboroke obogatiti mlekom, mlečnim proizvodima i voćem.
 - Popuniti zdravstvenu službu bar još jednim lekarom.

- Voditi precizniju evidenciju povreda, analizirati je i periodično prezentovati upravi, jer njena objektivnost može biti korisna za sagledavanje stanja zatvorske populacije.
- Preglede obavljati tako da ih ne mogu čuti ni videti, kako drugi zatvorenici, tako ni zatvorsko osoblje, sem ako lekar drugačije ne zatraži.
- Osmisliti i organizovati dodatnu edukaciju osoblja u svim oblastima vezanim za zatvorsku patologiju.
- Organizovati predavanja o bitnim zdravstvenim temama (TBC, hepatitis, AIDS, narkomanija i druge bolesti zavisnosti i sl.).

Bezbednost

I

Kao i u drugim velikim zatvorima ovakvog ili sličnog tipa, u kojima zatvorenici grupno izdržavaju zatvorske kazne, broj pripadnika službe obezbeđenja nije dovoljan da bi bezbednost ustanove bila na optimalnom nivou. Ipak, zahvaljujući određenom iskustvu i prilično strogoj disciplini, situacija u Zavodu je relativno mirna. To će, uostalom, pokazati i statistika incidenata koju ćemo izložiti nešto kasnije. Bezbednost Zatvora dodatno je osigurana i video-nadzorom, koji pokriva ogradni zid celog kompleksa. Sistem video-nadzora je prilično zastareo, i hitno je potrebno obezbediti dodatna ulaganja zbog njegove modernizacije. Za sada, samo jedna kamera pokriva sportske terene (bazen i teretanu) i deo zida, što ne osigurava potrebni nivo bezbednosti. Sedmi paviljon još uvek nema video-nadzor, iako su sredstva bila obezbeđena, ali ne i odobrena od strane nadležnih. Krug Zatvora pokrivaju samo radnici obezbeđenja, što, s obzirom na broj zatvorenika, predstavlja potencijalnu opasnost za bezbednost osoblja, zatvorenika i ustanove u celini, a i psihološki veoma utiče na povećanje nivoa stresa na poslu.

Rad službe obezbeđenja organizovan je u tri smene; radnici su raspoređeni na spoljnjem, na unutrašnjem obezbeđenju, obezbeđenju radionica i pogona, i obezbeđenju prilikom sprovođenja. S obzirom na veliki broj zatvorenika i veliku frekvenciju sprovođenja (i do 20 dnevno), u toku dana su 2-3 stražara raspoređena na internom obezbeđenju (po paviljonima). U toku noći, broj se smanjuje na dva. Po navodima načelnika službe, to je minimalni broj koji obezbeđuje zadovoljavajuću bezbednost i osoblja i zatvorenika, posebno zbog činjenice da je atmosfera trenutno mirna i da nema incidentnih pojava. Ipak, to ne predstavlja, ni iz daleka, optimalan i potreban broj zaposlenih. U pripremi je predlog nove sistematizacije koja predviđa oko 360 radnih mesta u službi obezbeđenja, čime bi se broj stražara u smeni podigao na 10.

Činjenica da su stražari prepušteni sami sebi i da su okruženi velikim brojem zatvorenika utiče na stresnost i težinu samog posla, iako značajnog osipanja osoblja zbog odsustva, otkaza, ili drugih bolovanja, nema.

I pored činjenice da broj zaposlenih u službi, u odnosu na broj zatvorenika, nije dovoljan (1:6), zaposleni imaju dovoljno informacija o tome šta se među zatvorenima dešava, što dokazuje i smanjen broj ekscesa. Dostupnost informacija omogućava službi da spreči planirana samopovređivanja, napade na stražu i slične ekscese.

Relativno mirna atmosfera, red i disciplina koji vladaju, potvrđuju se i statistikom prestupa zatvorenika. U proseku, nedeljno, ima 10-12 disciplinskih prijava, što, po mišljenju načelnika, nije problematičan broj u odnosu na ukupan broj zatvorenika. Najčešća disciplinska kažnjavanja zatvorenika su zbog međusobnih tuča, krađa, droge a, u poluotvorenom tretmanu, i alkohola. Među disciplinski kažnjenim zatvorenima ima dosta povratnika. Najčešća disciplinska kazna je samica, uslovna osuda i, u pluoovrenom i otvorenom tretmanu, oduzimanje pogodnosti.

Prema navodima samih zatvorenika, međutim, kažnjava se i za najmanje povrede kućnog reda, pri čemu i korišćenjem palica, a za izrečene samice preko 10 dana kazna je prebacivanje u storžiji režim, čije je trajanje godinu dana. Opšti je utisak, i zaposlenih i samih zatvorenika, da u ustanovi ima svih vidova krijumčarenja droge, medikamenata, telefona i drugih nedozvoljenih predmeta. Služba obezbeđenja se, međutim, maksimalno trudi da ovu pojavu suzbije. Korupcije, po navodima i zatvorenika i zaposlenih, nema u značajnoj meri, ali postoji favorizovanje nekih zatvorenika, koje protežiraju nadzornici. Po rečima načelnika službe i zatvorenika, jedan broj stražara je u sprezi sa određenim zatvorenima kojima čine određene usluge, protiv čega se uprava bori na sve načine, priznajući da je, u najvećem broju slučajeva, ovakve pojave teško dokazati. Bezbednost ustanove održava se i povremenim pretresima prostorija, koje se, u svemu, obavljaju na propisan način i na koje niko nije imao primedbe. Pretresi tela se vrše svakodnevno i redovno, prilikom svakog izlaska i ulaska u paviljone.

Zadovoljavajuće stanje bezbednosti ustanove potvrđuje se i činjenicom da je u toku godine bilo samo jedno bekstvo. Neformalne grupe u ustanovi postoje, ali je opšti utisak da one ne ugrožavaju bitno bezbednost i da uprava pravovremeno reaguje na njihove delatnosti.

II Preporuke

- Hitno povećati broj pripadnika službe obezbeđenja do nivoa koji će moći da obezbedi nesmetano funkcionisanje ustanove.
- Potrebno je obnoviti video-nadzor u ustanovi.
- Ujednačiti kriterijume ponašnja straže po paviljonima.

Zakonnost postupnja

I

S obzirom na to da je tim Helsinškog odbora bio u obilasku KPZ Zabela pre stupanja na snagu novog ZIKS-a, u segmentu koji se odnosi na donošenje odluka u okviru sistema izvršenja krivičnih sankcija situacija je bila ista kao ona koju smo konstatovali prilikom posete 2004. godine.

Ovom prilikom možemo ponoviti da sistemu nedostaje efikasna kontrola odluka, bilo onih koje se odnose na disciplinsko kažnjavanje zatvorenika, bilo odluka o reklasifikacije, odnosno određivanju režima pod kojim zatvorenici izdržavaju zatvorske kazne. Pored sistema kontrole odluka, smatramo da nedostaje jasno regulisana procedura postupanja povodom različitih pritužbi, žalbi i zahteva zatvorenika.

Novina, koju svakako treba istaći kao dobar primer unapređenja prava zatvorenika, jeste vremensko oročavanje odluke o smeštaju u VII paviljon, tj. u odeljenje pojačanog nadzora. Svakom zatvoreniku se saopštavaju razlozi smeštanja u ovo odeljenje kao i trajanje boravka u njemu.

U toku 2005. godine zatvornicima je izrečeno ukupno 439 disciplinskih kazni, od kojih je 78 uslovno odloženo. Od broja izvršenih, 292 je upućivanje u samicu, 31 kazna ukora i 38 oduzimanje pogodnosti. Na 439 izrečenih kazni, uloženo je samo 17 žalbi, od kojih je 3 usvojeno. Ukupan broj pritužbi i preštvaži zatvorenika je 20. Od ukupnog broja upotrebe sredstava prinude (6), registrovano je jedno prekoračenje. U svih 6 slučajeva je nad zatvorenicima upotrebljena gumena palica.

II

Preporuke

- Pored novog ZIKS-a, potrebno je doneti novi pravilnik o kućnom redu, kao i posebne pravilnike kojim će se regulisati procedure disciplinskog kažnjavanja zatvorenika i upotreba sredstava prinude.
- Novi dokumenti (ZIKS, pravilnike o kućnom redu i disciplinskom kažnjavanju učiniti dostupnim svim zatvorenicima).

Resocijalizacija

I

Nismo uočili bitnije promene u funkcionisanju i organizaciji rada službe za obuku i upošljavanje u odnosu na našu prethodnu posetu. Ona je podeljena na metalski, mašinski, drvoprerađivački, poljoprivredni i

ugostiteljski sektor. Svi ovi sektori imaju problema sa zastarelom tehnologijom rada i nedostatkom materijalnih sredstava za nabavku repromaterijala i sirovina. Kako nam je rečeno, pomenute okolnosti istovremeno utiču i na pad potražnje za konkretnim proizvodima, te sve to skupa rezultira minimalnim radnim angažovanjem zatvorenika. Broj zatvorenika koji su uključeni u proces rada iznosi svega 40%, iako mnogo veći broj njih ispunjava uslove za rad.

Služba za prevaspitanje ima problem nedostatka stručnog kadra. Radno mesto psihologa i dalje je nepopunjeno, što značajno dovodi u pitanje kvalitet procene, klasifikacije i sam rad sa zatvorenicima. Tim prijemnog odeljenja, koji čine socijalni radnik i pedagog, daje predlog programa tretmana zatvorenika. Rad vaspitača sa zatvorenicima je isključivo individualan jer nema edukovanog i osposobljenog osoblja za bilo koju drugu vrstu tretmana. S druge strane, veličina vaspitnih grupa ne omogućava kvalitetan individualan rad. Jedan vaspitač ima vaspitnu grupu koja broji od 100 do 170 zatvorenika.

Veliki problem predstavlja kategorija zavisnika od psihoaktivnih supstanci. Slobodno-vremenske aktivnosti svode se, isključivo, na sportske aktivnosti, i to u letnjem periodu, jer ne postoji zatvoren prostor za takve namene. Nismo uočili značajnije angažovanje na organizovanju kulturno-umetničkih sadržaja. Rezbarska sekcija, u koju je uključen mali broj zatvorenika, zapravo predstavlja njihovo radno angažovanje. Nedostatak raspoloživog osoblja i objekata, kojima bi se obezbedilo veće učešće zatvorenika u konstruktivnim aktivnostima van pretrpanih soba, ima za posledicu povećanu napetost i nasilje među samim zatvorenicima, kao i među zatvorenicima i osobljem.

Objekat koji je namenjen za školu i dalje nije u funkciji, tako da se u ustanovi ne organizuje ni jedan vid školske nastave. Pohvaljujemo angažovanje ustanove na saradnji sa Tehničkim centrom u Požarevcu, preko koga se organizuju kursevi za profesionalno osposobljavanje zatvorenika za zanimanja metalnog sektora. Navodimo da je, u odnosu na stanje prilikom prethodne posete, obrazovna struktura zatvoreničke populacije u najvećem procentu sa završenom srednjom i osnovnom školom.

Zatvorenici nisu uputili pritužbe na biblioteku, odnosno kvalitet i kvantitet knjižnog fonda.

U planu je i izgradnja male crkve, a trenutno se verski obredi obavljaju u odgovarajuće opremljenoj kapeli.

II Preporuke

- Smanjiti veličinu vaspitnih grupa radi kvalitetnijeg prevaspitnog rada.

- Obezbediti sredstva kako bi se pokrenula proizvodnja i time povećao broj uposlenih zatvorenika.
- Insistirati na edukativnim metodama koje podstiču i pobuđuju interesovanje zatvorenika za dokvalifikacije i prekvalifikacije.
- Obezbediti savremeniju tehnologiju rada, više alternativa za izbor zanimanja i uvesti više nagrada i pogodnosti za isticanje na radu.
- Dati zatvorenicima izvesnu slobodu izbora kako će provoditi vreme, radi podsticanja osećaja nezavisnosti i lične odgovornosti.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Ova dimanzija koja se odnosi na kontakte sa spoljnim svetom, realizuje se u skladu sa relevantnim propisima. Zatvorenici nisu imali ni jednu pritužbu na način ostvarivanja ovih prava. Telefonskih govornica ima dovoljno, i zatvorenici imaju pravo da telefoniraju 4 puta mesečno u trajanju od 5 minuta. Pošta se ne otvara, posebno ne ona pisma koja se šalju državnim organima i međunarodnim i nevladinim organizacijama.

U pogledu prijema paketa zatvorenici, takođe, nisu imali nikakvih pritužbi.

Posetna sala je solidno opremljena, a prostorije za porodične posete su nedavno kompletno renovirane. Prostorije za posete advokata sasvim su odgovarajućeg izgleda.

Jedini problem u pogledu kontakta sa spoljnim svetom odnosi se na postpenalni prihvrat zatvorenika. Više puta smo isticali da je, za kvalitetnu relaizaciju prihvata, neophodna saradnja ustanove sa drugim institucijama.

II

Preporuke

- Razmotriti alternative za postepen povratak zatvorenika u društveni život kroz posebne programe i aktivnosti koje će prethoditi njihovom puštanju na slobodu, i to u okviru istog ili drugog odgovarajućeg zavoda, ili putem uslovnog puštanja na slobodu uz nadzor i u kombinaciji sa efikasnom društvenom podrškom.
- Reorganizovati i osposobiti centre za socijalni rad da pomognu osoblju Zavoda u postupku prijema, praćenja i resocijalizacije a, naročito, u održavanju i poboljšanju odnosa zatvorenika sa porodicama i relevantnim društvenim organizacijama.

Osoblje

I

Služba za obuku i upošljavanje broji 113 (bilo ih je 108) radnika, što i dalje nije maksimum u odnosu na predviđenu sistematizaciju od 149 radnih mesta. Međutim, ako znamo da je radno angažovanje zatvorenika prilično redukovano, ovaj broj zaposlenih u službi je dovoljan. Visoku stručnu spremu poseduje 18 zaposlenih, višu 14, a ostali imaju srednju stručnu spremu. Zaposlene čine radnici metalske, mašinske i drvoprerađivačke struke. Osoblje ove službe zadovoljava kriterijume prijema koji su određeni ZIKS-om i Zakonom o radnim odnosima u državnim organima.

U 2005. godini registrovano je 5 slučajeva težih povreda radnih dužnosti pripadnika ove službe zbog uzimanja alkohola i izostajanja sa posla duže od 3 dana. Svi postupci su okončani izricanjem novčanih kazni, odnosno umanjenjem plata. Pripadnici službe nisu imali primedbi na saradnju sa drugim službama i upravom. Primedbe su se isključivo odnosile na zastarelu tehnologiju, loše uslove rada, kao i na nedostatak sredstva za ulaganje u proizvodnju radi većeg upošljavanja zatvorenika.

Služba za prevaspitanje od predviđenih 27, ima 16 zaposlenih lica. U odnosu na predhodnu posetu primećujemo da je predrasuda o tome kako žene u službu ne treba primati iz bezbednosnih razloga počela polako da se prevazilazi. Nedavno je u ovu službu primljena osoba ženskog pola. Ustanova još uvek nema angažovanog psihologa. Zaposleni percipiraju da bi kriterijumi za prijem psihologa trebalo, pre svega, da budu vezani za ličnost kandidata, a ne primarno za znanje (mi bi dodali i pol).

Odnos broja vaspitača je, u proseku, 1:120 zatvorenika. Nedostatak osoblja u službi smanjuje mogućnost direktnog kontakta sa zatvorenicima, što otežava razvoj pozitivnih odnosa u kolektivu i ne obezbeđuje sigurno okruženja ni za osoblje, ni za zatvorenike. Manjak osoblja utiče na prekovremeni rad, visok nivo stresa zaposlenih i prevremeno gubljenje volje za rad.

Osoblje je zainteresovano za praćenje savremenih tokova znanja i za pohađenje različitih kurseva vezanih za tretman zatvorenika. Međutim, prema rečima zaposlenih, nemaju svi istu šansu da to i ostvare. Osoblje percipira izuzetnu važnost i potrebu za sistematskom i organizovanom saradnjom sa kolegama iz drugih zavoda zbog razmene iskustava i ujednačavanja kriterijuma u radu sa zatvoreničkom populacijom.

Služba obezbeđenja Zavoda ima ukupno 260 zaposlenih radnika. Trenutno je u toku prijem 10 novih radnika, čime će sistematizovani broj radnih mesta biti u celini popunjen. Među zaposlenima u službi ima 6 žena a, od ukupnog broja, 6 radnika ima višu stručnu spremu, dok su ostali sa

srednjom stručnom spremom. Služba je relativno mlada, najveći broj zaposlenih ima do deset godina radnog staža. Do kraja godine će oko 18 radnika napustiti službu zbog odlaska u penziju. Najduži staž ima načelnik službe, ukupno 36 godina, od kojih je deset ostvario u ustanovi. U pripremi je predlog nove sistematizacije, koja predviđa oko 360 radnih mesta u službi obezbeđenja, čime bi se broj stražara u smeni povećao na 10.

Dodatno obučavanje pripadnika službe obezbeđenja je zastupljeno, ali taj nivo i intezitet obuke nije dovoljan. Svi zaposleni prolaze obaveznu obuku propisanu od strane Ministarstva, Uprave za izvršenje zavodskih sankcija. Obuka se fokusira na zakonske propise, pravilnike, praktičnu nastavu upotrebe vatrenog oružja i borilačke veštine. U okviru ustanove postoji klub borilačkih veština, koji na takmičenjima ostvaruje zavidne rezultate. Nedostatak adekvatne sportske prostorije onemogućava da se veći broj zaposlenih bavi ovom aktivnošću, koja je, po navodima načelnika službe, izuzetno važna veština za zaposlene. Ostali vidovi obuke nisu zastupljeni.

Statistika koja se odnosi na povrede radnih obaveza od strane zaposlenih u službi obezbeđenja pokazuje da je u toku 2005. godine bilo ukupno 18 pokrenutih disciplinskih postupaka zbog težih povreda radnih obaveza (2 na osnovu odredbe čl.343. stav 2. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija i 16 na osnovu odredbe čl.59. stav 1. Zakona o radnim odnosima u državnim organima). U pet slučajeva je izrečena novčana kazna. Pored ovih, vođeno je 10 disciplinskih postupaka zbog lakših povreda radnih obaveza, pri čemu je izrečena 1 novčana kazna. Protiv zaposlenih u službi u toku 2005. godine vođena su i 2 krivična postupka, koja su okončana osudom na kaznu zatvora od 3 meseca, uslovno na godinu dana.

II

Preporuke

- Permanetno podsticati svo osoblje da upotpunjuje znanja i stručnu sposobnost kroz kurseve i seminare, savetovanja; insistirati na primerima pozitivnog rukovođenja, čovečnom postupanju sa zatvorenicima, većoj efikasnosti i angažovanom pristupu poslu.
 - Edukovati osoblje ili angažovati stručnjake specifičnih oblasti za tretman posebnih kategorija zatvorenika.
 - U prevaspitnoj službi popuniti broj zaposlenih prema predviđenoj sistematizaciji (obavezno popuniti radno mesto psihologa).

KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD SREMSKA MITROVICA

Datum posete: 15. decembar 2005. godine

Tip ustanove: zatvorena

Populacija: muškarci/punoletni

Kapacitet ustanove: oko 1100

Broj zatvorenika: 1350

Sastav tima: dva pravnik, patolog i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

c) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

S obzirom na to da je Helsinški odbor obilazio KPZ u Sremskoj Mitrovici nekoliko puta, poslednji put u martu 2004. godine, ova posetu smo osmislili kao kontrolnu. Namera nam je bila da utvrdimo da li se u ustanovi nešto promenilo u odnosu na ono stanje koje smo zatekli prilikom ranijih obilazaka. Detaljan izveštaj o izgledu ustanove i ostalim elementima koji se odnose na režim izdržavanja kazne u njoj dat je u našim predhodnim izveštajima.⁴

Problem sa arhitekturom u Zavodu utiče veoma loše smeštajno-higijenske uslove, posebno u I paviljonu. Trenutno je u paviljon smešteno 640 zatvorenika koji su raspoređeni u nekoliko soba. Sobe su ispunjene skoro do poslednjeg mesta i u njima boravi, u proseku, po 80 zatvorenika. Nameštaj u sobama je veoma dotrajavao. Mnogi od zatvorenika nemaju ormariće za lične stvari, pa ih drže pod krevetom ili razmeštene po sobi. Obuća se, takođe, nalazi u sobi, pa je moguće zateći šerpe, tanjire i cipele na istom mestu. Zatvorenici provode slobodno vreme, obeduju i spavaju u istoj sobi. U jednoj od soba nema radijatora, već postoje samo cevi pomoću kojih se soba greje. Grejanje se pušta 3 puta dnevno, po sat vremena. U trenutku naše posete bilo je prilično hladno, posebno u sobama I paviljona.

Svi zatvorenici smešteni u jednoj sobu koriste po dva toaleta, što znači da na jedan toalet dolazi, u proseku, po 40 ljudi. Prednji deo kupatila u kome se nalaze umivaonici služi zatvorenicima kao prostorija za pušenje i pripremanje hrane.

⁴ Videti izveštaje Helsinškog odbora "Zatvori u Srbiji april 2003-april 2004. godine" i "Kako do evropskih standarda - zatvori u Srbiji 2002-2003".

U II paviljonu nalaze se zatvorenici koji su tamo izdvojeni zbog njihove bezbednosti i oni koji su smešteni u OPN, odeljenje pojačanog nadzora. U trenutku naše posete u ovom paviljonu nalazilo se oko 100 zatvorenika. Svi zatvorenici koji su osuđeni na zatvorsku kaznu 40 godina zatvora smešteni su u odeljenje pojačanog nadzora.

Zatvorenici koji se nalaze u redovnom režimu II paviljona imaju nešto bolje higijensko-smeštajne uslove od onih koji borave u I paviljonu. Sobe u II paviljonu imaju po dva ili četiri kreveta, pa se, zbog toga, stiče utisak da su smeštajni uslovi nešto bolji od onih koji vladaju u I paviljonu. Ipak, sveukupni utisak o stanju higijene i životnim uslovima u ustanovi je veoma negativan, čemu posebno doprinosi nedostatak posteljine i loše stanje dušeka. Zatvorenici dobijaju od uprave samo jedan komplet posteljine, koji sami odnose na pranje. Ukoliko nemaju svoju ličnu posteljinu, spavaju na dušecima dok se zatvorska pere i suši. Situacija je još komplikovanija sa uniformama, koje su zatvorenici obavezni da nose kada izlaze iz paviljona. Takođe, duže samo jednu garnituru zimske uniforme.

U II paviljonu nalaze se samice koje su adekvatne kubature i odgovarajuće su opremljene. Smatramo da bi veštačko osvetljenje trebalo da bude intezivnije.

U toku je renoviranje III paviljona. Sobe će biti dvokrevetne, sa kupatilom u okviru sobe. Pored ostalih zatvorenika, u njega će biti smešteni oni koji budu osuđeni za krivična dela iz oblasti organizovanog kriminala i ratnih zločina, a koji, iz određenih razloga, ne budu upućeni u specijalno odlejnje u KPZ Zabela. Oni će, od ostalih, biti izdvojeni na posebnom spratu.

Renovirano je odeljnje u koje su smeštena stara lica i invalidi. Ovaj smeštajni objekat kapaciteta je oko 30 mesta. U momentu naše posete u njemu je boravilo samo nekoliko starih lica, ostalo su bili zatvorenici koji su se starali o higijeni objekta i o starim, nemoćnim zatvorenima. Rečeno nam je da je određen broj starih i invalida reklasifikovan u poluotvoreni tretman nekoliko dana pre naše posete. U jednoj sobi, u kojoj nisu boravili stari, već zatvorenici koji im pomažu, zatekli smo zalihe sredstava za higijenu i sokova, tolike da je soba odavala utisak mini-kantine. Ova činjenica učvrstila nas je mišljenju da su zatvorenici koji su zaduženi da pomažu starijima i staraju se o higijeni objekta zapravo veoma privilegovani u odnosu na ostale, posebno u odnosu na zatvorenike iz I paviljona.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

Prilikom posete u martu 2004. konstatovali smo da su kuhinja i trpezarija u fazi izgradnje. Ovom prilikom smo ustanovili da su radovi privedeni kraju i da je pitanje dana kada će početi zvanično da se koriste. Prostorije koje se, još uvek, privremeno koriste kao kuhinja i trpezarija ne zadovoljavaju standarde predviđene za objekte ove namene.

Pored redovnih obroka, o čijoj se pripremi brine profesionalni kuvar, onim zatvorenicima koji zbog zdravstvenog stanja nisu u mogućnosti da jedu regularne oborke spremaju se posebni, dijetetski obroci. Vodi se računa i o pripremi verskih oborka za pripadnike islamske veroispovesti.

Obroci sadrže sir, jogurt, ponekad i voće, posebno leti kada se ubere sa zavodske ekonomije.

Zatvorenici nisu imali pritužbi na ishranu.

Kantina u zatvorenom delu je slabo snabdevena. Iako nismo videli kantinu u otvorenom delu, od zatvorenika smo saznali da je ona mnogo bolje snabdevena od ove i da se u njoj može naći mnogo više artikala.

c) Medicinska nega zatvorenika

U pogledu medicinske nege nisu nastupile vidljivije promene i poboljšanja u odnosu na naše ranije posete. Zdravstvenu službu sačinjavaju samo jedan lekar specijalista, transfuziolog, i jedan stomatolog. Njima asistiraju deset medicinskih tehničara srednje stručne spreme i jedan sa višom školom. U ustanovu dolaze, po ugovoru o delu, i specijalisti psihijatrije, interne medicine, hirurgije, otorinolaringologije, očne medicine i ortopedske hirurgije.

Jedan lekar, uz sav svoj trud, ne može da se na adekvatan način brine o zdravstvenom stanju preko hiljadu zatvorenika. Specijalistički deo medicinske nege je ovim brojem saradnika dobro pokriven, ali se uloga zatvorskoeg lekara, u ovim uslovima, potpuno gubi za kompletan uvid u zdravstveno stanje pacijenata i za njihovo dugoročno praćenje.

Kao posledica nedostatka stalno zaposlenog kadra, javlja se i odsustvo preventivno-edukativnog medicinskog rada u vidu organizovanih predavanja kako zatvorenicima, tako i osoblju. Predavanja bi bila poželjna, posebno o zaraznim bolestima i bolestima zavisnosti. Ono što je na tom polju u proteklom periodu urađeno bila je edukacija o narkomaniji i bolestima zavisnosti, koju je organizovao OEBS.

Nedostatak lekara stalno zaposlenih u ustanovi onemogućuje izvođenja sistematskih pregleda celokupne zatvorske populacije i intenzivnije bavljenje pitanjima ishrane i higijene zatvorenika.

Evidencija povreda se vodi delimično. Tačnije, sve povrede se unose u zdravstveni karton, a odvojeno se vodi evidencija povreda na radu i samopovređivanja. Nalazimo da je ovakva, delimična evidencija nedovoljno instruktivna, jer njeno vođenje treba da ima za cilj prikupljanje podataka, čijom se analizom mogu pratiti određena kretanja u zatvorskoj populaciji. Ova evidencija, koja bi trebalo da bude prezentovana upravi, u određenim intervalima treba da sadrži sve oblike povreda (na radu, u sportu, u međusobnim sukobima, od strane pripadnika službe obezbeđenja u situacijama primene sredstava prinude, samopovređivanja...).

Od marta meseca do sredine decembra 2005. godine pruženo je 11630 zdravstvenih usluga. Hitnih medicinskih intervencija ima, prosečno, jedna mesečno, a u gradske ustanove na specijalističke preglede se pošalje 6-7 zatvorenika u toku meseca. Psihijatar, kod svakog dolaska u ustanovu, obavi 10-20 pregleda, no s obzirom da se broj narkomana procenjuje na skoro četvrtinu populacije, lekar je u mogućnosti da pruži samo medikamentoznu terapiju. Za sada nema organizovanja psihoterapijskog rada sa ovom populacijom. Stomatoloških pregleda ima 10-12 svakog dana, a zatvorenicima se pružaju i usluge oralnog hirurga iz Gradskog centra.

U trenutku posete u zatvorskoj populaciji se nalazilo dva dijabetičara na insulinskoj terapiji i 4-5 na terapiji tabletama. Od kardiovaskularnih bolesnika, 3 zatvorenika su sa postinfarktnim stanjem, a veći broj hipertenzivnih. Dvojica zatvorenika su HIV pozitivna, od kojih je jedan u ustanovi, a drugi u KPD Bolnici. Procena medicinske službe je da u ustanovi ima oko 100 zatvorenika hepatitis C pozitivnih. U stacionaru se nalazilo 20 zatvorenika. O higijeni stacionara se brinu tri redara.

U ustanovi se i dalje sprovode uglavnom elementarni dijagnostički i terapijski procesi, s obzirom da se postojeći rentgen aparat koristi samo za snimanje zuba zbog neadekvatne izolacije. U Zavodu se rade EKG i laboratorijske analize. Samopovređivanja je bilo dosta, ali se podaci nalaze u kompjuteru, tako da tačan broj nismo dobili. Zabeležena su dva samoubistva, a petorica zatvorenika su umrla prirodnom smrću. Prilikom svakog slučaj smrti radi se obdukcija u Novom Sadu.

Kako smo od zatvorenika i medicinskog osoblja dobili kontradiktorne informacije o prisustvu drugih zatvorenika i stražarskog osoblja prilikom lekarskih pregleda, želimo da naglasimo da je privatnost kod medicinskog pregleda neophodan preduslov za postizanje poverljivog odnosa lekar – pacijent. Samo poverljiv odnos omogućava adekvatnu medicinsku negu. Od ovog pravila mogu se izuzeti samo situacije u kojima bi sam lekar bio ugrožen, a mora se priznati da je broj takvih situacija ipak ograničen.

Zatvorenici ne mogu dobiti kopije svoje medicinske dokumentacije. Sa novim zakonskim rešenjima trebalo bi da taj problem bude prevaziđen, s obzirom da svi pacijenti imaju pravo na informaciju o svom zdravlju i na dostupnost lične medicinske dokumentacije, izuzev u slučajevima koje određuju opšti medicinski propisi.

II Preporuke

- Hitno pristupiti rešavanju problema prenaseljenosti I paviljona, između ostalog i kroz njegovu temeljnu rekonstrukciju.

- Nabaviti nov nameštaj, pre svega ormariće za lične stvari zatvorenika.
- Hitno nabaviti nove dušeke i bar po dva kompleta posteljine za svakog zatvorenika.
- Renovirati toalete i kupatila.
- Intezivirati grejanje, više od 3 sata dnevno.
- Poboljšati veštačku rasvetu u odljenju OPN i samicama.
- Poboljšati snabdevanje kantine u zatvorenom delu ustanove.
- Popuniti medicinsku službu sa još nekoliko stalno zaposlenih lekara.
- Organizovati predavanja i druge vidove edukacije o zdravstvenim temama,
 - posebno zaraznim bolestima i bolestima zavisnosti, kako za zatvorenike, tako i za zatvorsko osoblje.
 - Uvesti periodične preglede zatvorenika.
 - Raditi na uvođenju psihoterapijskih i socioterapijskih programa.
 - Voditi evidenciju svih povreda, povremeno sastavljati izveštaje i prezentovati ih upravi ustanove.
 - Poštovati privatnost prilikom medicinskih pregleda, osim u izuzetnim slučajevima, kada pitanja bezbednosti nalažu odstupanje od tog principa.

Bezbednost

I

S obzirom na to da je KPZ Sremska Mitrovica ustanova zatvorenog tipa, oko paviljona koji služe za smeštaj zatvorenika nalazi se ogradni zid visok 5 metara. Obezbeđenje ustanove pojačano je kulama stražarnicama oko zida, kao i video nadzorom koji kamerama pokriva ogradni zid, spoljne delove paviljona i tzv. "stambeni krug", odnosno I i II paviljon.

Po navodima načelnika službe obezbeđenja, sadašnji odnos broja zaposlenih prema broju zatvorenika, 1:6, nije dovoljan da dostigne potrebni nivo bezbednosti osoblja i zatvorenika. Imajući u vidu veličinu ustanove i broj zatvorenika, posebno veliki broj sprovođenja u toku dana (u proseku 15-20), kao i eksterno obezbeđenje, na internom obezbeđenju, u jednoj smeni, po paviljonu rade samo 4 stražara. Novom sistematizacijom predviđeno je povećanje broja zaposlenih u službi na 320, što se smatra optimalnim.

Služba obezbeđenja organizovana je u 4 smene po 12 sati, i to po rasporedu: 12 sati rada, 24 sata odmora; 12 sati rada, 48 sati odmora. Osim smenskog, postoji i rad u redovnom radnom vremenu od 7-15h za radnike službe raspoređene u sprovođenje, pogone, administraciju.

Nakon razgovora sa zaposlenima i zatvorenicima, stekli smo utisak da načelnik službe obezbeđenja, i pored napora koji ulaže, nema dovoljno uvida u rad pripadnika službe obezbeđenja, niti ima efikasan mehanizam kontrole zakonitosti njihovog rada i postupanja. Na ovakav zaključak upućuje primetan strah zatvorenika da prijave eventualno nedolično ponašanje stražara.

Opšti je utisak da je mirna atmosfera u ustanovi rezultat discipline straha, a ne posebno pozitivnog odnosa između zatvorenika i zaposlenih u službi obezbeđenja. Kao ilustraciju navešćemo primer kojem smo lično prisutvovali. Prilazeći II paviljonu zatekli smo zatvorenike iz samica koji su bili u šetnji. Šetnja se odvijala tako što su ovi zatvorenici pognute glave, sa rukama na leđima, ubrzano hodali u krug. Na naše pitanje zašto ne hodaju normalno, pripadnik službe iz naše pratnje nam je odgovorio: "Zato što ovako vole da hodaju".

Pretrasi prostorija obavljaju se u skladu sa pravilnikom, kao redovni i ciljani pretresi soba kad postoji sumnja u posedovanje nedozvoljenih predmeta, ili kao vanredni pretresi celog paviljona. Po navodima načelnika, pretresi se obavljaju u prisustvu zatvorenika i službenih lica određenih za pretres, uz korišćenje metal- detektora. Zatvorenici su dužni da izvade svoje stvari koje službena lica proveravaju pojedinačno i potom vraćaju na mesto. Kod ciljanih pretresa, i pretresa paviljona, načelnik službe je prisutan. Zatvorenici, međutim, nisu potvrdili ove navode. Naprotiv, ukazali su na brutalne upade službe obezbeđenja u sobe, preturanje i bacanje stvari, pa čak i nameštaja i ostalog inventara. Ovako drastične razlike u navodima potvrđuje zaključak koji smo izveli o nepostojanju metode kontrole rada pojedinih službenika obezbeđenja, niti ujednačenih kriterijuma rada. Samo postojanje pravilnika ne garantuje da se svaki zaposleni pridržava propisanih pravila i utisak je da načelnik službe, kao i cela uprava treba i mogu mnogo više da urade na poboljšanju kontrole rada zaposlenih.

U toku 2005. godine registrovano je 7 krađa među zatvorenicima, 2 samoubistva. U poslednjih šest meseci nije zabeležen ni jedan slučaj samopovređivanja (ovaj podatak je potpuno suprotan onome koji smo dobili od medicinske službe).

Najčešći slučajevi krijumčarenja izvan ustanove su droga i mobilni telefoni. Unutar ustanove se, u metalnim pogonima, prave različiti bodeži, koji se, uglavnom, otkrivaju u pretresima. Ipak, broj krijumčarenog oruđa iz radionica se smanjuje, i u toku ove godine ih je nađeno 10-15.

Prema navodima načelnika službe, neformalne grupe se formiraju po teritorijalnom principu. Zatvorenici koji su finasijski moćni imaju svoje "ljude" koji za njih kriju stvari ili čine druge usluge. Služba obezbeđenja drži ove neformalne grupe pod kontrolom zahvaljujući operativnom radu i dobroj saradnji sa zatvorima u Zabeli i Nišu u koje premeštaju pojedine zatvorenike kako bi razbili neformalne grupe.

U toku 2005. godine registrovano je 43 udaljenja iz ustanove. Klasičnih bekstava nije bilo.

II Preporuke

- Povećati broj pripadnika službe obezbeđenja, koji će biti primeren broju zatvorenika u ustanovi.
- Poboljšati kontrolu nad radom pripadnika službe obezbeđenja.
- Ne insistirati na strogoj i rigidnoj disciplini i preteranom formalizmu u ophođenju sa zatvorenicima.

Zakoniost postupanja

I

S obzirom na to da je ovo jedini zavod u koji se upućuju strani državljani koji izdržavaju zatvorske kazne u Srbiji, nismo zatekli primerke kućnog reda na drugim jezicima, osim na srpskom. Od upravnika smo saznali da postoji plan o tome da se kućni red prevede na rumunski, mađarski, bugarski, ali se čeka usvajanje novog pravilnika na nivou uprave. Zatvorenici nisu imali pritužbi na to da im je kućni red nedostupan, a njegove odredbe nepoznate.

Ovom prilikom ukazujemo na problem nepostojanja propisane procedure i kriterijuma za reklasifikaciju zatvorenika u odeljnjeg pojačanog nadzora. Ovo je opšte mesto, i primedba koja je primenjiva na sve zavode u kojima postoje ovakva odeljenja. Svi zatvorenici koji su osuđeni na kaznu od 40 godina smeštaju se u odeljnjeg OPN.

U toku 2005. godine izrečeno je ukupno 520 disciplinskih kazni, od čega je 134 uslovno odloženo. Od realizovanih, 485 je upućivanje u samicu, 24 kazni ukora, a 46 oduzimanja pogodnosti. Na 520 disciplinskih kazni uloženo je samo 19 žalbi, od kojih je 5 usvojeno. Pritužbi upućenih upravniku ili drugim zaposlenima nije bilo. Vođenje precizne statistike o pritužbama, po rečima upravnika, je nepotrebno administriranje. Iako postoji posebno sandučice za pritužbe, upravnik nam je rekao da ne postoji posebna utvrđena procedura kako postupati sa pritužbama zatvorenika.

U toku 2005. godine u 25 slučajeva upotrebljeno je sredstvo prinude. U 3 slučaja zatvorenici su uputili pritužbe na prekoračenje njihove upotrebe. U 2 slučaja je upotrebljeno izdvajanje i vezivanje liscama za metalni kervet. U ostalim slučajevima je primenjena fizička snaga i gumena palica.

Zatvorenici nisu imali većih pritužbi na odnos pripadnika službe obezbeđenja prema njima. Njihova opservacija je bila da služba obezbeđenja insistira na veoma strogoj disciplini i da ima veoma veliki uticaj (čak i veći nego što je to potrebno) na reklasifikaciju. Pritužba se odnosila da ne postoji ujednačen kriterijum i ujednačeno ponašanje pripadnika službe obezbeđenja, kao i to da načelnik službe i nadzornici nemaju baš potpuni uvid i kontrolu nad radom pripadnika službe.

II

Preporuke

- Prevesti pravilnik o kućnom redu i ZIKS na rumunski, mađarski i bugarski jezik i učiniti primerke pravilnika i ZIKS dostupnim zatvorenicima u svakom trenutku.
- Usvojiti poseban pravilnik o disciplinskom kažnjavanju i upotrebi sredstava prinude.
- Propisati proceduru i kriterijume za smeštaj u OPN kao i njegovo trajanje.
- Napraviti poseban program za svakog zatvorenika koji je osuđen na dugu zatvorsku kaznu, posebno za one koji su osuđeni na 40 godina zatvora, za razliku od dosadašnje prakse da se svi, bez razlike, smeštaju u OPN.
- Propisati proceduru povodom upućivanja pritužbi od strane zatvorenika.
- Vezivanje i izdvajanje treba da bude izvršeno posebnim kaiševima, a odluku o tome treba da donese lekar, koji će da odredi i trajanje ove mere. O vezivanju treba da se vodi posebna evidencija o tome kada je započela, čime je fiksacija izvršena i kada je prestala.
- Insistirati na tome da pripadnici službe obezbeđenja imaju ujednačene kriterijume ponašanja prema zatvorenicima.

Resocijalizacija

I

Radno angažovanje i stručna obuka zatvorenika odvijaju se na identičan način koji smo opisali u ranijim izveštajima. One se realizuju u okviru metalskog, mašinskog, drvoprerađivačkog, poljoprivrednog i ugostiteljskog sektora. Tehnologija rada je veoma zaostala, a nedostatak materijalnih sredstava za nabavku repromaterijala i sirovina, koje su nužan preduslov za pokretanje proizvodnje, je prepreka upošljavanju većeg broja

zatvorenika. Od ukupnog broja zatvorenika u zatvorenom odeljenju (oko 950) svega $\frac{1}{4}$ je uposlena. U otvorenim i poluotvorenim odeljenjima je uposlenost maksimalna (oko 400 zatvorenika). Pristup poslu i zalaganje zatvorenika na radnom mestu predstavlja značajan kriterijum prilikom njihove reklasifikacije.

U službi za prevaspitanje situacija je, u nekim aspektima, promenjena nabolje, ali određeni problemi koje smo konstatovali ranije još uvek nisu prevaziđeni. Tim prijemnog odeljenja je nešto brojniji, što je pretpostavka za kvalitetniji i obuhvatniji pristup u proceni i klasifikaciji zatvorenika. Prevaspitni rad sa zatvorenima se svodi na individualno-savetodavni rad. Osoblje ponovo ističe problem velikog broja zavisnika od psihoaktivnih supstanci i teškoće koje ima u radu sa ovom kategorijom zatvorenika. Međutim, iako se tuže na problem već nekoliko poslednjih godina, još uvek nisu probali da taj problem reše.

Vaspitne grupe su prevelike (80-100 zatvorenika), što, svakako, negativno utiče na kvalitet rada vaspitača. I pored dobre volje uprave i upošljavanja maksimalnog broja vaspitača, konstantan priliv zatvorenika ne dozvoljava da se efikasnost i kvalitet prevaspitnog rada poboljša.

Kancelarije vaspitača su renovirane, ali nedostaje adekvatna oprema i odgovarajući prostor kako bi svaki vaspitač imao svoju kancelariju.

Vaspitači se više angažuju na organizovanju slobodno-vremenskih aktivnosti. Iako broj zatvorenika uključenih u rad sekcija nije dovoljan (oko 50), značajan je pomak napravljen u osnivanju novih sekcija te, pored rezbarske i slikarske sekcije, funkcionišu prevodilačka i novinarska sekcija. U domu kulture, koji je sada prostorno bolje organizovan, instaliran je kompjuter koji, istina, koristi samo mali broj zatvorenika, onih koji poznaju rad na računaru. Likovna i rezbarska aktivnost malog broja zatvorenika predstavlja, istovremeno, i njihovo radno angažovanje. Radovi ovih zatvorenika redovno su prisutni na prodajnim izložbama koje se organizuju u hotelu "Srem", koji je sastavni deo Zavoda. Od drugih sekcija funkcioniše sportska, za koju su zatvorenici najviše zainteresovani.

Kroz saradnju Zavoda sa međunarodnim organizacijama postignut je dogovor o adaptaciji škole i upošljavanju nastavnog kadra za obrazovanje zatvorenika. Ovaj projekat još uvek nije realizovan zbog toga što državni organi i institucije Republike Srbije ne mogu da pruže dovoljnu garanciju da će se sa školovanjem zatvorenika nastaviti onda, kada se iz projekta povuku međunarodne organizacije kao organizatori i donatori.

Informacije koje smo dobili iz različitih izvora govore da biblioteka, kao i verska kultura, dobro funkcionišu.

II Preporuke

- Smanjiti veličinu vaspitnih grupa radi kvalitetnijeg prevaspitnog rada;
- Obezbediti sredstva kako bi se pokrenula proizvodnja i time povećao broj uposlenih zatvorenika;
 - Obezbediti savremeniju tehnologiju rada, više alternativa za izbor zanimanja i uvesti više nagrada i pogodnosti za isticanje na radu.
 - Istrajati na projektu školvanja zatvorenika u okviru Zavoda.
 - Insistirati na edukativnim metodama koje podstiču i pobuđuju interesovanje zatvorenika za dokvalifikacije i prekvalifikacije.
 - Nastaviti praksu organizovanja što raznovrsnijih sadržaja slobodno-vremenskih aktivnosti u skladu sa interesovanjima zatvorenika.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Zatvorenici imaju pravo da telefoniraju 3 puta mesečno u trajanju od 10 minuta. Sve telefonske govornice I paviljona nalaze se u jednoj sobi. Zatvorenici se prijavljuju za telefoniranje. S obzirom na to da se telefoni mogu koristiti u toku dana samo u određenom terminu, uvek se ispred sobe za telefoniranje formira red. Najviše pritužbi su zatvorenici imali baš na to čekanje reda za telefon.

Pisma se predaju otvorena zatvoreniku koji je zadužen za prikupljanje pošte. Vaspitači kontorlišu pisma svim zatvorenicima iz zatvorenog tretmana. Prostorije za posete rodbine su adekvatne, ali u ustanovi ne postoje posebne prostoje za posete advokata, pa se za tu namenu koristi prostorija koja služi za prijem paketa. Smatramo da ova prostorija ne može da zadovolji uslove koji se odnose na pravo na povreljivi razgovor između klijenta i advokata. Saradnja sa ustanovama izvan sistema izvršenja krivičnih sankcija je mnogo bolja. Ovo je konstatacija upravnika ustanove. Posebno je apostrofirana dobra saradnja sa centrima za socijalni rad.

Pripreme za otpust zatvorenika ne podrazumevaju nikakve posebne programe i aktivnosti osoblja.

II Preporuke

- Produžiti vreme za telefoniranje kako se ispred sobe ne bi stvarale nepotrebne gužve;

- Izbegavati dosadašnju praksu da zatvorenik prikuplja nezapečaćenu poštu od drugih zatvorenika.
- Vršiti inividualnu procenu kontrole pisama i telefonskih razgovora, umesto dosadašnje prakse da se sva pisma kontorlišu. Ne otvarati i čitati poštu koju zatvorenici upućuju međunarodnim organizacijama za zaštitu ljudskih prava.
- Obezbediti odgovarajuće prostorije za posete advokata.
- Osoblje Zavoda i centara za socijalni rad podsticati da, kad god je moguće, saraduju i kroz kooperativan rad i primenu ne samo direktnog već i indirektnog tretmana, da ostvaruju što kvalitetniju i maksimalno moguću pripremu zatvorenika za normalnu reintegraciju u društvo, a posebno u održavanju i poboljšanju njihovih odnosa sa porodicom, drugim osobama i društvenim organizacijama.
- Razmotriti mogućnosti i alternative za postepen povratak zatvorenika u društveni život kroz posebne programe i aktivnosti koje će prethoditi njihovom puštanju na slobodu, i to u okviru istog ili drugog odgovarajućeg zavoda, ili putem uslovnog puštanja na slobodu pod nekom vrstom nadzora u kombinaciji sa efikasnom društvenom podrškom.

Osoblje

I

Služba za obuku i upošljavanje ima 248 zaposlenih radnika, koliko je i predviđeno sistematizacijom radnih mesta. Visoku stručnu spremu ima 37 pripadnika službe, 15 višu, a ostali srednju stručnu spremu. Raspored radnika po odeljenjima je približno isti kao što je to opisano u ranijim izveštajima, iako broj uposlenih zatvorenika ni izdaleka nije srazmeran broju pripadnika službe. Tokom 2005. godine protiv 3 radnika je pokrenut disciplinski postupak zbog povrede čl. 59. stav 1 Zakona o radnim odnosima u državnim organima. U 2 slučaja je utvrđena odgovornost koja je rezultirala kaznom umanjenja plate u trajanju od 6 meseci. U jednom slučaju nije utvrđena disciplinska odgovornost radnika.

Služba za prevaspitanje broji 26 radnika, koliko je i predviđeno internom sistematizacijom Zavoda. U odnosu na prethodnu posetu, izvršene su određene promene u rasporedu rada pripadnika službe za prevaspitanje. U odeljenju za ispitivanje ličnosti, prijemnom, radi 5 radnika: dva psihologa, soc. radnik, spec. pedagog i šef odeljenja za ispitaivanje ličnosti, psiholog. U zatvorenom delu Zavoda angažovano je 12, a u otvorenom i poluotvorenom 4 vaspitača. Od ukupnog broja zaposlenih u službi, 25 ima visoku stručnu spremu, a jedan zaposleni višu. Nedovoljan broj vaspitača, ali i

neodgovarajuća organizacija rada, utiču na visok nivo stresa kod osoblja i njihovo prevremeno gubljenje volje za rad. Predlog nove sistematizacije, rukovodi se pre svega kriterijumom veličine vaspitne grupe. Taj predlog podrazumeva vaspitne grupe od 50 zatvorenika te, u skladu s tim, i potreban broj vaspitača. Ističemo da je ovo jedini zavod zatvorenog tipa gde je prevaziđena predrasuda o tome kako je neprimereno da žene rade u zavodima u kojima muškarci izdržavaju zatvorske kazne. Osoblje ističe da ovakva praksa nije pokazala nikakve negativne posledice, što samo potvrđuje činjenicu da je reč o predrasudi. Osoblje je veoma zainteresovano da se dodatno edukuje kako bi se upoznalo sa novim metodama rada u radu sa zatvoreničkom populacijom. Disciplinski postupci protiv zaposlenih u službi nisu vođeni u poslednjih godinu dana.

Služba obezbeđenja KPZ Sremska Mitrovica ima ukupno 236 zaposlenih lica. U odnosu na 237 sistematizovanih radnih mesta, popunjenost je skoro 100%. Od ovog broja zaposlenih u službi, 9 su žene. U pogledu stručne spreme, visoku stručnu spremu imaju 2 zaposlena lica, višu 6, srednju stručnu spremu ima 125 zaposlenih, kvalifikovanih radnika je 99, a nekvalifikovanih radnika je 2. Većina zaposlenih u službi ima preko 10 godina radnog staža, a do juna 2006. godine oko 20 zaposlenih odlazi u penziju. Značajnijeg osipanja kadra nije bilo, samo se 2 radnika nalaze na dugom bolovanju (2 godine). Trenutno je u toku konkurs za prijem u službu 20 novih radnika.

Zbog velikog obima posla a nedovoljnog broja radnika službe, radnici su prinuđeni da rade prekovremeno. Ovaj rad im se plaća.

Načelnik službe održava redovne sastanke sa nadzornicima odeljenja (svako jutro), a povremeno i sa svim zaposlenima u odeljenju. Vanredni sastanci se održavaju uvek kada se pojavi neki problem. Ovim sastancima često prisustvuje upravnik, ili njegov zamenik.

Prema dobijenim podacima, u toku ove godine protiv zaposlenih su pokrenuta ukupno 22 disciplinska postupka, od kojih 13 za lakšu povredu radne obaveze. U 8 slučajeva je izrečena novčana kazna, a u 5 slučajeva pripadnici službe su bili oslobođeni disciplinske odgovornosti. Prestanak radnog odnosa je izrečen u jednom slučaju. Trenutno je u toku još 8 disciplinskih postupaka. U toku je i jedan krivični postupak pokrenut protiv zaposlenog lica (bliži podaci nisu dostavljeni).

II

Preporuke

- Poboljšati uslove života i rada osoblja povećavanjem njihovih zarada i drugim stimulacijama za njihov angažovan, savestan i zakonit rad.
- Permanentno podsticati osoblje da upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje, dodatnim

obukama i edukacijama, savetovanjima i primerima pozitivnog rukovođenja, sa težnjom ka čovečnom postupanju, većoj efikasnosti i angažovanom pristupu svom poslu.

- Edukovati osoblje ili angažovati stručnjake specifičnih oblasti za tretman zatvorenika, zavisnika od psihoaktivnih supstanci.

KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD ČUPRIJA

Datum posete: 14. oktobar 2005. godine

Tip ustanove: otvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 171

Broj pritvorenika: 41/ 1 zadržan od strane SUP

Broj prekršajno kažnjenih: 3

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

d) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

Materijalno-smeštajni kapaciteti KPZ Čuprija su na sasvim zadovoljavajućem nivou. Još smo u prethodnom izveštaju⁵ konstatovali kako su sve prostorije koje služe za smeštaj pritvorenika i zatvorenika iz zatvorenog tretmana kompletno renovirane. Primedba koja se odnosila na prenaseljenost sobe za smeštaj zatvorenika u zatvorenom tretmanu više ne stoji. Prilikom poseta koje su prethodile ovogodišnjoj, zaticali smo 38 kreveta u sobi površine oko 80 m². Ovom prilikom, u istu sobu je bilo smešteno 18 zatvorenika. Zatvorenici koji su ranije ovde boravili prebačeni su u otvoreni deo na Adi jer je drugi smeštajni objekat konačno završen. Ostalo je da se od nadležnih upravnih organa pribavi upotrebnna dozvola, nakon čega će preostali zatvorenici iz zatvorenog dela biti prebačeni na Adu. U objektu koji se nalazi u gradu ostaće kacerarije uprave, pritvor i prijemno odeljenje.

Prostorije pritvora nisu prenaseljene. Pored ostalih poboljšanja smeštajnih uslova u delu pritvora, koje smo konstatovali prethodnim izveštajem, ovom prilikom pominjemo rekonstrukciju toaleta i uvođenje tuševa u sve sobe u pritvoru. Za sada, oko polovina pritvoreničkih soba ima i tuševu u sklopu kupatila. Plan je da se izbacuje iz upotrebe zajedničko kupatilo koje se nalazi izvan zgrade kada se završi sa uvođenjem tuševa u sve sobe. Sve sobe u pritvoru imaju televizore, a dozvoljeni su i DVD. Gledanje filmova na DVD kontroliše se od strane pripadnika službe obezbeđenja.

⁵ Tim Helsinškog odbora obišao je Kazneno popravni - zavod u Čupriji 15. decembra 2004. godine i o tome sačinio izveštaj koji je objavljen u publikaciji "Zatvori u Srbiji, april 2004 - april 2005", strana 109.

Protstor za šetnju pritvorenika izgleda prilično ogoljeno, samo beton i žica, bez zelenila, i deluje veoma destimulativno.

Soba za smeštaj lica u zatvorenom tretmanu i njihov dnevni boravak povezani su toaletima u okviru kojih je postavljen jedan tuš. Po našem mišljenju, ovo kuptailo bi trebalo renovirati.

U prošlogodišnjem izveštaju pomenuli smo problem koji je cela ćuprijska opština imala sa vodom. Naime, tekuća voda iz gradskog vodovoda nije bila dobrog kvaliteta i nije bila preporučljiva za piće. Prilikom ove posete smo saznali da je taj problem u Ćupriji rešen, tako da je voda iz gradskog vodovoda boljeg kvaliteta i može se koristiti za piće.

Prostor za šetnju u zatvorenom odeljnu i budućem prijemnom odeljenju izgleda potpuno identično onako kako smo ga opisali u prethodnom izveštaju, sa žičanom konstrukcijom koja se proteže kao svod iznad prostora.

Samice su okrečene, čiste, međutim sanitarni deo nije ograđen od prostora za spavanje. Samica, sem kreveta, nema drugog nameštaja.

Novi objekat na Adi smeštajno će korespondirati boljim evropskim zatvorima. Ukoliko se tavan bude adaptirao tako da se može koristiti za rad ili oragnizaciju slobodno-vremenskih aktivnosti zatvorenika, ovo poređenje sa evropskim zatvorima biće još primerenije i opravdanije.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

Hrana se priprema u kuhinji na Adi. Kuhinja je opremljena novim elementima i posuđem za pripremu hrane. Između kuhinje i trpezarije nalazi se velika vitrina i linija za samoposluživanje. I ovi, kao i drugi kuhinjski elementi, su novi i adekvatno se održavaju. Trpezarija u otvorenom odeljenu je odgovarajuća sa smeštajnog i higijenskog aspekta.

Hranu pripremaju profesionalni kuvari. U obroke je uključeno sezonsko voće i mlečni proizvodi. Ocena zatvorenika o kvalitetu i načinu ishrane su varirale od toga da hrana nije ukusna, niti je ima dovoljno, do većinskog mišljenja da je hrana sasvim zadovoljavajuća.

Kontrolu hrane vrši medicinski tehničar.

c) Medicinska nega zatvorenika

Od prethodne posete, u oblasti zdravstvene zaštite nije bilo značajnijih promena, izuzev što su ambulanta i elemntarna medicinska oprema starije za godinu dana. Sa malim investicijama postojeća medicinska oprema se može dopuniti. Posebno je lako rešiv nedostatak tračica za ručni glukomer, što će omogućiti da se glikemija obolelim od šećerne bolesti redovnije kontroliše. Kompjuter u ambulanti je van upotrebe.

Ponovo izražavamo zabrinutost zbog mogućnosti zloupotrebe lekova koji se nezaključani čuvaju u ambulanti i zbog poslova koji se poveravaju zatvorenima radno angažovanim u ambulanti. Smatramo da njihova zaduženja dozvoljavaju mogućnost da ovi zatvorenici mogu doći do informacija koje su poverljive, a odnose se na druge zatvorenike.

O zdravlju zatvorenika brine honorarno angažovan lekar specijalista opšte medicine (postoji plan o primanju lekara u stalni radni odnos, što smatramo preporučljivim) i stalno zaposlen medicinski tehničar, koji formalno pripada vaspitnoj službi.

Kao i prethodni put, konstatovali smo da se pregledi svih zatvorenika iz zatvorenog dela odvijaju u prisustvu stražara, čime se u potpunosti narušava poverljivi odnos lekar - pacijent i negativno utiče na nezavisni položaj medicinske službe. Ovu praksu bi trebalo promeniti tako što će prisustvo stražara prilikom pregleda biti izuzetak (kada lekar to zatraži i kada za to postoji osnovan razlog), a ne pravilo. Za potrebe izolacije u medicinske svrhe koristi se jedna soba sa 6-8 kreveta, koja je proglašena za bolesničku.

Od početka godine u ustanovi je obavljeno 1809 pregleda zatvorenika i 640 pregleda pritvorenih lica. Posebna evidencija hitnih intervencija se ne vodi, ali njih je, po rečima tehničara, bilo oko 50. Hitne intervencije su ukazivane kod srčanih smetnji, povreda, gubitka svesti. Specijalističkih pregleda koji su izvršeni u civilnim ustanovama je bilo oko 200, od čega najviše neuropsihijatrijskih. Po rečima tehničara, svaki četvrti pregled je bio neuropsihijatrijski, a od ostalih su česti kardiološki i hirurški. Na stacionarnom lečenju u gradskim ustanovama je bilo 6-7 zatvorenika, a u KPD Bolnica do 10-tak.

I ovoga puta smo konstatovali da stomatološka zaštita predstavlja problem, mada je, u odnosu na 2004. godinu (60), broj stomatoloških pregleda povećan (87). Kako nam je medicinski tehničar objasnio, na stomatološki pregled u Domu zdravlja se dugo čeka, pa je to osnovni razlog što nije moguće sve intervencije izvesti na vreme.

U trenutku posete u Zavodu su bila dva zatvorenika obolela od šećerne bolesti na insulinskoj terapiji, 3 na terapiji tabletama, 25 kardiovaskularnih bolesnika, od čega najviše hipertoničara, i 5 zatvorenika zaraženih hepatitisom C.

I ovoga puta smo konstatovali da osoblje ne vodi odvojenu evidenciju povreda, kako onih koje su zadobijene na radu, u sportu, tako i onih koje su zadobijene u međusobnim tučama zatvorenika i prilikom upotrebe sredstava prinude. Sve povrede se registruju u personalnim kartonima, a po sećanju tehničara, bilo je 2 povrede na radu, 10-tak u sportu i 3-4 zbog upotrebe sredstava prinude, 2 sukoba sa lakšim telesnim povredama među pritvorenim licima i jedan slučaj samopovređivanja. Samoubistava i pokušaja samoubistva nije bilo u proteklom periodu.

U proteklom periodu nije bilo organizovanih predavanja o zdravstvenim temama ni zatvorenima, ni zaposlenima u ustanovi. Medicinski tehničar je prisustvovao seminaru o tuberkulozi koji je održan u Beogradu.

Od zaposlenih smo dobili informaciju da je primetan porast zavisnika od psihoaktivnih supstanci među zatvoreničkom populacijom. Oko 35 zatvorenika se mogu svrstati u ovu kategoriju, što zaposlenima predstavlja značajan problem u svakodnevnom radu.

U tekućoj godini zatvorenici su upravi uputili pritužbe na zdravstvenu negu u tri slučaja. Uvidom u dokumentaciju koja nam je predočena nismo mogli uočiti krupne propuste u zdravstvenoj nezi. Međutim, konstatovali smo da je čekanje na rentgensko snimanje zuba u jednom slučaju trajalo skoro dva meseca, nakon čega je morala biti urađena ekstrakcija zuba. Bržim reagovanjem, ovo je moglo biti izbegnuto. Drugi problem (pritužba na zdravstveni tretman) se mogao rešiti češćim kontrolisanjem nivoa šećera kod jednog pritvorenika, s obzirom na to da ustanova ima glukometar.

U upravi su nam rekli da je postojala ideja da se napravi nova ambulanta, ali taj prostor nije bio ukalkulisan u upravo završeni objekat, već će se naći u objektu čija je izgradnja planirana za budućnost.

II

Preporuke

- Sanitarni deo u samici odvojiti od dela za spavanje. u samicu uneti sto i stolicu.
- Renovirati toalet/kupatilo u budućem prijemnom odeljenju.
- Tavanski prostor novog objekta adaptirati tako da se koristi kao radionica, ili kao prostor za organizovane slobodno-vremenske aktivnostima.
- Lekarske preglede svih kategorija zatvorenika organizovati bez prisustva drugih zatvorenika i zatvorskog osoblja, osim u izuzetnim slučajevima kada to lekar zatraži i kada za to postoje osnovani razlozi.
- Edukovati osoblje za sprovođenje psihoterapijskih, socioterapijskih i programa radne terapije, kako bi ovi programi kasnije bili uvedeni u ustanovu.
- Periodično organizovati zdravstvena predavanja zatvorenima i zatvorskom osoblju, posebno o zaraznim bolestima, bolestima zavisnosti i sl.
- Voditi posebnu evidenciju o povredama zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i prezentovati ih upravi ustanove.

Bezbednost

I

Statistika o broju bekstava i pokušaja bekstava iz Zavoda govori da je bezbednost na veoma visokom nivou. Zaposleni ističu da, zahvaljujući organizaciji i delovanju službe obezbeđenja, kao i radu drugih službi, u toku 2005. godine ne samo što nije bilo bekstava, ni pokušaja bekstava iz već nije bilo ni jednog zakašnjenja sa vikenda. "To se postiže čvršćom disciplinom", rekao nam je upravnik, i zaposleni u Zavodu se veoma ponose tom tradicijom, koja se i danas ne napušta. U našem prošlom izveštaju upozorili smo na disciplinu i rigidnost koja bi bila primerena nekim ranijim vermenima i nekim drugim ustanovama.

Ovom prilikom nismo imali pritužbe na zloupotrebe sredstava prinude od strane pripadnika službe obezbeđenja, kako je to bilo prošli put. Zatvorenici se nisu posebno prituživali na službu obezbeđenja. Međutim, ono što zabrinjava jeste insistiranje da zatvorenik u prisustvu službenog lica stane mirno i stavi ruke na leđa. Čak i zatvorenici koje smo zatekli na putu između dva zatvorska objekta, morali su, u trenutku prolaska našeg vozila, da gledaju pravo ispred sebe ili u zemlju. Opisani tretman zatvorenika, po našem mišljenju, izgleda veoma ponižavajuće. Ako se tome dodaju obavezne sive uniforme, slika je još intezvnija. Mišljenja smo da nepostojanje bekstava iz ustanove može biti pokazatelj da se posao u Zavodu radi veoma odgovorno. Ali, povoljna statistika bekstava iz ustanova otvorenog tipa ne bi trebalo da predstavlja najvažniju stvar na koju treba biti specijalno ponosan. Uostalom, zakonska definicija ovih ustanova, kada je reč o bezbednosti, kaže da u ustanovama otvorenog tipa nema prepreka za bekstvo, niti je osoblje tu da bi ga sprečavalo. Akcenat u ovakvim ustanovama treba da bude stavljen na radno osposobljavanje, organizovane i bogate slobodno-vremenske sadržaje, a ne na disciplinu i bezbednost. Ukoliko se usvoji novo rešenje kojim bi se u ovaj zavod raspoređivala ona lica koja sa stanovišta bezbednosti nisu problematična, onda se ovakav režim i čvrsta disciplina čine još izlišnijim.

II

Preporuke

- Promeniti režim i način ophođenja službe obezbeđenja prema zatvorenicima, i obrnuto, sa ciljem stvaranja relaksirane atmosfere uzajamnog poverenja, uvažavanja i poštovanja ličnog dostojanstva.
- Promeniti rasporedno rešenje prema kome će se u KPZ Čuprija upućivati oni zatvorenici koji nisu problematični sa aspekta bezbednosti, kako je to i zakonom predviđeno.

Zakornitost postupanja

I

O dostupnosti kućnog reda dobili smo različite informacije od zatvorenika sa kojima smo vodili razgovor. Nesumnjivo je da je zatvornicima kućni red dostupan u prijemnoj sobi i da se oni mogu upoznati sa pravima i obavezama po dolasku u ustanovu. Međutim, pojedini stariji zatvorenici su nam rekli da oni nisu razumeli koja prava i obaveze imaju po kućnom redu, a da im nadležni to nisu objasnili na odgovarajući način. Ono što je ostalo sporno i nakon razgovora sa zaposlenima, koji su nas uveravali da informacija koju smo dobili od zatvorenika nije tačna, jeste da li i koliko se osoblje trudi da ustanovi da li je kućni red zbilja jasan svim zatvornicima. Pored toga što primerak kućnog reda svakog momenta treba da bude dostupan svim zatvornicima, ono što predstavlja obavezu osoblja jeste da ustanovi i proverí da li su zatvorenici u stanju sami da shvate i da razumeju odredbe kućnog reda. Drugim rečima, osoblje bi trebalo da ima mnogo aktivniju ulogu u podsticanju zatvorenika da se upoznaju sa svojim pravima i obavezama, čak i da proverí, ukoliko je to potrebno, da li su zatvorenici pravilno shvatili šta se od njih očekuje tokom izdržavanja kazne zatvora i na šta imaju prava dok izdržavaju kaznu.

Zatvorenici nisu imali značajnijih primedbi na pravednost u izricanju disciplinskih kazni i dodeljivanju pogodnosti. Jedina primedba je bila upućena na to da su zaposleni veoma rigorozni u dodeljivanju pogodnosti.

U poslednjih godinu dana izrečeno je 18 disciplinskih kazni, od čega 8 upućivanja u samicu, 2 kazne ukora i 8 oduzimanja pogodnosti. U jednom slučaju oduzimanje pogodnosti je uslovno odloženo, a u tri je uslovno odložena kazna upućivanja u samicu. Na ukupan broj odluka o disciplinskom kažnjavanju uložena je jedna žalba, koja je usvojena. U 25 slučajeva su zatvorenici podnosili pritužbe, od kojih je na 21 odgovoreno.

II

Preporuke

- Kućni red treba da bude dostupan svim zatvornicima, a to znači da osoblje treba da ustanovi da li su zatvorenici shvatili šta su njihova prava i obaveze. Ukoliko pojedini zatvorenici nisu u stanju sami da shvate odredbe kućnog reda, osoblje mora da im pomogne u tome.

Resocijalizacija

I

U sklopu službe za prevaspitanje nalazi se matična evidencija i zdravstvena jedinica. O resocijalizaciji smo razgovarali sa osobljem koje ja zaduženo za proces prevaspitanja zatvorenika. Možemo konstatovati da je situacija uglavnom ostala nepromenjena u odnosu na onu koja je opisana prethodni put. I dalje ne postoji poseban tim zadužen za prijem i opservaciju novopridošlih zatvorenika, već to čini osoblje koje je istovremeno zaduženo i za vaspitno-korektivni rad. Odnos broja vaspitača prema broju zatvorenika je nedovoljan, tačnije, na jednog vaspitača u proseku imamo oko 50 zatvorenika. Čini se da je ključni problem u ustanovi tretman zavisnika od psihoaktivnih supstanci. U zatvorenom odeljenju, u trenutku naše posete, je bilo oko 20 zatvorenika, koji su mahom sa dugim kaznama, uglavnom premešteni iz KPZ-a zatvorenog tipa. Osoblje ističe problem upućivanja u ustanovu značajnog broja povratnika i učinilaca nasilnih krivičnih dela, koji prema klasifikaciji ne prpadaju Zavodu.

Obrazovna struktura pokazuje da je najviše zatvorenika koji su završili osnovnu školu.

Ustanova ima novu, savremenu biblioteku. Na ekonomiji je trenutno gotovo celokupna zatvorenička populacija. Iako je daleko manji broj zatvorenika u zatvorenom odeljenju, oni nemaju mogućnost bavljenja sportskim, niti bilo kakvim drugim organizovanim aktivnostima.

Od ukupnog broja zatvorenika, trenutno je radno angažovano (uzimajući u obzir i režijske poslove) svega 50%. Na polju rada i profesionalnog osposobljavanja nismo uočili nikakve promene. Zatvorenicima se nude isključivo poslovi vezani za drvnoprerađivačku delatnost. Van ustanove zatvorenici se angažuju kao fizička radna snaga. Oni u zatvorenom tretmanu rade isključivo režijske poslove, tako da su, i u ovom aspektu, osujećeni u odnosu na ostale zatvorenike otvorenog/poluotvorenog tretmana.

II

Preporuke

- U cilju unapređenja kulturnog, zabavnog i sportskog života zatvorenika, očuvanja i unapređenja njihovog mentalnog i fizičkog zdravlja, organizovati kulturne, zabavne i sportske aktivnosti.
- Uz sve probleme na relaciji eksterna-interna klasifikacija, prilagoditi režim postupanja ličnosti svakog zatvorenika.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

U zatvorenom delu ustanove nalaze se dve telefonske govornice, koje zatvorenici mogu koristiti prema režimu jednom nedeljno u trajanju od 5 minuta. Svi razgovori su pod nadzorom pripadnika službe obezbeđenja. Zatvorenici su rekli da, u specifičnim situacijama, dobijaju dozvole da telefonski kontaktiraju članove porodice i češće od jednom nedeljno u navedenom trajanju.

Zatvorenici u otvorenom tretmanu imaju jednu telefonsku govornicu, pravo da telefoniraju jednom nedeljno, i njima se, u principu, ne ograničava vreme razgovora. Dužina razgovora može biti redukovana jednino zbog drugih zatvorenika. S obzirom na broj zatvorenika, bilo bi dobro, ukoliko za to postoje tehničke mogućnosti, uvesti bar još jednu telefonsku govornicu u ovaj deo ustanove.

Ustanova ne kupuje dnevnu štampu za zatvorenike ili pritvorenike. Novine dobijaju oni zatvorenici koji se na njih pretplate.

Pisma se otvorena predaju vaspitaču i sva moraju prethodno biti pregledana, bez izuzetka.

Posete rodbine u zatvorenom delu za zatvorenike odvijaju se na hodniku. Za pritvorena lica postoji prostorija koja je podeljnja na dva dela žičanom pregradom. Postoji ideja da se ova žica zameni staklenom pregradom. U ovoj prostoriji se odvijaju posete advokata.

U otvorenom delu je napravljena savim odgovarajuća sala za posete rodbine, pa će se, kada svi zatvorenici budu prebačeni u novi deo kompleksa na Adi, prekinuti sa korišćenjem hodnika kao prostora za posete rodbine.

II

Preporuke

- Ukoliko postoje tehničke mogućnosti uvesti još jednu govornicu u objekat na Adi.
- Obezbediti nekoliko primeraka dnevne štampe za pritvorenike i zatvorenike o trošku ustanove.
- Kontrolisati telefonske razgovore, a posebno pisama, u zavisnosti od individualne procene slučaja, a ne svima i bez izuzetka.

Osoblje

I

Služba obezbeđenja KPZ u Čupriji ima ukupno 30 zaposlenih lica, sa još 12 radnika sa Kosova, koji se vode kao zaposleni u svojim matičnim službama. Popunjenost kapaciteta je 80 % (36 radnih mesta predviđeno sistematizacijom), iako je ukupan broj radnika zajedno sa načelnikom 42. Odnos broja zaposlenih i broja zatvorenika (oko 1:4) je promenljiv u zavisnosti od godišnjeg doba (leti se raspon zatvoreničke populacije povećava za oko 20%) i omogućava prilično dobru bezbednost i osoblja i zatvorenika, iako služba "pokriva" dva objekta. Služba obezbeđenja je raspoređena u 4 smene sa po 7 ljudi. U prepodnevnoj smeni (od 7-15h) je raspoređeno 8 zaposlenih.

Uprava je podnela predlog nove sistematizacije sa 49 radnih mesta, smatrajući da bi taj broj zaposlenih pružio garantije za potpunu bezbednost i osoblja i zatvorenika.

Od ukupnog broja zaposlenih u službi obezbeđenja, visoku stručnu spremu ima 1 (načelnik službe), višu stručnu spremu imaju 2 radnika, a ostali su sa srednjom stručnom spremom. Prosečna dužina radnog staža je 5 do 10 godina; služba je prilično podmlađena; načelnik ima 15 godina ukupnog staza ostvarenog u ustanovi. Osipanja kadra zbog otkaza, izostajanja ili dugih bolovanja nema. U službi obezbeđenja nema zaposlenih žena.

Zaposleni u službi žele da se dodatno edukuju. Svi pripadnici službe su uključeni u program obuke Ministarstva koji se odvija u ustanovi. Načelnik službe je, zajedno sa nadzornicima, pohađao i seminare koje je organizovala Misija OEBS.

Načelnik službe je rekao da se odnos zaposlenih u službi prema zatvorenicima drastično promenio primenom novih veština i znanja, iako je u početku bilo otpora u službi. Poslednjih nekoliko godina je pokazalo da liberalizacija odnosa (u ophođenju i ponašanju) nije ugrozila stanje bezbednosti, čak naprotiv, doprinela je boljoj radnoj atmosferi. Načelnik smatra da je to zasluga podmlađenog kadra koji je spremniji za promene.

Prema podacima uprave proizilazi da u periodu od proteklih šest meseci nije bilo slučajeva ni teže, ni lakše povrede radnih obaveza pripadnika službe.

Podaci dobijeni od službe za obuku i upošljavanje ovoga puta su jasniji i u nekim segmentima dorečeniji zahvaljujući informacijama koje smo dobili od upravnika. S obzirom na to da ni jedan pripadnik ove službe nema visoku stručnu spremu, mesto i ulogu načelnika obavlja upravnik lično. Svi ostali podaci vezani za broj i strukturu osoblja ove službe su nepromenjeni u odnosu na našu prethodnu posetu. Disciplinskih postupaka, povreda radnih obaveza i dužnosti nije bilo.

U službi za prevaspitanje zaposleno 6 od predviđenih 7 radnika. Kao i prethodnog puta dobili smo informaciju da nema uposlenog psihologa, kao ni tima za prijem i opservaciju novopridošlih zatvorenika. Protiv pripadnika ove službe u poslednjih godinu dana nisu vođeni disciplinski

postupci zbog povrede radnih obaveza. U posmatranom periodu osoblje službe nije pohađalo stručne seminare, kurseve, niti druge organizovane vidove edukacije.

Na ovom mestu bi skrenuli pažnju i na, rekli bismo, konfliktnu situaciju koju smo imali sa osobljem ove službe. U želji za konstruktivnim rešenjem nesporazuma, iznećemo činjenice. Naime, u našem prethodnom izveštaju smo naveli: "...Sve ovo stvara prostor za percepciju zatvorenika o postojanju nezakonitosti ...i prisustvu korupcije na nekom od viših nivoa vlasti...". Nije nam logično, ali osoblje službe za prevaspitanje se u ovoj konstataciji osetilo direktno prozvanim. Pre svega, ne smatramo da oni čine viši nivo vlast. Drugo, naši izveštaji predstavljaju interpretaciju onoga što smo videli i što nam je rečeno u odnosu na različite izvore. U ovom slučaju, smatramo da smo sasvim jasno naveli i interpretirali ono što percipiraju zatvorenici (kao jedan od izvora informacija). Da li je njihov stav tačan ili nije, odnosno sud i zaključak, s naše strane nije konstatovano, niti je to naš zadatak. Burna, a po nama nelogična reakcija osoblja baš službe za prevaspitanje u odnosu na citiranu rečenicu iz našeg prethodnog izveštaja, za nas je samo eventualni pokazatelj pravca i nivoa na kome možda treba tražiti odgovor u odnosu na pomenuti problem, što opet, nije posao tima Helsinškog odbora za monitoring zatvora.

II

Preporuke

- Permanetno podsticati svo osoblje da upotpunjuje znanja i stručnu sposobnost kroz kurseve i seminare, savetovanja; insistirati na primerima pozitivnog rukovođenja, čovečnom postupanju sa vaspitanicima, većoj efikasnosti i angažovanom pristupu poslu.
- Edukovati osoblje ili angažovati stručnjake specifičnih oblasti za tretman posebnih kategorija zatvorenika.
- U prevaspitnoj službi popuniti broj zaposlenih prema predviđenoj sistematizaciji (obavezno popuniti radno mesto psihologa).

KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD ZA ŽENE – POŽAREVAC

Datum posete: 15. novembar 2005. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: žene (punoletne, maloletne, prekršajno kažnjene)

Kapacitet ustanove: oko 220

Broj zatvorenih: 136, bez prekršajno kažnjenih

Sastav tima: dva pravnik, patolog i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

e) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

Helsinški odbor za ljudska prava imao je priliku da pre ove posete još dva puta obiđe Kazneno-popravni zavod za žene u Požarevcu. Prvu našu posetu realizovali smo 2002. godine, a drugu 31. oktobra 2003. godine. Oba izveštaja poslužila su nam da detaljno opišemo izgled svih prostorija u Zavodu u kome zatvorenice izdržavaju zatvorske kazne.⁶ Zato, ovom prilikom, nećemo ponavljati ono što smo već detaljno opisali, već ćemo ukazati na određene promene koje smo uočili u odnosu na prethodne posete.

KPZ za žene je ustanova koja od svog osnivanja nikada nije dobila posebna sredstva iz budžeta za popravke i adaptacije. Sve od arhitektonskih radova i prepravki rađeno je sredstvima koje ustanova dobija za tekuće održavanje. Tako se menadžment ustanove snalazi da svake godine iz tih sredstava napravi nešto što će doprineti poboljšanju materijalnih uslova u Zatvoru. U odnosu na posetu iz 2003. godine, adaptirano je prijemno odeljenje i završena je adaptacija prekršajnog odeljenja, u kojem su prvi put odvojene osuđene zatvorenice od povratnica. Potpuno je renovirana i opremljena garsonjera za porodične posete. Za sve krevete nabavljeni su i postavljeni novi dušeci.

Podovi su veoma dotrajali, pa ih je veoma teško održavati. U nekim kupatilima sanitarije su u stanju raspada. To je slučaj sa kupatilom koje se nalazi u I paviljonu. Kupatilo u III paviljonu delimično je renovirano.

Naša je procena da jedna od soba koja služi za smeštaj prekršajno kažnjenih ne korespondira domaćim i međunarodnim standardima. U sobu

⁶ Videti izveštaje Helsinškog odbora "Zatvori u Srbiji april 2003-april 2004. godine" i "Kako do evropskih standarda - zatvori u Srbiji 2002-2003".

kvadrature oko 15 – 18 m² smešteno je 12 kreveta. Najveći problem je u tome što ova soba nema direktnog dotoka svetlosti i vazduha.

Samice sem kreveta nemaju drugog nameštaja. Toalet se nalazi u sklopu samice, ali nije odvojen od dela za spavanje.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

I ako je urađen projekat za izgradnju i opremanje zavodske kuhinje, sredstva iz republičkog budžeta nisu odborena za ovu namenu. Hrana se sprema u KPZ Zabela, a servira i služi u zavodskoj trpezariji. Za iduću godinu tražice se sredstva za renoviranje trpezarije.

Zavodska kantina je solidno snabdevena.

c) Medical Care

Od poslednje posete u medicinskoj službi nije bilo većih promena, kako u opremljenosti i izgledu prostorija, tako i u pogledu osoblja koje radi u službi (doktorica, specijalista epidemiologije i dve medicinske sestre).

Od početka godine do trenutka posete, obavljeno je 4302 pregleda, hitnih medicinskih pregleda ima 2 do 3 mesečno. Na specijalističke preglede mesečno ode prosečno oko 20 zatvorenica (19 u septembru, 22 u avgustu), najčešće su to internistički, očni i ginekološki ultrazvučni pregledi. Opšti ginekološki pregledi se obavljaju u samom Zavodu, dva puta mesečno, kada dolazi po ugovoru angažovan ginekolog.

U ustanovu dolazi i neuropsihijatar, tako da je na taj način prilično dobro pokriven i ovaj vid zdravstvene zaštite. Psihijatar obavi od 5 do 7 pregleda po poseti. Za sada se sprovodi uglavnom medikamentozna terapija, ali s obzirom na to da broj pregleda po poseti nije previše veliki, trebalo bi razmišljati i o psihoterapijskom radu.

Ustanova nije rešila na adekvatan način stomatološku zaštitu. Kupovina stomatološke stolice i angažovanje stomatologa bilo bi jedno od mogućih rešenja.

U toku prošle godine su dve zatvorenice bile na bolničkom lečenju u gradskim, civilnim ustanovama, jedna zbog perforacije ulkusa a druga zbog porođaja. Dakle, bebe se ne rađaju u Zatvoru, ali u njemu provode uz majku, prvu godinu dana života. U ustanovi nema zaposlenih koji brinu o trudnicama, porodiljama i bebama, već to radi neka od zatvorenica, kojoj je taj angažman, radno mesto u ustanovi. U trenutku posete u ustanovi se nalazila jedna beba (rođena u junu) i jedna trudnica u osmom mesecu trudnoće.

Od ukupnog broja zatvorenica, u trenutku posete bilo je 18 narkomanki, 3 alkoholičarke, 11 hepatitis C pozitivnih, nije bilo hepatitis B i HIV pozitivnih. Registrovane su 4 zatvorenice koje boluju od dijabetesa, od kojih je jedna na insulinskoj terapiji. Zabeležen je u prethodnom periodu

jedan slučaj TBCa, zatvorenica je došla u ustanovu sa terapijom koju je nastavila da prima tokom boravka, a u trenutku naše posete više nije bila u ustanovi.

Na stacionarnom lečenju je bilo 6 zatvorenica, u stacionaru čiji je kapacitet 10 mesta. Periodični pregledi se vrše, ali bi mogli da budu upotpunjeni skriningom na karcinom cerviksa i dojke.

Uslovi za uvođenje specijalnih vidova ishrane i dalje ne postoje u potpunosti, a kada su u pitanju trudnice njima se u ishranu dodaje mleko.

Po pitanju preventivnog, edukativnog, rada urađena je pisana informacija službi obezbeđenja o hepatitisu C. Aktivno se sprovodi rad na zaštiti od trudnoće, koji uključuje i besplatne kondome koji se mogu dobiti kod doktorke. Zdravstvena služba ne vodi posebne evidencije povreda jer ih nije bilo u poslednje dve godine. Zabeležena je samo jedna lakša telesna povreda (rascep usne) u sukobu između zatvorenica.

Prema pripadnicama zdravstvene službe nisu pokretani ni disciplinski, ni drugi postupci zbog nesavesnog lečenja.

II

Preporuke

- Pod hitno izdvojiti sredstva za renoviranje toaleta i podova u ustanovi.
- Adaptirati prostorije prekršajnog odeljnja tako da sobe za spavanje imaju direktan dotok svetlosti i vazduha.
- Samicu opremiti u skladu sa normama domaćeg i međunarodnog prava.
- Renovirati u predstojećem periodu ambulantu i dokupiti opremu (glukomer, merač pulsa i sl.).
- Rešiti problem stomatološke zaštite, kupovinom stolice, ili na neki drugi način.
- Upotpuniti periodične preglede.
- Podstaći razvoj psihoterapijskih programa.

Bezbednost

I

Stepen bezbednosti je u ustanovi dodatno pojačan uvođenjem video-nadzora. Interni sistem, od 16 kamera, pokriva, uglavnom, prostorije u zatvorenom režimu (prvi i treći paviljon), trpezariju, prostoriju za kontrolisane posete i prostoriju za tzv. nekontrolisane posete. Prvobitni

projekat predviđa i postojanje kamera na ogradnom zidu, ali zbog nedostatka sredstava nije realizovan.

U proteklih godinu dana, iz ustanove nije bilo bekstva, ni pokušaja bekstva.

Pozitivnoj atmosferi u odnosima između osoblja i zatvoreničke populacije, doprinela je, delom, i dodatna obuka zaposlenih u službi obezbeđenja.

Kad je u pitanju statistika incidenata među zatvorenicama, najčešći prestupi su svađe, nedozvoljene razmene, inače dozvoljenih predmeta, i zloupotrebe terapije.

Opšti utisak zatvorenica je da se u ustanovi osećaju bezbedno, da je odnos zaposlenih u službi obezbeđenja korektan; nema omalovažavanja i verbalnih uvreda i atmosfera je prijateljska.

II

Preporuke

- Ukloniti kamere iz prostorija za tzv. nekontrolisane posete, jer sa njima koncept takve vrste posete gubi smisao.

Zakornitost postupanja

I

U proteklih godinu dana pripadnici službe obezbeđenja su upotreбили sredstva prinude u 14 slučajeva, od čega je u 10 upotrebljena mera izdvajanja, a u 4 primenjena i mera vezivanja. U svim ovim slučajevima utvrđeno je da je upotreba bila zakonita i opravdana, inače bi bio već pokrenut disciplinski postupak protiv zaposlenog lica.

U istom periodu izrečeno je ukupno 159 disciplinskih kazni, od čega je 14 upućivanja u samicu uslovno odloženo. Od ukupnog broja, izrečeno je 109 kazni ukora, 21 oduzimanja pogodnosti, a 15 kazni upućivanja u samicu. Samo u jednom slučaju uložena je žalba na odluku, koja nije prihvaćena. U dva slučaja upućena je pritužba upravnicu ustanove, a u jednom direktoru uprave za izvršenje krivičnih sankcija.

Zatvorenice smatraju da je disciplinsko kažnjavanje izuzetno strogo i nepravedno. Tvrdnju su ilutrovale podatkom da se oštre kazne izriču za sitne prekršaje kućnog reda (korišćenje tuševa van utvrđenog rasporeda, ležanje na krevetu u nedozvoljeno vreme, i sl). Posle tri izrečene kazne oduzima se grupa, odnosno zatvorenice se smeštaju u strožiji tretman.

Reklasifikacija tretmana se vrši svaka tri meseca, ali zatvorenice nemaju uticaja na donošenje odluka, niti ikakvo pravo žalbe.

Tokom obilaska ustanove videli smo sobe za izdvajanje i vezivanje. Od zaposlenih smo dobili podatak da se za vezivanje za krevet koriste lisice a, ponekad, i lanci. Vezivanje, kao i njegovo trajanje, određuju pripadnici službe obezbeđenja.

II

Preporuke

- Izbegavati lance i lisice kao sredstvo za fiksiranje agitiranih zatvorenica.
- Ovo sredstvo bi trebalo upražnjavati isključivo na preporuku lekara.
- Njegovo trajanje, takođe, može odrediti samo lekar, a ne lica koja za to nisu stručna.

Resocijalizacija

I

Podaci dobijeni od pripadnika odeljenja za obuku i upošljavanje ukazuju, manje-više, na iste probleme sa kojima se susreću u svakodnevnom radu sa zatvorenicama.

Krojačka radionica prednjači i po broju uposlenih zatvorenica, i po dinamici rada. Takođe, tehnologija rada nije bitno poboljšana, mašine su zastarele. Kada je reč o odnosu broja radnika odeljenja za obuku i upošljavanje i zatvorenica, on je veoma mali, tj. na jednog radnika imamo oko 20-tak zatvorenica. Osnovni problem je što zatvorenice nemaju ni elementarna znanja ili, bolje reći, veštine u šivenju, i zato je potrebno uposliti još jednog radnika sa krojačkim zanatom. To bi imalo višestruku korist, kako u kvalitetu obuke, tako i ekonomičnosti. Trećina zatvorenica radi u krojačkoj radionici, mada su kapaciteti radionice mnogo veći, kao i zainteresovanost da budu angažovane na tom poslu onih koje nisu uposlene. Nedostatak sredstava za nabavku repromaterijala i sirovina, koje su nužan preduslov za pokretanje proizvodnje, problem je za koji bi se moralo imati mnogo više sluha. Potreba za specijalizovanim mašinama (pikirke za rubljenje, sto za peglanje i kompresor, sto za krojenje..) više je nego nužna da bi ova vrsta vrlo korisnog zanata imala smisla za profesionalno osposobljavanje zatvorenica i za njihovu integraciju po izlasku na slobodu. Ponovo ističemo da ni u jednoj do sada posećenoj ustanovi nismo zapazili toliku svest osoblja o značaju rada u procesu prevaspitanja, toliku zainteresovanost, dobru volju, i veoma

angažovan odnos, kako osoblja koje radi u službi tako i zatvorenica. Smatramo da ova situacija zaslužuje maksimalnu pomoć nadležnih organa i institucija. Na kraju, rekli bismo da je ovo jedna od retkih ustanova u kojoj problem radnog angažovanja zatvorenica zavisi od objektivnih ili, bolje reći, finansijskih razloga.

Služba za prevaspitanje je brojčano pojačana kvalifikovanim kadrom, tako da svoje zadatke obavlja još efikasnije nego ranije. Kako ustanova ne spada u red velikih, onih sa preko 1000 zatvorenika, to, svakako, pruža optimalne i prilično kvalitetne uslove za rad. Na osnovu prikupljenih informacija, a i prema našoj proceni, prioritet u ustanovi predstavlja resocijalizacija i prevaspitanje zatvorenica.

Mada vaspitači smatraju bitnijim problem usvajanje elementarnih higijenskih navika i kulture ponašanja od školovanje zatvorenica to, naravno, ne isključuje potrebu za postojanjem redovne škole i većeg angažovanja na tom pitanju.

Rekreativne i slobodno-vremenske aktivnosti, u odnosu na prethodnu posetu, još su bolje i raznovrsnije, tako da pohvale upućujemo službi prevaspitanja i kada je ovaj aspekt u pitanju.

Individualni razgovori zatvorenica sa sveštenikom održavaju se u prostorijama biblioteke, a grupne propovedi u pozorišnoj sali. Osoblje i zatvorenice su nam rekle da među zatvorskom populacijom ne postoji zainteresovanost i potreba za češćim verskim obredima i dolaskom sveštenika.

II Preporuke

- Pokrenuti program školovanja osuđenica.
- Nadležne institucije angažovati po pitanju obezbeđenja sredstava za krojačku radionicu.
- Nastaviti sa dobrom praksom prevaspitanja.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Za razliku od situacije koja je zatečena prošlog puta, u ustanovi ima 4 govornice, ispred svakog paviljona po jedna. Telefoniranje je dozvoljeno 2 puta nedeljno u trajanju od po 15 minuta. Pošta se, po pravilu, ne otvara i ne čita. Izuzetno, ukoliko se posumnja da se u kovrti nalazi neodovoljeni sadržaj, onda se ona otvara pred zatvorenicom i pregleda. Posebna protorija za posete porodice je osposobljena i sasvim prikladno opremljena.

Ovaj aspekt podrazumeva i kontakt ustanove sa spoljnim faktorima. Napomenućemo da se on, kada je ovaj zavod u pitanju, realizuje kroz slobodno-vremenske aktivnosti, kroz razna gostovanja i sportska takmičenja. Međutim, saradnja sa ustanovama odgovornim za postpenalni prihvati i dalje nije na zavidnom nivou. Rečeno nam je da kvalitet te saradnje varira od ustanove do ustanove. On zavisi od ljudi koji su zaposleni u ustanovama i od njihovog ličnog angažovanja.

Pripreme za otpust zatvorenica nisu bazirane na posebnim programima i aktivnostima osoblja. Ponovljeno nam je da osoblje ustanove ima svest i želju da osmisli i realizuje takve programe, ali da u tome ne nailazi na razumevanje i drugih ključnih institucija, koje bi morale biti aktivno uključene u njihovo osmišljavanje i realizaciju.

II

Preporuke

- Razmotriti alternative za postepen povratak zatvorenica u društveni život kroz posebne programe i aktivnosti koje će prethoditi njihovom puštanju na slobodu, i to u okviru istog ili drugog odgovarajućeg zavoda, ili putem uslovnog puštanja na slobodu uz nadzor i u kombinaciji sa efikasnom društvenom podrškom.
- Reorganizovati i osposobiti centre za socijalni rad da pomognu osoblju Zavoda u postupku prijema, praćenja i resocijalizacije, a naročito u održavanju i poboljšanju odnosa zatvorenica sa porodicama i relevantnim društvenim organizacijama.

Osoblje

I

U okviru službe za opšte poslove je odeljenje za obuku i upošljavanje u kome je povećan broj radnika, te ono sada ima 3 radnika, koliko je i predviđeno po sistematizaciji. Jedan radnik, šef ovog odeljenja, ima visoku stručnu spremu, a ostali srednju stručnu spremu. Iz razgovora smo saznali da su radnici ove službe zadovoljni kako poslom, tako i radom uprave i saradnjom drugih službi.

Osnovne pritužbe zaposlenih u službi odnosile su se na zastarelu tehnologiju i potrebu za boljim uslovima rada, što smo već istakli u okviru dimenzije resocijalizacija. U poslednjih 6 meseci nije bilo slučajeva povreda radnih obaveza i dužnosti od strane radnika ove službe.

Služba za prevaspitanje sastoji se od prijemnog odeljenja, zdravstvene službe i vaspitača. U službi radi 13 zaposlenih, koliko je sistematizacijom i predviđeno. Nedavno je u prijemno odeljenje primljena pripravnica, psiholog po vokaciji. U prijemno odeljenje su raspoređena 3 vaspitača, u otvoreno i poluotvoreno odeljenje takođe 3 vaspitača, u zatvoreno 1 vaspitač. Ostali su pripadnici drugih odeljenja.

Neki od zaposlenih poseduju i dodatne edukacije (transakciona analiza). Generalno, osoblje je zainteresovano za praćenje i pohađanje kurseva za usavršavanje znanja iz ove oblasti.

Nije bilo povreda radnih obaveza, niti disciplinskih postupaka protiv radnika ove službe. Komunikacija među osobljem se procenjuje kao dobra, a značaj ove službe kao najbitniji u odnosu na druge službe.

Služba obezbeđenja ima ukupno 38 zaposlenih radnika, uz još 3 radnika raspoređenih sa Kosova. U odnosu na sistematizovan broj radnih mesta (39), popunjenost je 97,4%. Od ukupnog broja zaposlenih, visoku stručnu spremu ima 1 lice (načelnica), višu stručnu spremu 1, a ostali (39) imaju srednju. Služba je relativno mlada, prosek godina je 33-34, a prosečna dužina radnog staža iznosi godina. Među zaposlenima u službi obezbeđenja ima 17 muškaraca, koji su angažovani na spoljnjem obezbeđenju, a žena, osim načelnice, 23 koje su angažovane na unutrašnjem obezbeđenju Zavoda. Trenutno se jedna radnica nalazi na porodiljskom odsustvu.

Svi zaposleni u službi pohađaju, ove godine, program stručnog osposobljavanja, propisan od strane Ministarstva pravde, odnosno Uprave za izvršenje zavodskih sankcija. Program se realizuje u ustanovi i sastoji se od nastave i polaganja ispita iz 7 oblasti, pet teoretskih predmeta i dva praktična (naoružanje i borilačke veštine). Teoretski predmeti su podeljeni po oblastima i obuhvataju zakone, pravilnike i druge propise koji su od neposredne koristi za svakodnevni rad zaposlenih. Po navodima načelnice službe, program je izuzetno dobra prilika za sve zaposlene da obnove znanja i steknu dodatna, uvođenjem novih tema (elementi autoriteta, uloga službe obezbeđenja kao manje represivne, i slično), a očekuje se plan od Uprave i za narednu godinu.

Zaposleni u službi prolaze i obuku Centra u Nišu. Načelnica službe ukazuje i na posebne edukativne radionice u okviru redovnih sastanaka službe, koje je inicirala pre nekoliko godina (2002). Na radionicama se raspravljalo o pojedinim aspektima rada, ukazivalo na dozvoljene i nedozvoljene metode rada, a pojačan je i disciplinski nadzor nad radom zaposlenih. Svaka prekomerna upotreba sile bila je kažnjavana, čime je zaposlenima stavljeno do znanja da se nedozvoljena ponašanja neće tolerisati. Sve ovo je uticalo na pozitivne promene u pristupu poslu, odnos zaposlenih prema zatvorenima, i bolju opštu atmosferu.

U prethodnih 6 meseci pravosnažno je okončan samo jedan slučaj teže povrede radne obaveze koji je učinjen još 2003. godine (a okončan tek septembra 2005. godine zbog porodiljskog bolovanja zaposlene radnice). U

pomenutom periodu pripadnici službe u dva navrata su napravili lakše povrede radne obaveze, i to neopravdanog izostanka sa obavezne nastave.

II Preporuke

- Poboljšati uslove života i rada celokupnog osoblja povećavanjem njihovih zarada i drugim stimulativnim merama za njihov angažovan, savestan i zakonit rad.
- Permanentno podsticati osoblje da upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje, dodatnim obukama i edukacijama, savetovanjima i primerima pozitivnog rukovođenja.
- Edukovati osoblje ili angažovati stručnjake specifičnih oblasti za tretman posebnih kategorija zatvorenica.

KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD ZA MALOLETNIKE - VALJEVO

Datum posete: 6. oktobar 2005. godine

Tip ustanove: zatvorena

Populacija: muškarci/ maloletnici

Broj vaspitanika: 173

Sastav tima: dva pravnika, lekar i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

f) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

Kao i u mnoge druge ustanove zavodskog tipa, u KPZ Valjevo⁷ nije sistemski ulagano u održavanje zgrada i infrastrukture već dugi niz godina. Višegodišnja zapuštenost rezultirala je propadanjem vodovodne mreže i pratećih instalacija i ružnjavanjem pojedinih objekata ili delova objekata koji pripadaju kompleksu Zavoda. U onim zgradama gde su instalacije totalno propale zbog konstantne vlage pojedini delovi zidova i plafona su otpali. U monetu naše posete radovi na kompletnoj zameni vodovodne mreže i instalacija su bili u toku, kao i rekonstrukcija toaleta i kupatila u paviljonu koji služi za smeštaj vaspitanika koji se nalaze u zatvorenom tretmanu. Nakon završetka radova na vodovodnoj mreži, pristupiće se krečenju soba, hodnika i zameni podova.

Uz ove, rekonstruktivne zahvate, smatramo da je u nekim prostorijama neophodno zameniti nameštaj koji je u stanju raspadanja. To je slučaj sa nameštajem u dnevnom boravku, pored kafića, u zatvorenom paviljonu. U pojedinim delovima ustanove započeto je sa zamenom kreveta, dušeka i ormarića.

Paviljon koji služi za smeštaj vaspitanika u poluotvorenom i otvorenom tretmanu ima bolje smeštajne uslove jer nema vlage na zidovima; podovi su očuvaniji, nameštaj je noviji, kao i toalet i kupatilo koje su nedavno renovirani. Ipak, moramo primetiti da su dve sobe određene za smeštaj vaspitanika premale za njihov broj. Naprimera, u jednoj sobi koja je površine

⁷ Tim Helsinškog odbora obišao je Kazneno popravni - zavod u Valjevu 12. avgusta 2003. godine i o tome sačinio izveštaj koji je objavljen u publikaciji "Zatvori u Srbiji, april 2003 - april 2004", strana 17.

oko 35m² ima 16 osuđenika. Zbog skućenog prostora ormarići za smeštaj stvari nalaze se u hodniku ispred sobe. U drugoj prostoriji situacija je znatno bolja što se prenaseljenosti tiče. U ovu sobu, koja je površine oko 60 m², smešteno je 19 vaspitanika. Ipak, ukoliko bi se u nju uneli ormarići i postavili stolovi i stolice, bila bi suviše mala za smeštaj ovolikog broja ljudi. Smatramo da na ovoliki broj ljudi nije dovoljan jedan toalet i jedan tuš, koliko vaspitanicima stoji na raspolaganju u paviljonu.

Najlošija situacija što se smeštajnih uslova tiče nalazi se u odeljenju pojačanog nadzora. Ovo odeljenje se sastoji od pet soba koje su površine oko 15m². U sobe je smešteno po četvorica vaspitanika. Sobe su prilično mračne, zagušljive, bez dovoljnog dotoka svetlosti i vazduha. Toaleti su ruinirani, i trebalo bi ih hitno renovirati. Prostor za šetnju lica u OPN ima malu nadstrešnicu pod koju se vaspitanici mogu skloniti ukoliko pada kiša. Nema zelenila, klupa za sedenje, niti bilo kakvih sportskih rekvizita. Prostor deluje potpuno ogoljeno i destimulativno.

Samice se nalaze u istoj zgradi u kojoj se nalazi i odeljenje pojačanog nadzora. Samice su mračne, vlažne, zagušljive. Prozor se nalazi visoko, veoma je mali i ne pruža dovoljan dotok svežeg vazduha i dnevne svetlosti, tako da osoba koja se nalazi u samici mora tokom čitavog dana da drži upaljeno svetlo. Veštačko osvetljenje je slabo i nedovoljno za čitanje. Samice su opremljene krevetom, stolom i stolicom.

Zgrada pritvora je kompletno renovirana i opremljena novim nameštajem, tako da se druge prostorije unutar Zavoda više ne koriste za smeštaj pritvorenika.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

Kuhinja je zadovoljavajuće čistoće i opremljena je odgovarajućim posuđem za pripremu hrane. Neki elemneti u kuhinji su dotrajali i trebalo bi ih zameniti.

Na plafonu trpezarije i dalje zjapi rupa (ovo smo konstatovali još 2003. godine), koja je nastala zbog neispravnih vodvodnih instalacija. Rupa nije mogla da se zakrpi jer instalacije nisu bile zamenjene. U jednom delu trpezarije se nalazi stari nameštaj, koji se više ne koristi. Samtramo da čuvanje starog nameštaja na ovakvom mestu nije adekvatno, pre svega, sa stanovišta higijene, ali i sveukupnog izgleda prostora za obedovanje. Trpezarija, pored sanacije plafona, zahteva krečenje i zamenu poda.

Procene štićenika o kvalitetu i količini obroka su varirale: od toga da je hrana bila mnogo bolja ranije do izjave jednog našeg sagovornika da je sasvim zadovoljan količinom hrane i načinom pripreme. Za vaspitanike islamske verosipovesti se spremaju posebni obroci. Jedan od njih nam je rekao da je načelno uvedeno pravilo da se njima spremaju posebni obroci, ali da to u praksi zavisi od kuvara u smeni. "Jedan od njih je korektan i poštuje posebni

jelovnik, dok drugog mrzi da nam posebno priprema obroke", rekao nam je vaspitanik. Jednom nedeljno vaspitanici imaju voće i kolač na meniju. Mlečni proizvodi su uključeni u obroke u vidu sira i mleka, ali ne svaki dan.

c) Medicinska nega zatvorenika

U odnosu na prethodnu posetu, možemo konstatovati da je medicinska zaštita vaspitanika bitno unapređena. U stalni radni odnos je primljen lekar specijalista ginekologije, a pored njega na zdravstvenoj nezi su angažovana i tri medicinska tehničara, kao i stomatolog koji je angažovan po ugovoru o delu, i u ustanovu dolazi dva puta nedeljno. Ovako popunjena medicinska služba omogućava dvadesetčetvoročasovnu pokrivenost.

Po ulasku u ustanovu svi vaspitanici se podvrgavaju prvom pregledu, tokom koga im se otvara zdravstveni karton. Narednog radnog dana nakon prijema, u Medicinskom centru im se rade laboratorijske analize koje uključuju i detekciju hepatitis B, C kao i HIV virusa. Ovakav skrining kompletne zatvorske populacije radi se samo u ovoj i u još jednoj ustanovi, pa koristimo priliku da ovu praksu pohvalimo. Želimo da sugerišemo da se dobijeni podaci analiziraju, obrade i pretoče u izveštaj koji treba prezentirati Upravi ustanove. Smatramo da će se na osnovu kompletno obrađenih podataka sintetisanih u jednom izveštaju, sa kojim će i uprava biti upoznata, postići veća efikasnost zdravstvene zaštite vaspitanika, kako u pogledu lečenja i praćenja zaraženih (od kojih dobar procenat prvi put biva dijagnostikovano), tako i u pogledu preventivnog delovanja i sprečavanja da se zdravi vaspitanici zaraze tokom boravka u ustanovi. Smatramo da bi bilo jako dobro ukoliko bi i druge zatvorske ustanove prihvatile ovaj model prvog pregleda zatvorenika prilikom prijema.

Prostorije koje pripadaju medicinskoj službi delimično su sređene, ne još kompletno kako bi trebale da budu. Ono što je najbitnije, ustanova je nabavila potpuno opremljeno sanitetsko vozilo koje se koristi za sve medicinski indikovane transporte. Od početka 2005. godine u ustanovi je obavljeno 2926 pregleda vaspitanika i 949 pregleda pritvorenih lica. Hitnih medicinskih intervencija ima prosečno jedna u mesec dana i ukoliko je potrebno, bolesnik se transportuje sanitetom, u pratnji dežurnog tehničara. Specijalistički pregledi se uglavnom obavljaju u Valjevskoj bolnici, bilo ih je 514 od početka 2005. godine. U civilnim ustanovama, na stacionarnom lečenju je bilo 14 lica, dok je u KPD Bolnici bilo 45 osoba, uglavnom na psihijatriji i dodatnim ispitivanjima. Kako ustanova poseduje stacionar, u njemu je na lečenju od početka godine bilo 63 vaspitanika. U trenutku naše posete, u stacionaru se pored osoba na lečenju, nalazili i vaspitanici koji su premešteni iz dela ustanove koji je bio ispražnjen zbog građevinskih radova.

U zatvodu se, u trenutku naše posete nalazio jedan vaspitanik koji ima dijabetes i prima insulinsku terapiju. Nije bilo registrovanih

kardiovaskularnih bolesnika, kao ni onih koji imaju TBC-a, ili HIV pozitivnih. Virusom hepatitisa C je zaraženo 14, a virusom hepatitisa B - 5 vaspitanika. Procena je da je vrlo veliki procenat zavisnih od psihoaktivnih sredstava.

Kao što smo već pomenuli, stomatolog u ustanovu dolazi dva puta nedeljno. On vrši sve vrste stomatoloških intervencija, sem protetike, ali se i takva vrsta intervencija odobrava ukoliko vaspitanik podnese zahtev.

Ovo je jedna od retkih ustanova u kojoj se evidencija povreda vodi posebno. Povrede se pored toga što se evidentiraju u lični karton svakog vaspitanika, upisuju i u posebnu evidenciju. Naša sugestija u tom pravcu bi bila da se povrede grupišu prema kategoriji nastanka (npr. na radu, u sportu, u međusobnim sukobima, primenom sredstava prinude, samopovređivanje itd.) i da se na osnovu ove evidencije periodično sastavljaju izveštaji koji bi bili prezentovani upravi ustanove. Iz evidencije proizilazi da je od početka 2005. godine bilo 18 povreda, od čega 6 nastalo tokom rada, 4 u sportskim aktivnostima, 3 u međusobnim tučama i 5 kao posledica samopovređivanja. Predpostavljamo da je nepostojanje podataka o povredama zadobijenim prilikom upotrebe sredstava prinude posledica toga što takvih povreda nije bilo. Ne bi bilo dobro ukoliko bi se izbegavalo registrovanje ovakvih povreda, jer se ovom evidencijom može otkriti eventualna pojava zlostavljanja i torture vaspitanika. Edukativnih predavanja iz oblasti zdravstva, kako vaspitanicima tako i zatvorskom osoblju, nije bilo, ali se nadamo se da će se takva organizovati, posebno o zaraznim bolestima (hepatitis, AIDS, TBC, polno prenosive bolesti...) i bolestima zavisnosti. Pretpostavljamo da osmišljavanje programa predavanja i njegova realizacija neće biti problem za zdravstvenu službu jer lekar ove informacije već prosleđuje u neformalnom obliku.

Pripadnici zdravstvene službe su pohađali nekoliko stručnih seminara, i u buduće bi trebalo raditi na dodatnoj edukaciji medicinskog osoblja, posebno na predavanjima iz oblasti zatvorske patologije.

Zdravstvena služba se brine i o ispravnosti ishrane vaspitanika, obavlja svakodnevnu kontrolu hrane koja se priprema u zavodskoj kuhinji, a uzorci hrane se čuvaju za eventualne dalje analize.

Medicinska služba sačinjava integralni deo multidisciplinarnog (medicinsko-psihosocijalnog) programa zdravstvene zaštite, čiji bi cilj bio da zdravstvena zaštita maloletnika predstavlja deo celovite i kontinuirane mreže podrške i terapije u radu sa vaspitanicima. Smatramo da je ova inicijativa veoma dobra, i preporučujemo da ustanova nastavi rad u ovom pravcu.

II

Preporuke

- Izvršiti kompletnu zamenu i rekonstrukciju vodovodne mreže.
- Izvršiti detaljno renoviranje toaleta i kupatila, posebno u zatvorenom paviljonu i odeljenju pojačanog nadzora.

- Okrećiti sve prostorije u zatvorenom odeljenju i odeljenju pojačanog nadzora. zameniti podove koji su veoma dotrajali.
- Zameniti pohabani nameštaj, posebno u sobama koje služe za dnevni boravak vaspitanika u zatvorenom odeljenju.
- Poboljšati sistem ventilacije vazduha i veštačko osvetljenje u samicama i odeljenju pojačanog nadzora.
- Prostor za šetnju u OPN oplemeniti i uvesti određene sportske rekvizite kako bi vaspitanici u samicama i OPN mogli da se bave i telesnim vežbanjem (postaviti koš i klupe za sedenje).
- Zameniti dotrajale kuhinjske elemente.
- Kompletno renovirati trpezariju i iz nje izbaciti nameštaj koji se ne koristi.
- Voditi računa o tome da vaspitanici islamske veroispovesti dobijaju odgovarajuće obroke i da njihova priprema ne zavisi od dobre volje i raspoloženja kuvara.
- Organizovati predavanja i kontinuirano distribuirati zdravstvene informacije posebno o rizicima zloupotrebe droga i zaraznim bolestima, kako vaspitanicima tako i osoblju Zavoda.
- Upoznati osoblje da prepozna znake koji ukazuju na mogućnost samoubistva.
- Organizovati multidisciplinarni pristup tretmanu vaspitanika i u njega aktivno uključiti zdravstvenu službu.
- Raditi na konstantnoj edukaciji medicinskog osoblja, posebno u oblasti zatvorske patologije.
- Na osnovu evidencija o povredama sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi.

Bezbednost

I

Dve bitne stvari su unapredile nivo bezbednosti u ustanovi u odnosu na našu prethodnu posetu. U našem preliminarnom izveštaju konstatovali smo postojanje jakog neformalnog sistema u Zavodu koji je rezultirao brojnim sukobima, tučama, krađama, povredama. Dolaskom nove uprave nivo ovakvih incidenata višestruko je redukovan. Naime, dok smo prilikom naše posete 2003. godine konstatovali da je broj međusobnih incidenata toliki da se u proseku svakog dana desi neka tuča ili drugi incident, ovom prilikom su nam rekli u upravi, a tu informaciju su potvrdili i vaspitanici, da su ovakvi incidenti postali retkost (dva u toku ove godine). Rešenje je bilo da se uklone i izoluju oni vaspitanici koji su identifikovani kao vođe klanova u ustanovi. Deo njih je prebačen u druge zavode, a deo stavljen

u odeljenje pojačanog nadzora i izolovan od drugih vaspitanika. Pored ovoga, upravnik je uveo nova pravila, kako bi se ujednačio i kriterijum kažnjavanja za disciplinske prestupe.

Druga novina kojom je unapređena bezbednost jeste poboljšanje voznog parka ustanove. U toku 2004. godine ustanova je dobila sanitetsko vozilo i veliku "maricu" za transport vaspitanika, tako da trenutno raspolaže sa 3 velike "marice" za transport vaspitanika, jednom manjom, i jednim sanitetskim vozilom.

Vaspitanici, u principu, nisu imali primedbe na odnos pripadnika službe obezbeđenja prema njima. Nije bilo pritužbi na zloupotrebu sredstva prinude, niti na bahat i neprofesionalan odnos.

I po mišljenju načelnika službe obezbeđenja, bezbednost zaposlenih i vaspitanika je znatno poboljšana u odnosu na raniji period. Međutim, stepen bezbednosti osoblja tzv. unutrašnjeg obezbeđenja, onih koji dežuraju noću ili ulaze u prostorije u kojima borave vaspitanici, je manja od stepena bezbednosti tzv. spoljnog obezbeđenja.

Mogućnost unošenja zabranjenih predmeta je time veća što ustanova nema video nadzor. Situaciju, u tom smislu, otežava i činjenica da se ustanova nalazi uz sam magistralni put, od koga je odvojena betonskim zidom visine oko 2 m, ali kako zid ima proreze, kroz njih se lako ubacuju paketići, ili se oni prebacuju preko zida iz automobila u pokretu.

Nepostojanje kućnog reda prouzrokuje mnogo improvizovanja, pa načelnik sam određuje dosta stvari (npr. sadržinu paketa).

Procedure osiguranja bezbednosti pretresom lica vrše se dnevno, zbog odlaska u pogone, a pretresi prostorija nedeljno, odnosno vanredno, kada postoji sumnja ili informacija o posedovanju nedozvoljenih predmeta. Pretres prostorija se vrši uz prisustvo vaspitanika i komandira, svako stoji pored svog kreveta, prethodno sami izvade sve stvari.

Za razliku od načelnika službe obezbeđenja, vaspitanici su pretrese lica i prostorija opisali na drugačiji način. Ovo se posebno odnosi na odeljenje OPN, gde vaspitanici moraju da budu u hodniku za vreme pretresa. U otvorenom delu se ponekad pretresi sprovode u odsustvu vaspitanika, pa se dešava da osoblje porazbija inventar i sitne stvari.

Načelnik službe nam je rekao da ima pokušaja krijumčarenja droge i mobilnih telefona u ustanovu a, unutar ustanove, služba obezbeđenja povremeno nalazi bodeže koje vaspitanici prave u radionicama. Što se tiče korupcije u ustanovi, načelnik ističe da postoji sumnja u pojedine službenike, ali ona nije dokazana. Neki vaspitanici su nam rekli da korupcija u ustanovi postoji, naročito pri donošenju odluka u pogledu tretmana i određivanja radnih mesta za vaspitanike u ustanovi.

II Preporuke

- Pretrese prostorija obavljati po utvrđenoj proceduri i na isti način u otvorenom/poluotvorenom, zatvorenom i OPN delu ustanove, uz prisustvo vaspitanika i bez nepotrebnog uništavanja inventara.
- Uvesti video-nadzor u ustanovu.
- Pojačati nadzor nad radom pojedinih službenika.

Zakornitost postupanja

I

I u ovom izveštaju želimo da naglasimo da nepostojanje adekvatnog kućnog reda Ustanove značajno utiče na zakonitost u radu a, svakako, i na druge elemente života u ustanovi. S obzirom na to da su nedavno usvojeni novi zakoni koji regulišu materiju izdržavanja kazni maloletničkog zatvora, verujemo da će se ubrzo pristupiti izradi podzakonskih dokumenata i usvojiti kućni red ustanove. Pored toga što bi nova dokumenta trebalo na precizniji način da regulišu postojanje specifičnih prava i obaveza vaspitanika, isto tako bi trebalo veoma precizno definisati još nekoliko segmenata kako bi se izbegla arbitrarnost u donošenju odluka. Prvi od važnih segmenata jeste pitanje disciplinskog kažnjavanja vaspitanika, koji podrazumeva precizno i taksativno nabrojane i prestupa i kazni koje se mogu izreći. Smatramo veoma bitnim i pitanje kontrole ovih odluka od strane organa koji ne pripadaju sistemu izvršenja sankcija ili drugim delovima izvršne vlasti. Drugo, takođe bitno pitanje jeste postojanje odeljenja pojačanog nadzora koje se mora regulisati, tj. odrediti kada i pod kojim uslovima vaspitanik može biti smešten u pojačani nadzor, utvrditi pravo da mora biti obavešten o razlozima smeštaja, obezbediti mogućnost kontrole donošenja odluka, kao i ustanoviti periodičnu obavezu reklasifikacije kod ovakvih slučajeva. Verujemo da će ova pitanja biti rešena kroz set novih propisa, kao što verujemo da će svi dokumenti, a posebno kućni red, biti dostupni svakom vaspitaniku, tako da on može jasno razumeti šta su njegova prava, a šta obaveze tokom izdržavanja kazne maloletničkog zatvora. Ovakav pristup će u velikoj meri izmeniti doživljaj vaspitanika da se kazne i pogodnosti ne izriču pravedno, već da je njihovo izricanje u određenoj meri proizvoljno.

U poslednjih godinu dana izrečeno je ukupno 88 disciplinskih kazni, od čega 58 upućivanja u samicu, 14 ukora, a ostalo su bile oduzete pogodnosti. Od ukupnog broja, 30 kazni je uslovno odloženo. Na disciplinske kazne nije bilo žalbi, a vaspitanici su nam objasnili da "nema svrhe žaliti se". U istom periodu nije uopšte bilo pondetih pritužbi, ni prestavki, čak ni upravniku ustanove. Ova statistika govori u prilog onom što smo obrazlagali

u prethodnim pasusima, a odnosi se na odsustvo jasno definisane procedure i efikasne kontrole nad donošenjem odluka o disciplinskom kažnjavanju. Tokom 2005. godine u šest slučajeva je upotrebljeno sredstvo prinude nad vaspitanicima, a ni u jednom slučaju nije registrovano prekoračenje upotrebe sredstava.

II Preporuke

- Hitno usvojiti/doneti podzakonske akte koji će na precizan način definisati prava i obaveze vaspitanika, obaveze Zavoda, disciplinske prestupe, disciplinski postupak, mere i delotvoran način za podnošenje žalbi i pritužbi vaspitanika zbog povreda njihovih prava.
 - Podzakonskim aktima treba regulisati i smeštaj vaspitanika u OPN, nadzor nad donošenjem ovih odluka, delotvoran način podnošenja prestavki i pritužbi od strane vaspitanika.
 - Instalirati sandučice sa katancem u koje će vaspitanici moći da ulažu žalbe i molbe i čiji će ključ imati samo upravnik Zavoda.

Resocijalizacija

I

Služba za obuku i upošljavanje organizovana je i radi na isti način koji smo opisali u prethodnom izveštaju. Vaspitanici se angažuju na poslovima na kojima su radili i ranije, samo što su mašine još pohabanije, a tehnologija rada totalno zastarela. Ipak, ovoga puta možemo konstatovati da se prilikom dodeljivanja posla vodi računa o ličnim željama i afinitetima vaspitanika, što nije bio slučaj u prethodnom periodu. Ponovo ističemo da bi vaspitanici bili mnogo motivisaniji za školovanje i rad ukoliko bi im bili ponuđeni savremeniji i kvalitetniji nastavni sadržaji i radna zaduženja.

Za razliku od pomenute službe, služba prevaspitanja je ne samo kadrovski izmenjena, već su i sadržaj i organizacija rada bitno drugačiji u poređenju sa onim koji je konstatovan prethodnog puta. Naša je procena da su pojedine promene dale pozitivne rezultate, ali se to ne može reći za sve novine.

Atmosfera među vaspitanicima je bolja, samim tim što je manji broj "privilegovanih". Tretman je sveden na individualno-savetodavni rad, dok je grupni rad sporadičan zbog malog broja zaposlenih koji su edukovani za njegovo izvođenje. Zaposleni su istakli da je nužno postojanje psihoterapijskog tima, koji bi se bavio psihosocijalnom podrškom i pomoći tokom čitavog boravka u ustanovi. U Zavodu postoji tim na prijemnom

odeljenju koji ima zadatak da dijagnostikuje, a potom klasifikuje vaspitanike. Problem je u tome što taj tim prelaskom vaspitanika u druga odeljenja ne može da prati i utiče na njegovo prevaspitanje. Novina u radu sa vaspitanicima je u tome što jedan vaspitač ne prati konstatno vaspitanika tokom boravka u ustanovi, već vaspitanik prelskom u drugi režim dobija novog vaspitača koji nastvalja rad sa njim. Neki vaspitači, sa kojima smo obavili razgovor, ovo su ocenili kao "regresivnu promenu".

U odnosu na prethodnu posetu, ovoga puta smo mogli da konstatujemo da vaspitanici više nemaju organizovanu nastavu učenja engleskog jezika, iako su za to izuteno zainteresovani. Ako je to bilo moguće ranije, ne vidimo zašto se sa istom praksom nije nastavilo.

Obrazovna struktura vaspitanika je takva da je najveći broj njih sa završenom osnovnom i nedovršenom srednjom školom. Ima onih koji pohađaju više i visoke škole. Pored nedostatka materijalnih sredstava, još jedan problem koji sprečava organizaciju nastave za srednjoškolce u ustanovi jeste broj mesta koja su predviđena u srednjim školama. Ovaj problem bi se mogao otkloniti dogovorom između Ministarstva prosvete i Ministarstva pravde tako što bi se broj mesta u srednjim školama povećao taman toliko koliko je potrebno za vaspitanike iz Zavoda. Iako je uprava ovo pitanje pokrenula, još uvek nema reakcije nadležnih državnih organa.

Vaspitanici pokazuju interesovanje za pohađanje kompjuterskog kursa i kurseva za učenje stranih jezika, kako bi se mogli uključiti u savremene tokove komunikacija i bolje integrisati u moderno društvo. Mišljenja smo da ovakve činjenice svakako treba uzeti u obzir prilikom tumačenja odsustva njihove motivacije za školovanje i rad, jer obrazovni profili i praksa koji im se nudi u Zavodu ne korespondiraju prethodno pomenutim sferama interesovanja vaspitanika. Tome još treba dodati nedostatak savremenijih i kreativnijih sredstava nastave, školske opreme i odgovarajućeg prostora. Mišljenja smo da bi bio mnogo veći odziv vaspitanika koji bi bili spremni da se školuju i usavršavaju da su ovi uslovi ispunjeni. Zavod ima dve biblioteke, jednu u okviru školske zgrade, a drugu u domu kulture, samo što veoma mali broj vaspitanika intenzivno koristi biblioteke. Rekreativne i slobodno-vremenske aktivnosti, iako se na prvi pogled čine veoma sadržajnim, nisu dovoljne. Osoblje nam je posebno skrenulo pažnju na održavanje treće likovne kolonije u kojoj su tokom nekoliko dana (24-26 avgust 2005.) profesionalni umetnici stvarali zajedno sa vaspitanicima.

Struktura vaspitanika prema veroispovesti pokazuje da se u Zavodu nalaze vaspitanici svih veroispovesti. Dominantni su pravoslavni vernici. Za razliku od prethodne posete, ovoga puta smo ustanovili da je uprava obezbedila prostor za obavljanje verskih obreda.

II

Preporuke

- Urgentno rešiti problem upisa i finansiranja školovanja vaspitanika na relaciji Ministarstvo prosvete i Ministarstvo pravde.
- Uskladiti ponuđene školske sadržaje sa stvarnim potrebama i interesovanjima vaspitanika, obezbediti modernija i savremenija nastavna sredstva, organizovati kurseve stranih jezika i kompjutera, modernizovati tehnologiju i sredstva za rad.
- Maksimalno iskoristiti kapacitete koje Zavod ima u pogledu organizovanja slobodno-vremenskih aktivnosti.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Režim korišćenja telefona ostao je isti u odnosu na onaj koji smo opisali u prethodnom izveštaju. Plan je da se pored postojeće telefonske govornice uvede još jedna u poluotvoreno odeljenje/paviljon. Upravnik nam je rekao da pripadnici službe obezbeđenja samo vizuelno kontrolišu telefonske razgovore. Vaspitanici se nisu žalili na ugrožavanje privatnosti prilikom telefonskih razgovora, ali su imali pritužbu na dužinu dozvoljenih razgovora (5 minuta dva puta mesečno).

Sva pošta se predaje vaspitaču otvorena, bez izuzetka.

Ustanova nabavlja po nekoliko kompleta dnevne štampe koji se raspoređuju u pojačani nadzor, istragu, biblioteku i dom kulture.

Najveći problem kontakata sa spoljnim svetom za ustanovu predstavlja priprema za otpust vaspitanika, odnosno saradnja s faktorima izvan Zavoda. Naravno da ova saradnja ne zavisi isključivo od zaposlenih u ustanovi nego, u velikoj meri, od želje i mogućnosti porodice i centara za socijalni rad da se zajednički radi na realizaciji kvalitetnog postpenalnog prihvata vaspitanika.

II

Preporuke

- Kontrolu telefonskih razgovora i pisama vršiti selektivno, u zavisnosti od individualne procene slučaja.
- Dozvoliti češću upotrebu telefona, posebno onda kada se u ustanovu uvede veći broj telefonskih govornica.
- Osoblje Zavoda i centara za socijalni rad podsticati da saraduju i da, kroz primenu direktnog i indirektnog tretmana, ostvare što kvalitetniju pripremu vaspitanika za normalnu reintegraciju u društvo.

- Insistirati na češćim kontaktima na relaciji vaspitač – porodica – vaspitanik.
- U granicama mogućnosti, stvarati ambijent i atmosferu blisku onoj na slobodi.

Osoblje

I

Pema predviđenoj sistematizaciji popunjenost službe za obuku i upošljavanje iznosi 80%, što smo konstatovali i prethodnog puta. Osoblje je ponovilo da najveći problem u radu sa vaspitanicima predstavlja zastarela tehnologija i loši uslovi rada. U poslednjih godinu dana nije bilo povrede radnih obaveza i dužnosti od strane pripadnika službe.

Služba za prevaspitanje upošljava 19 ljudi, a sistematizacijom je predviđeno 21 mesto. U odnosu na prethodnu posetu, broj uposlenih u službi se povećao tako što je u odeljenje za vaspitno korektivni rad primljen jedan vaspitač, a drugi u školu.

Mali broj zaposlenih u službi je edukovan za primenu različitih oblika grupnog rada sa vaspitanicima, mada su vaspitači izuzetno motivisani za svaku vrstu edukacije koja bi im omogućila uključivanje u savremene stručne tokove u pogledu tretmana vaspitanika. Kao razlog što nisu uključeni u dodatnu edukaciju i usavršavanje, zaposleni isključivo vide u nedostatku materijalnih sredstava za edukaciju. Interpersonalni odnosi i komunikacija između osoblja se čini nešto boljom u poređenju sa stanjem konstatovanim prethodnog puta.

Služba obezbeđenja ima ukupno 94 zaposlena lica. Popunjenost kapaciteta je 97,9 % (96 radnih mesta predviđeno sistematizacijom), i ovaj broj omogućava da odnos zaposlenih prema broju vaspitanika ukupno bude 1:2. Dnevni odnos broja zaposlenih prema broju vaspitanika, međutim, povećava ovaj raspon na 1:8, što, po mišljenju načelnika službe, predstavlja donju granicu bezbednosti osoblja i vaspitanika.

Od ukupnog broja zaposlenih u službi obezbeđenja, visoku stručnu spremu ima 1 (načelnik službe), 1 je sa višom, a ostali (92) sa srednjom stručnom spremom. Prosečna dužina radnog staža je do 10 godina; služba je prilično podmlađena.

Naš sagovornik nam je rekao da zaposleni u službi iskazuju interesovanja i potrebe za dodatnom obukom i usavršavanjem. Naročito je istakao ulogu Centra za obuku u Nišu. Prema rečima načelnika službe, postoji potreba da se počne sa četvorogodišnjim školovanjem kadra za poslove obezbeđenja. Jednogodišnji pripravnički staž za sve zaposlene koji se prvi put

zapošljavaju u ustanovi kao organu uprave završava se stručnim ispitom, a to, smatra načelnik, nije dovoljno da obezbedi znanja i veštine za ovako odgovoran i stresan posao.

Interesovanja za seminare i stručne skupove postoje kod svih zaposlenih, međutim niko nema informaciju kojim institucijama se treba obratiti kako bi se ovakve edukacije organizovale. Načelnik smatra da su seminari organizovani od strane OEBS i UNICEF previše bili usmereni na primenu u VPD Krusevac.

Prema podacima iz upitnika o broju zaposlenih u službi i o povredama radnih obaveza, disciplinskih i krivičnih postupaka, proizilazi da u proteklih šest meseci nije bilo slučajeva povrede radnih obaveza, niti pokrenutih krivičnih postupaka protiv pripadnika službe.

II Preporuke

- Prilikom selekcije radi prijema radnika u Zavod, posebno voditi računa o socijalnoj i emocionalnoj kompetentnosti kandidata.
- Permanetno podsticati svo osoblje da upotpunjuje znanja i stručnu sposobnost kroz kurseve, seminare i savetovanja; insistirati na primerima pozitivnog rukovođenja, čovečnom postupanju sa vaspitanicima, na većoj efikasnosti i angažovanom pristupu poslu.
- Edukovati osoblje ili angažovati stručnjake specifičnih oblasti za tretman posebnih kategorija vaspitanika.

VASPITNO-POPRAVNI DOM KRUŠEVAC

Datum posete: 17. septembar 2005. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: maloletnici oba pola

Broj štićenika: 164

Broj osuđenika: 6 žena i 4 muškarca

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

g) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

U proteklih godinu dana, koliko je prošlo od naše prethodne posete⁸ VP domu Kruševac, urađene su određene rekonstrukcije za poboljšanje materijalnih i životnih uslova u ustanovi. Jedan od najznačajnijih zahvata bio je kompletna rekonstrukcija grejne mreže, koja je podrazumevala nabavku novog kotla i zamenu grejnih linija. No, ono što je ostalo da se uradi, jeste sređivanje grejnih tela u sobama za boravak štićenika. Radijatori su dotrajali, korodirali, i bilo bi poželjno zameniti ih. Ukoliko je, sa stanovišta materijalnih resursa, u ovom momentu to neizvodljivo, farbanje radijatora bi bilo poželjno kao privremeno rešenje. Započeto je sa formiranjem terapijsko-psihijatrijskog odeljenja, ali ono još uvek nije završeno. Napravljen je atelje u Domu kulture, tako što su postojeće prostorije adaptirane.

Urađene rekonstrukcije će, nesumnjivo, doprineti poboljšanju materijalnih uslova u Domu. Ipak, moramo i ovom prilikom ukazati da je temeljna rekonstrukcija paviljona koji služe za smeštaj štićenika hitna i neophodna. U prethodnim izveštajima smo detaljno opisivali izgled i dotrajalost zgrada. Slika zapuštenosti pojedinih objekata se iz godine u godinu intezivira. Ukoliko nadležni u skorije vreme ne počnu sistemski da rade na rešavanju ovog problema, očekivane posledice mogu biti nepopravljive.

Opšti je utisak da je nameštaj u sobama jako dotrajao i da bi ga trebalo zameniti. Isti je slučaj i sa toaletima, kupatilima, sanitarijama. U pojedinim objektima, napr. u prijemnom odeljenju, otvorenom, ženskom,

⁸ Tim Helsinškog odbora obišao je Vaspitno-popravni dom u Kruševcu 20. oktobra 2004. godine i o tome sačinio izveštaj koji je objavljen u publikaciji "Zatvori u Srbiji, april 2004 - april 2005", strana 133.

pločice u kupatilima i toaletima su relativno očuvane, ali tuševi, lavaboi i ostale sanitarije su zardale; iz pojedinih dopire neprijatan miris. U gotovo svim objektima, umesto dušeka, na krevetima se nalaze iscepani, prljavi sunđereri. Izuzetak je poluotvoreno odeljenje koje služi za smeštaj punoletnih štićenika, u čijim sobama se nalaze dušeci na krevetima. Zajedničko kupatilo u poluotvorenom odeljenju je gotovo neupotrebljivo.

U zatvorenom odeljenju konstatovali smo da arhitektonski nedostaci koje smo prošli put identifikovali nisu uklonjeni. Zbog nadograđene krovne konstrukcije, sobe u zatvorenom delu su mračne i bez dovoljnog dotoka svežeg vazduha. Zatvoreno odeljenje ima dva krila. Na svakom krilu nalazi se po jedan WC. Od štićenika smo saznali da u jednom toaletu vodokotlić ne radi.

Sobe za izdvajanje štićenika smo prošli put detaljno opisali. Ovom prilikom smo dobili protivrečne informacije o korišćenju soba čak i od zaposlenih. Naprimera, zamenik upravnika, sa kojim smo vodili preliminarni razgovor, decidno je tvrdio da se sobe u prizemlju više ne upotrebljavaju. Jedan od vaspitača dao je potpuno oprečnu informaciju, tvrdeći da se upravo te sobe koriste za smeštaj štićenika koji su kažnjeni disciplinskom kaznom, a da se prostorije na spratu, koje su pokrivene video-nadzorom, koriste isključivo za smeštaj agitiranih štićenika, koji u njima borave dok se ne smire. On nam je rekao da se ove sobe ne upotrebljavaju za izvršenje disciplinskih kazni, već kao odeljenja za pojačani nadzor nad štićenicima čije se ponašanje mora nadgledati 24 časa. Tri sobe na spratu se nalaze pod video nadzorom. Sobe nisu opremljene toaletima i tekućom vodom.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

Kuhinja izgleda čisto, opremljena je odgovarajućim posuđem za pripremu hrane. Podovi u kuhinji su dotrajali, i trebalo bi ih zameniti.

Trpezarija je renovirana, opremljena novim nameštajem, izgleda čisto i veoma uredno.

Trpezarija u zatvorenom odeljenju se više ne koristi, stavljena je van funkcije. Štićenicima se hrana servira u sobama za dnevni boravak. Ovo, svakako, nije adekvatno rešenje, što znači da bi što pre trpezariju trebalo renovirati, kako bi se mogla ponovo koristiti.

Zaposleni su nam rekli da su u jelovniku zastupljeni i mlečni proizvodi, sir, mleko. Trude se da u obroke uključe sezonsko voće, a ukoliko nema svežeg, onda štićenici dobijaju kompot. Vodi se računa o posebnim, dijetetskim jelovnicima.

Štićenici, generalno, nisu bili zadovoljni ishranom. Pojedini u zatvorenom odeljenju su se žalili na način serviranja hrane. Pored toga, štićenici su se žalili na način pripreme hrane i količinu oborka.

c) Medicinska nega zatvorenika

U odnosu na prethodnu posetu, zabeležene su značajne promene koje potvrđuju da se medicinska služba transformiše u smeru multidisciplinarnog pristupa zdravstvenoj zaštiti štićenika. Ceo sprat jednog krila u paviljonu za smeštaj punoletnih štićenika preuređen je tako da se obezbedi kvalitetniji i sveobuhvatniji rad medicinske službe. Pored ove, materijalne osnove za budući rad, usledila je i kadrovska popuna službe. U planu je prijem novih stručnjaka.

U trenutku posete medicinsku službu sačinjavali su: lekar opšte prakse, stomatolog, specijalni pedagog, klinički psiholog, tri medicinske sestre opšteg smera i jedna stomatološkom. U planu je prijem u stalni radni odnos neuropsihijatra, koji je, za sada, honorarno angažovan (dolazi u ustanovu tri puta nedeljno, a po potrebi i drugim danima), kao i određenog broja srednjestrucnog kadra, koji bi bili zaposleni u svojstvu terapeutskih asistenata. Zapošljavanjem novog kadra obezbedio bi se dvadesetčetvoročasovni rad zdravstvene službe.

Za načelnika službe skoro je postavljen specijalni pedagog, koji je prethodno radio u okviru vaspitne službe u ustanovi. Novi načelnik ima završenu edukaciju iz psihoterapije, organizovanu pri Udruženju grupnih psihoanalitičara u Novom Sadu. Plan rada zdravstvene službe je da se formiraju posebne grupe štićenika koji imaju specifične probleme (zavisnost, zlostavljanje, agresivno-depresivni poremećaji i sl.), kako bi se sa njima otpočeo psihoterapijski rad. U psihoterapijskom radu sa grupama će neposredno učestvovati psihijatar, klinički psiholog i specijalni pedagog u sprezi sa ostalim zdravstveno-vaspitnim subjektima, što će kvalitativno unaprediti rad na zdravstvenoj zaštiti štićenika.

U 2004. godini obavljeno je u Opštoj ambulanti 3460 pregleda, sa 97 laboratorijskih analiza i 99 stacionarno lečenih štićenika. Na bolničkom lečenju u civilnim ustanovama je bilo 5 (Kruševac 4, Prokuplje 1), a u KPD Bolnici 18 štićenika. U istoj godini je bilo registrovano 10 zaraženih hepatitis C virusom, 1 hepatitis B virusom. Registrovano je 8 slučajeva samopovređivanja i 34 povrede. U stomatološkoj ambulanti je obavljeno 514 pregleda, od čega 84 vađenja zuba i 87 sistematskih pregleda.

U tekućoj godini obavljeno je 2677 opštih pregleda, 720 stomatoloških. Bolnički su lečena dva štićenika (prelom vilice i operativno zbrinjavanje pilonidalnog sinusa), a trenutno se u KPD Bolnici nalaze 2 štićenika. U domskoj populaciji nema, u trenutku posete, dijabetičara; jedan je kardiovaskularni pacijent. U istom periodu (2005. godina) registrovan je jedan slučaj sanirane tuberkuloze, 11 slučajeva hepatitisa od čega 9C i 2B. Nisu registrovani HIV pozitivni štićenici. Od juna meseca 2005. godine pa do naše posete, 13 štićenika je bilo na psihoterapiji. Pošto je bilo u toku renoviranje stacionarnog dela ustanove, nismo zatekli štićenike na stacionarnom lečenju.

Informacije o zaraznim bolestima se štićenicima prosleđuju od samog ulaska u ustanovu. Pored ovog vida informisanja, ustanova organizuje i predavanja o hepatitisu C, HIV, organizuje radioničarski rad koji pokriva oblast reproduktivnog zdravlja. Plan je da se u narednom periodu štićenicima predaje o bolestima zavisnosti: alkoholizmu i narkomaniji.

Sistematski pregledi se rade dva puta godišnje, kao i AT zaštita i vakcinacija protiv gripa.

Protokol povreda se vodi u okviru protokola povreda i intervencija. Od početka godine je registrovano 252 povrede i intervencije. Na naše insistiranje, dobili smo usmeni podatak o tome da je od 252 registrovana slučaja, broj povreda 28. Stekli smo utisak da ovakav način vođenja evidencije ne omogućava brzo i efikasno snalažanje. Zato preporučujemo da se evidencija malo modifikuje tako što će se voditi prema grupama povreda (npr. povrede u sportu, na radu, u tuči i sl.), na osnovu čega se mogu praviti tromesečni izveštaji, koji bi se dostavljali upravi ustanove. Tromesečni izveštaji o povredama mogu doprineti sagledavanju kretanja i zbivanja među štićeničkom populacijom na nivou cele ustanove.

U evidenciji je zabeleženo 12 slučajeva samopovređivanja od početka godine, od čega je registrovano 7 težih (4 sečenja i 3 gutanja raznih predmeta) i 5 lakših. Nema prijavljenog seksualnog zlostavljanja.

Kao i prethodnih puta, dobili smo podatak da se dešava da medicinska služba ne posećuje svakodnevno štićenika koji izdržava disciplinsku kaznu usamljenja. Tokom 2005. godine neki od pripadnika medicinske službe pohađali su edukacije iz oblasti suicidalnosti, kognitivno-bihevioralne i okupacione terapije. U istom periodu nije bilo slučajeva povreda radnih obaveza radnika medicinske službe.

Prilikom posete sreli smo se i sa stomatologom, koji nam je dao informacije o funkcionisanju stomatološke zaštite. Prvi stomatološki pregled se obavlja po ulasku u ustanovu, nakon čega se otvara stomatološki karton. Sistematski pregledi se rade dva puta godišnje. Prema rečima stomatologa, najčešće intervencije su ekstrakcije, zbog lošeg stanja i zapuštenosti zuba štićenika, što se konstatuje odmah pri dolasku u ustanovu.

U poslednjih godinu dana zabeležena je jedna fraktura vilice i 2-3 luksacije zuba. U slučaju ovakvih povreda vrši se njihovo evidentiranje u kartonu, a vaspitač se usmeno obaveštava. Iako ustanova redovno nabavlja četkice za zube, štićenici nemaju naviku redovnog održavanja higijene zuba.

Od aparata koji služe za stomatološku zaštitu štićenika, gotovo svi su dotrajali, pa se veoma često i kvare. Helio lampa ne radi poslednjih 5-6 godina, kao ni sterilizator u stomatološkoj ordinaciji. Sterilizator u ordinaciji opšte medicine je star i nepouzdan. Odavde izvlačimo jedini mogući zaključak: neophodno je obnoviti i dopuniti medicinsku opremu, kako u stomatološkoj ordinaciji, tako i u ambulanti opšte prakse, gde postoji samo elementarna oprema.

II Preporuke

- Napraviti detaljan finasijski plan rekonstrukcije svih zgrada koje služe za smeštaj štićenika.
 - Sundere na krevetima zameniti odgovarajućim dušecima.
 - Za svakog štićenika obezbediti ormarić za stvari, dotrajale zameniti, ili ih prefarbati da izgledaju pristojno i čisto.
 - Zameniti podove i sanitarije radi lakšeg održavanja.
 - Poboljšati rasvetu u sobama za smeštaj štićenika.
 - Ofarbati drvenariju i radijatore u sobama koje služe za smeštaj štićenika.
 - Rešiti pitanje dotoka svetlosti i vazduha u sobe u zatvorenom odeljenju, zbog dograđene krovne konstrukcije.
 - U sobe koje služe za usamljenje/nadzor nad agitiranim štićenicima uvesti sanitarni čvor i tekuću vodu.
 - Što hitnije izvršiti temeljnu rekonstrukciju trpezarije u zatvorenom odeljenju.
 - Zameniti podove u kuhinji radi lakšeg održavanja i higijene.
 - Popuniti zdravstvenu službu novim radnicima, kako bi se obezbedilo 24- časovno funkcionisanje službe u ustanovi.
 - U potpunosti evidenciju povreda i sastavljati periodične analize medicinskih parametara.
 - Intezivirati rad na zdravstvenoj edukaciji štićenika, posebno iz oblasti narkomanije i bolesti zavisnosti, ali i zaraznih bolesti.
 - Svakodnevno posećivati štićenike koji izdržavaju disciplinsku kaznu usamljenja (medicinski tehničar ili lekar).
 - Nastaviti rad na uvođenju multidisciplinarnog programa zdravstvene zaštite.

Bezbednost

I

Jedna od bitnih izmena na relaciji služba obezbeđenja – štićenici jeste odluka uprave da pripadnici službe obezbeđenja prestanu da nose palice, osim onih koji su na dužnosti u zatvorenom odeljenju. U tom pravcu otišlo se i korak dalje, tako da deo pripadnika službe obezbeđenja, umesto uniformi, nosi civilnu odeću. Od pripadnika službe obezbeđenja dobili smo informaciju da tokom 2005. godine u ustanovi nije bilo značajnijih incidenata koji su mogli poremetiti funkcionisanje ustanove. Registrovana su dva udaljenja sa kruga, a bilo je preko 10 slučajeva nevraćanja sa vikenda. Ni štićenici sa kojima smo obavili razgovor nisu ukazali na neke značajnije

incidente tokom 2005. godine. Nisu prijavili značajnije tuče, krađe, samopovređivanja, šverc nedozvoljenih predmeta iz spoljne sredine.

Ovom prilikom hteli bismo da pomenemo dve stvari koje smatramo neadekvatnim sa stanovišta prava štíćenika. Prvo, pitanje video-nadzora u sobama za izdvajanje (problem smo elaborirali u prethodnom izveštaju). Drugo je, na osnovu dodatnih informacija koje smo dobili od štíćenika, vezivanje agitiranih štíćenika lisicama za krevet u sobi za izdvajanje, u prisustvu bar još jednog štíćenika. Smatramo da ova praksa nije u skladu sa međunarodnim pravilima i standardima relevantnih organizacija. Nije preporučljivo vezivati agitirane ljude metalnim lisicama, posebno ne maloletna lica. Vezivanje agitiranih lica ne bi trebalo vršiti pred drugim štíćenicima. Pretpostavljamo da ovakva praksa proističe iz tumačenja postojećeg ZIKS koji zabranjuje doslovno usamljenje maloletnih lica, ali ova odredba se odnosi na disciplinsku kaznu a ne na savlađivanje osoba koje se nalaze u stanju takve psihičke razdraženosti da ih je potrebno vezati dok se ne smire i stabilizuju. Vezivanje agitiranih štíćenika trebalo bi da bude pod nadzorom psihijatra, koji treba i da proceni koliko određeno lice treba da ostane vezano. O vezivanju i trajanju fiksacije trebalo bi voditi posebnu evidenciju, u koju će se beležiti kada je počela fiksacija, zbog čega, i precizano upisano vreme kada je vezivanje prestalo.

II

Preporuke

- Ukloniti kameru iz posebne prostorije, jer se ovakvom vrstom nadzora povređuje pravo na privatnost garantovano čl. 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima u vezi zabrane mučenja i ponižavajućeg postupanja garantovanog čl. 3 Evropske konvencije.
 - Izbegavati fiksiranje štíćenika u prisustvu drugih štíćenika.
 - Ukoliko je fiksacija neophodna, fiksaciju vršiti pomoću kožnih kaiševa, umesto lisica.
 - Svaka fiksacija treba da bude pod nadzorom lekara, o čemu voditi posebnu evidenciju u koju će se beležiti zbog čega je štíćenik fiksiran, kada je sa fiksacijom početo, i do kada je fiksacija trajala.

Zakonitost postupanja

I

U prethodnom izveštaju smo detaljno pisali o problemu nepostojanja adekvatnog kućnog reda ustanove i na koje se sve pojave taj problem reflektuje. Ustanova je, uz stručnu pomoć UNICEF, modifikovala

stari kućni red u izvesnom smislu anticipirajući određena zakonska rešenja u novom Zakonu o maloletnicima i novom ZIKS, koji su usvojeni desetak dana nakon naše posete. Modifikovani kućni red je suspendovao disciplinsku kaznu oduzimanja pogodnosti štićenicima. U isto vreme, uveden je bodovni sistem koji omogućava da se preciznije vrednuje ponašanje i napredovanje svakog štićenika ponaosob. Svaki štićenik je dobio brošuru u kojoj su precizirana prava i obaveze štićenika.

S obzirom na to da je novi Zakon o maloletnicima i novi Zakon o izvršenju krivičnih sankcija donet deset dana nakon naše posete, verujemo da će kućni red VP doma Kruševac biti donet u razumnom periodu. Ono što je takođe neophodno, kada akt bude donet, jeste da bude dostupan i jasan svim štićenicima, a to znači da oni moraju znati šta su njihova prava, kao i njihove obaveze, i šta ih čeka ukoliko se ne budu pridržavali kućnog reda, ali, isto tako, i kome se mogu žaliti na odluke o disciplinskom kažnjavanju.

U toku 2005. godine izrečeno je 203 disciplinske kazne, od čega je 69 uslovno odloženih, 127 štićenika je stavljeno pod pojačani nadzor (u sobe koje su pokriveno video-nadzorom), u dva slučaja oduzete su pogodnosti a u 5 slučajeva izrečena je disciplinska kazna ukora. Štićenici se nisu žalili na izrečene disciplinske kazne. Od uprave smo dobili podatak da je u 10 slučajeva bilo upotrebe sredstava prinude (vezivanje i fizička snaga), a da nije bilo upotrebe gumene palice jer je ona izbačena iz upotrebe. Od uprave je dobijen i podatak da je u dva slučaja registrovano prekoračenje upotrebe sredstava prinude nad štićenicima.

Jedan od štićenika u zatvorenom delu je rekao da se palica i dalje koristi, samo u ovom odeljenju. Ostali štićenici sa kojima smo obavili razgovor nisu potvrdili informaciju o upotrebi palica, ali činjenica je da su u vreme naše posete pripadnici službe obezbeđenja u zatvorenom delu ustanove nosili palice.

Podaci koje smo dobili o disciplinskom kažnjavanju štićenika, neulaganju žalbi na odluke o kažnjavanju, govore u prilog potrebi da je neophodno revidirati postupak kojim se reguliše ovo pitanje. Usvajanje novog kućnog reda, koji će biti baziran na novim zakonima, trebalo bi da sadrži precizno formulisane prestupe koji će biti predmet vođenja postupka, precizno definisanu proceduru vođenja postupka i donošenje odluka o disciplinskom kažnjavanju, i na kraju, efikasan sistem ulaganja pravnih lekova na odluke o disciplinskom kažnjavanju.

II

Preporuke

- Hitno usvojiti/doneti zakonske i podzakonske akte koji će na precizan način definisati prava i obaveze maloletnika, obaveze Doma,

disciplinske prestupe, disciplinski postupak, mere i delotvoran način za podnošenje žalbi i pritužbi maloletnika zbog povreda njihovih prava.

Resocijalizacija

I

Na procesu resocijalizacije štíćenika rade tri odeljenja službe za prevaspitanje.

U odnosu na našu prethodnu posetu, oblast resocijalizacije je najznačajnije unapređena. Ideje i projekti su brojni, neki od njih se realizuju, a neki su u pripremi. Saradnja ustanove sa UNICEF donela je novine u svim segmentima prevaspitanja: edukativnom, terapijskom i slobodno-vremenskim sadržajima. S obzirom da su u pitanju eksperimentalni projekti, sve eventualne propuste smatramo prirodnim i normalnim u ovoj fazi realizacije. U oblasti obrazovanja štíćenika preduzete su brojne aktivnosti, pre svega u odnosu na štíćenike s posebnim potrebama. Od direktora smo dobili uveravanja da je angažovanje oligofrenologa, kao i poseban plan i program rada sa ovom kategorijom štíćenika u završnoj proceduralnoj fazi, te se uskoro očekuje njegova implementacija.

Jedan broj zaposlenih u prevaspitnoj službi edukovan je iz oblasti kognitivno-bihevoralnog i participativnog modela rada.

Rekreativne i slobodno-vremenske aktivnosti su sadržajnije. U okviru izbornih aktivnosti deluju: agrarna, kulturna, kompjuterska i sportska sekcija. Odkora funkcioniše i novinarska sekcija. Problem je u tome što sadržaj ovih aktivnosti nije u istoj meri dostupan štíćenicima u zatvorenom tretmanu.

Obavezne aktivnosti kojima su dužni da se bave svi štíćenici Doma baziraju se na učenju životnih veština, učenju sposobnosti komunikacije i učešće u zdravstvenoj sekciji.

Broj štíćenika koji su zavisnici od psihoaktivnih supstanci je u porastu, ali ustanova adekvatno odgovara i na ovaj problem, kako u pogledu tretmana, tako i u pogledu kvalifikovanog kadra za rad sa ovom populacijom. Novina su i programi za bolesti zavisnosti za počinioce i za žrtve nasilja.

U poluotvorenom odeljenju, u koje je raspoređen najveći broj štíćenika (100 od ukupno 160), smeštajno su odvojeni maloletni od punoletnih štíćenika.

Služba za obuku i upošljavanje proširila je mogućnost profesionalnog osposobljavanja za još par zanimanja (za štíćenice): kozmetičarski kurs, poslastičarski, trgovački i frizersko-krojački.

Sadržaj bibliotečkog fonda je zastareo i ne odgovara današnjem vremenu. Prostorija koja je predviđena za obavljanje verskih obreda ne korespondira u potpunosti nameni koja joj je data.

II Preporuke

- Nastaviti sa dobrom praksom i primenom novog rehabilitacionog programa za štićenike.
- Štićenike stimulisati da koriste biblioteku, poboljšati bibliotečki fond knjigama i časopisima koje odgovaraju njihovom životnom dobu.
- Obezbediti sredstva za osposobljavanje primerenijeg prostora za obavljanje verskih obreda i poseta sveštenika.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

U odnosu na našu prethodnu posetu, sadržaj ovog aspekta nije bitno drugačiji. Štićenicima je dostupna jedna govornica koja se nalazi u krugu, pored prijavnice na kapiji. U planu je uvođenje još dve govornice: u žensko i zatvoreno odeljenje. Objašnjeno nam je da uvođenje govornica isključivo zavisi od "Telekoma". Štićenici iz poluotvorenog tretmana u pratnji vaspitača odlaze do telefonske govornice. Štićenici u poluotvornom i zatvorenom tretmanu imaju pravo na telefoniranje dva puta mesečno u trajanju od 5 minuta. Oni pozive mogu primati bez nekog značajnijeg ograničenja, s tim što se svi telefonski razgovori odvijaju u prisustvu vaspitača. Isti princip je sa poštom, koja se predaje otvorena i pregleda bez izuzetaka.

Ustanova ima ideju i razrađen plan o formiranju otpusnog odeljenja i kuće na pola puta, koja bi trebalo da doprinese unapređenju postpenalnog prihvata štićenika. Sa nekim centrima za socijalni rad saradnja je izuzetno dobra, na planu prihvata štićenika i kontakata sa porodicom. Pored centara za socijalni rad, pojedine nevladine organizacije pomažu ustanovi u ostvarivanju kontakata sa porodicama štićenika.

II Preporuke

- Kontrolu telefonskih razgovora i pisama vršiti selektivno, u zavisnosti od individualne procene slučaja.

- Dozvoliti češću upotrebu telefona, posebno onda kada se u ustanovu uvede veći broj telefonskih govornica.
- Osoblje Doma i centara za socijalni rad angažovati i podsticati da, kad god je moguće, saraduju i ostvaruju, kroz kooperativan rad i primenu ne samo direktnog već i indirektnog tretmana, što kvalitetniju pripremu maloletnika za reintegraciju u društvo.
- - Materijalno i na svaki drugi način podržati projekat saradnje Doma sa UNICEF-om, jer je društvena zajednica u obavezi da se maloletnim delinkventima efikasnije bavi i da iskoristi razvojnu pogodnost njihovog uzrasta, te da ih prihvati i zaštiti u institucijama koje neće značiti izolaciju, već naprotiv, njihovo uključivanje i postepeno pripremanje za učešće i adekvatno funkcionisanje u društvenoj zajednici.

Osoblje

I

Sve pozicije u službi za prevaspitanje su po predviđenoj sistematizaciji, popunjene. Najveći broj pripadnika ove službe ima visoku školsku spremu (37), višu 5, a srednju 6 pripadnika.

U prethodnom delu izveštaja istakli smo da je u toku priprema i realizacija novog rehabilitacionog programa za štíćenike, koji se odvija pod pokroviteljstvom UNICEF. Iz tog razloga veći broj pripadnika službe je uključen u edukativne i terapijske obuke. Osoblje nam je skrenulo pažnju da bi im za realizaciju programa edukacije trebala i određena finansijska podrška. Zaposleni u ovoj službi su i ovom prilikom izrazili nezadovoljstvo visinom svojih zarada. U toku 2005. godine protiv jednog pripadnika službe vođen je i okončan disciplinski postupak zbog teže povrede radnih obaveza, nakon čega mu je izrečena novčana kazna.

U odnosu na prethodnu posetu, služba za obuku i upošljavanje je brojčano povećana. Od 63 radnika ove službe, njih 13 ima visoku stručnu spremu, 3 višu, a ostali zaposleni imaju srednju stručnu spremu. Pozitivna promena u odnosu na prethodni period jeste ta što se određen broj pripadnika ove službe uključio u edukativne programe. Pored toga, konstatovali smo da se pripadnici ove službe mnogo direktnije uključuju sada u proces prevaspitanja štíćenika nego u nekim prethodnim vremenima. U toku 2005. godine protiv jednog radnika ove službe je pokrenut disciplinski postupak zbog težih povreda radnih obaveza.

Služba obezbeđenja Vaspitno-popravnog doma u Kruševcu ima ukupno 75 zaposlenih lica, 7 žena i 68 muškaraca. Popunjenost kapaciteta, predviđena sistematizacijom je 100%. Broj zaposlenih u službi, u odnosu na broj štíćenika, je zadovoljavajući, što omogućava prilično dobru internu

bezbednost i osoblja i štićenika. Od ukupnog broja zaposlenih u službi obezbeđenja, visoku stručnu spremu ima načelnik službe, 6 pripadnika ima višu, a ostali srednju stručnu spremu.

Iako je broj zaposlenih u službi zadovoljavajući, imajući u vidu započete reforme, obuke i seminare koji se organizuju, mišljenje je nadzornika, sa kojim smo obavili razgovor, da bi broj zaposlenih u službi trebalo povećati. Svi zaposleni u službi su završili obuku "nenasilne komunikacije" koju je organizovala Misija OEBS kroz trening-seminare. Seminari su bili organizovani nakon što je Misija OEBS, u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, u okviru radne grupe koju su sačinjavali i predstavnici službi obezbeđenja, izradila profil profesionalne službe obezbeđenja. Potom je organizovan trening trenera, i učesnici su dobili sertifikat ovlašćenih instruktora OEBS, nakon čega su organizovali seminare za sve zaposlene u službi.

Sagovornik nam je rekao da zaposleni u službi iskazuju interesovanje i potrebu za dodatnom obukom i usavršavanjem. Osim pomenutih seminara, organizuje se obuka iz borilačkih veština, dva puta godišnje.

Prema podacima iz upitnika proizilazi da je, u periodu od proteklih šest meseci do godinu dana, bilo slučajeva teže povrede radne obaveze, i to povreda iz čl.59. stav 1. tačka 1 Zakona o radnim odnosima u državnim organima u 12 slučajeva, iz člana 59. stav 1. tačka 5 istog Zakona u 2 slučaja, i jedan slučaj iz člana 59. stav 1. tačka 8 istog Zakona. U 7 slučajeva je izrečena disciplinska mera novčane kazne (za povrede iz čl.59. stav 1. tačka 1) a 4 službenika su oslobođena odgovornosti. Lakših povreda radnih obaveza i pokrenutih krivičnih postupaka prema radnicima obezbeđenja nije bilo.

Nadzornik, sa kojim smo obavili razgovor, nedovoljna materijalna sredstva ocenjuje kao najveći problem za bolje funkcionisanje svih službi, i smatra da Ministarstvo treba više pažnje da posveti ovom pitanju.

II Preporuke

- Poboľjšati uslove života i rada osoblja koje je zaposleno u Domu nagradama za isticanje u radu, kupovinom stručne literature, kupovinom kompjutera i omogućavanjem korišćenja interneta i drugim stimulacijama.
- Permanentno podsticati svo osoblje da upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje, dodatnom obukom i specifičnom edukacijom, savetovanjima i primerima pozitivnog rukovođenja, i da teži ka čovečnom postupanju, većoj efikasnosti i angažovanom pristupu svom poslu.

- Nastaviti sa organizovanjem seminara na kojima će se pripadnici službe obezbeđenja edukovati o specifičnostima načinima rada sa maloletnicima.
- Za pripadnike službe obezbeđenja periodično organizovati kurseve o metodama savlađivanja otpora bez upotrebe palica i drugih sredstava prinude.
- - Organizovati kurseve u kojima će svi pripadnici službe obezbeđenja proći obuku iz dečije psihologije, međunarodnih standarda iz oblasti ljudskih i dečijih prava i posebno se upoznati sa Pravilima UN za zaštitu maloletnika lišenih slobode.

SPECIJALNA ZATVORSKA BOLNICA⁹

Datum posete: 31. januar 2006. godine

Tip ustanove: zatvorena

Populacija: muškarci i žene

Kapacitet ustanove: oko 450

Broj zatvorenika: 463

Broj pritvorenika: 74

Sastav tima: dva pravnik, patolog i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

h) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

KPD Bolnica preimenovana je u Specijalnu zatvorsku bolnicu novim Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija. Ideja je da se status ove ustanove bitno drugačije reguliše u odnosu na onaj koji je važio do donošenja novog zakona. U našim ranijim izveštajima smo detaljno elaborirali nejasan položaj ove ustanove koja je bila nešto između bolnice i klasične ustanove za izvršenje krivičnih sankcija. Ovom formulacijom se otvara put jasnom definisanju njenog stausa kao zdravstvene ustanove.

Krajem januara 2005. godine zvanično je otvoreno novo renovirano krilo Bolnice čiji je smeštajni kapacitet oko 100 mesta. Renovirano krilo nalazi se na četvrtom spratu, u njega su smešteni muški psihijatrijski pacijenti. Stanje ostalih prostorija njihov izgled, nivo higijene, dotrajalost nameštaja, instalacija, toaleta i kupatila detaljno smo opisivali u ranijim izveštajima, tako da, ovom prilikom, nećemo to činiti ponovo.¹⁰ Tokom ove posete kosntatovali smo da je grejanje mnogo bolje i intezivnije u odnosu na prethodne godine. Postoji plan da se čitava zgrada u kojoj se nalazi Centralni zatvor i Bolnica povežu na gradski toplovod. Ostaje da se vidi da li će plan biti realizovan. Pored ovog plana, preostaje da se kompletno reonoviraju vodovodne i elektro instalacije u celoj zgradi.

⁹ Naziv KPD Bolnica promenjen u Specijalna zatvorska bolnica novim Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija koji je stupio na snagu 1. januara 2006. godine.

¹⁰ Videti izveštaje Helsinškog odbora "Zatvori u Srbiji april 2003-april 2004. godine" i "Kako do evropskih standarda - zatvori u Srbiji 2002-2003".

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

Stanje kuhinje Specijalne bolnice bolje je od stanja zatvorske kuhinje, utoliko pre što je bolnička kuhinja pozicionirana u prizemlju, dok se zatvorska nalazi u podrumu zgrade. Pločice i kuhinjski elementi su prilično dotrajali, i teško ih je održavati. Ustanova je nabavila novo posuđe za pripremu hrane.

Za bolesnike se pripremaju obični i posebni dijetetski obroci. Obroci sadrže mleko i mlečne proizvode, a voće svaki treći dan. Od osoblja smo dobili informaciju da je hrana jako dobra i ukusna. Bolesnici se nisu itužili na kvaitet i količinu hrane.

c) Medicinska nega zatvorenika

Od prvog januara tekuće godine KPD Bolnica je preimenovana u Specijalnu zatvorsku bolnicu, a time je nastupila obaveza da se ona organizuje i funkcioniše po medicinskim načelima. Uz ovu promenu, ohrabruje i informacija da je tokom prošle godine ustanovu posetila komisija Ministarstva zdravlja (istini za volju, na zahtev KPD) koja je sačinila veoma povoljan izveštaj. Ovakvu započetu saradnju svesrdno pozdravljamo i nadamo se da su ovo počeci vraćanja Ministarstva zdravlja u proces stručne kontrole rada medicinskih službi u svim zatvorskim ustanovama i da će nalazi i preporuke iz prošlogodišnje kontrole biti od pomoći u budućem prestruktuiranju ove ustanove.

U našim prethodnim posetama jedna od najznačajnijih primedbi odnosila se na proceduru fiksacije pacijenata. Sa zadovoljstvom konstatujemo da je učinjen napredak jer su iz upotrebe izbačeni lanci, a za tu svrhu ustanova je nabavila posebne kaiševe. Ipak, od osoblja smo saznali da se fiksiranje pacijenata vrši u prisustvu drugih pacijenata, što je, kao praksu, takođe potrebno promeniti.

Sticajem okolnosti u posetu Bolnici došli smo nešto posle 14 časova. Osoblje svoje radno vreme završava u 14:30, pa posle ovog vremena u ustanovi ostaje samo dežurni lekar i pripadnici službe obezbeđenja. Mislimo da ovakva organizaciona šema rada nije baš najoptimalnija ako se zna da ustanova broji preko 500 bolesnika, i da su ka njoj usmereni, u hitnim slučajevima, pritvorenici i zatvorenici iz Okružnog zatvora. Mislimo da je potrebno obezbediti dežurstvo najmanje dva lekara (jednog psihijataru i jednog interniste). Istovremeno, primećujemo da je broj lekara ostao nepromenjen (24), a da je broj pacijenata koji je prošao kroz neka odeljenja (somatsko i akutno-psihijatrijsko) značajno uvećan (na akutno-psihijatrijskom odeljenju udvostručen: 2004. evidentirano je 401, a 2005. je bilo 848 pacijenata).

Još jedan značajan problem, na koji su nam ukazali pacijenti, jeste odbijanje civilnih ustanova da prime pacijenta Specijalne zatvorske bolnice na operativno lečenje. U konkretnom slučaju pritužba je bila upućena na abdominalnu hirurgiju KBC Zvezdara, sa kojom, inače, Specijalna zatvorska bolnica ima dugogodišnju saradnju. Kako ovo nije prvi put da dobijamo informaciju o raznim civilnim zdravstvenim ustanovama koje odbijaju preglede i intervencije zatvorenika, mislimo da bi navode trebalo proveriti i, ukoliko su tačni, o tome obavestiti nadležno Ministarstvo zdravlja. Ovi postupci, najblaže rečeno, predstavljaju narušavanje prava na lečenje zatvorenih lica.

Načelnik zdravstvene službe izneo je podatak o porastu broja pacijenata koji u Bolnicu dolaze iz drugih ustanova, jer su sami sebi naneli povrede. Porast tog broja je posledica toga što civilne ustanove odbijaju da prime zatvorenike, što nije bio slučaj u ranijem periodu. Tokom prošle godine bilo je nekoliko pokušaja samoubistva. U istom periodu u Bolnici je umrlo devet pacijenata, najviše na internom odeljenju.

Od načelnika smo saznali da u ustanovu stižu svi potrebni lekovi, što znači da u pogledu snabdevanja lekovima nema problema.

II

Preporuke

- Nastaviti sa rekonstrukcijama bolničkih krila po ugledu na već renovirane delove bolnice.
- Uraditi rekonstrukciju grejne, vodovodne i elektro instalacije.
- Sobe u kojima borave somatski bolesnici preurediti i opremiti tako da zadovolje standarde koji su neophodni za bolničko lečenje.
- Povećati broj zaposlenih lekara, posebno internista.
- Omogućiti fiksiranje u posebnoj prostoriji, kožnim kaiševima, bez prisustva drugih pacijenata.
- U koordinaciji Ministarstva pravde i Ministarstva zdravlja rešiti problem diskriminatornog odnosa civilnih zdravstvenih ustanova prema zatvorenicima, posebno onim koji su HIV i hepatitis C pozitivni.

Bezbednost

I

Broj zaposlenih u službi obezbeđenja nije dovoljan da se postigne maksimalni stepen bezbednosti osoblja i bolesnika. Mišljenje

načelnika službe obezbeđenja je da bi ovaj broj trebalo povećati za oko 50%. U tom smislu uprava je pripremila novi pravilnik o sistematizaciji radnih mesta.

Na odgovarajući nivo bezbednosti utiče i video-nadzor, koji bi trebalo poboljšati i modernizovati. Ustanova je tražila od nadležnih i ostala tehnička sredstva zaštite, kao što je dodatno obezbeđenje na ulazu u ustanovu u vidu skenera i metal detektora.

Postojeći vozni park je nedovoljan za ustanovu, a i star je preko 10 godina.. Bolnica raspolaže sa dve stare i dve nove "marice", pa je podnet zahtev za nabavku još 4 vozila.

Pretrasi prostorija se generalno rade dva puta godišnje ili po potrebi, ali uvek po odobrenju upravnika. Pretrasi tela se, redovno i svakodnevno, obavljaju prilikom svakog izlaska ili ulaska u prostorije.

Od nedozvoljenih predmeta koji se krijumčare u ustanovu najzastupljeniji su mobilni telefoni i droga.

U poslednjih 6 meseci zabeleženo je jedno bekstvo sa civilne klinike u koju je bolesnik bio upućen.

II

Preporuke

- Povećati broj pripadnika službe obezbeđenja u skladu sa predlozima zaposlenih iz ustanove.
- Obezbediti sredstva za dodatnu bezbednosnu opremu.
- - Obnoviti vozni park ustanove.

Zakoničnost postupanja

I

U ovoj dimenziji projekta koja se odnosi na Specijalnu zatvorsku bolnicu situacija je identična opisanoj u prethodnim izveštajima. Osim promenjenog naziva, još uvek se ništa nije uradilo na donošenju preciznih zakonskih i podzakonskih akata koji bi trebalo da regulišu delovanje ove ustanove. To znači da Bolnica nema odgovarajući kućni red, te i mnoge oblasti koje se odnose na prava i obaveze bolesnika nisu uređene. Cela procedura vezana za disciplnisko kažnjavanje, regulisanje pritužbi, primenu sredstava prinude, izdvajanje i vezivanje ostaje nedefinisana.

U toku 2005. godine izrečeno je ukupno 49 disciplinskih kazni, od kojih je 12 uslovno odloženo. U 13 slučajeva je realizovana kazna upućivanja u samicu, u 22 slučaja izrečene su kazne ukora, a u jednom slučaju bolesniku su oduzete pogodnosti. U jednom slučaju je uložena žalba na odluku o kažnjavanju, koja je odbijena.

U 8 slučajeva je upotrebljeno sredstvo prinude u 2005. godini.

Problem sa komunikacijom između sudova koji su nadležni za ukidanje mere obaveznog lečenja i Bolnice nije rešen samim tim što ovaj postupak novim zakonima nije promenjen.

II

Preporuke

- Doneti odgovarajuće zakonske i podzakonske akte kojim će se urediti status Bolnice, način njenog funkcionisanja, prava i obaveze pacijenata, disciplinsko kažnjavanje, procedura rešavanja po pritužbama, upotreba sredstava prinude.

- Izmeniti odredbe relevantnih zakona tako da osobe kojima lečenje u ovoj ustanovi više nije potrebno budu upućene u odgovarajuće ustanove u civilnoj zajednici.

Resocijalizacija

I

U odnosu na stanje od pre dve godine, proces rada na resocijalizaciji bolesnika nije značajnije promenjen. U vreme naše posete broj lica na meri obaveznog lečenja alkoholičara i narkomana je iznosio 170, od čega su 60 alkoholičari, a 110 zavisnici od psihoaktivnih supstanci. Sam kvalitet i sadržaj rada na prevaspitanju je zadovoljavajući, ali nam je osoblje ponovo skrenulo pažnju na uslove rada, konkretno na nedostatak odgovarajućeg prostora. U jednoj kancelariji sedi veći broj vaspitača, tako da se individualni razgovori odvijaju pred drugim vaspitačima. Organizovane slobodno-vremenske aktivnosti realizuju se u vidu sportskih takmičenja i kroz sadržaje radno-okupacione terapije. Ovi sadržaji su bogatiji u odnosu na prethodnu posetu.

Kvalitet i kvantitet knjižnog fonda u biblioteci je nešto bolji.

Prostorije za versku kulturu nisu osposobljene, ali su bolji uslovi u prostorijama za posete.

II

Preporuke

- Obezbediti adekvatan radni prostor za vaspitače.
- Obezbediti privatnost razgovora vaspitača sa pacijentima.
- Obezbediti prostoriju koja bi bila adekvatna za obavljanje verskih obreda.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Režim komuniciranja kroz telefonske pozive i način slanje pisama i paketa nije se promenio u odnosu na situaciju koju smo opisivali ranije. Bolesnici imaju pravo na telefoniranje dva puta mesečno u trajanju od 15 minuta. U odeljenju za lečnje zavisnika od psihoaktivnih supstanci imali su primedbu da je broj govornica mali za ovoliki broj pacijenata. Naime, na svakom spratu se nalazi po jedna govornica. To bi značilo da jednu govornicu koristi oko 250 ljudi, što svakako izgleda kao veliki broj.

Primedba koju smo uputili prethodni put, a koja se odnosila na to da zbog nepostojanja kućnog reda pacijenti ostaju uskraćeni za korišćenje nagradnih odsustva, vikenda, odmora i slično, stoji i dalje.

II

Preporuke

- Instalirati bar još jednu telefonsku govornicu u ustanovi koju će koristiti pacijenti.
- Obezbediti prostoriju za porodične posete.
- - Pod nadzorom i u saradnji sa medicinskom službom i službom prevspitanja, organizovati aktivnosti koje će se odvijati van stanove, kako bi se prevenirale negativne posledice dugotrajne hospitalizacije.

Osoblje

I

Broj pripadnika službe za prevaspitanje iznosi 14, koliko ih je bilo i prilikom prethodne posete. Specijalnim pedagogima je status rešen, a to znači da je ispravljena administrativna greška zbog koje su u prethodnom periodu specijalni pedagogi imali status samostalnih referenata. Osoblje nije pohađalo specijalne kurseve, niti je za njih bila organizovana dodatna edukacija. U poslednjih 6 meseci nije bilo slučajeva povreda radnih obaveza i dužnosti od strane nijednog radnika.

Služba obezbeđenja ustanove po sistematizaciji ima 100 radnih mesta, a trenutna popunjenost je 85-90%, odnosno ukupno 87 zaposlenih lica. Broj je manji u odnosu na prethodni period, jer je u međuvremenu jedan broj radnika penzionisan. U toku je prijem novih radnika. U službi radi 11 radnika premeštenih sa Kosova.

U strukturi zaposlenih u službi preovlađuje srednja stručna sprema (90%) , prosek starosti je oko 35 godina, a prosek radnog staža je oko 10 godina.

Dodatna obuka zaposlenih sprovodi se po obaveznom programu Ministarstva pravde i u Centru za obuku u Nišu. U periodima od februara do juna i od septembra do kraja decembra, svakodnevno se sprovode časovi borilačkih veština, propisa i penologije. Svi zaposleni u službi su prošli obuku OSCE Misije, što je pozitivno uticalo ne samo na ponašanje i rad zaposlenih već i na njihove međusobne odnose i komunikaciju, koja je bila prilično loša. Načelnik smatra da ovakvi vidovi dodatnih obuka treba da budu stalni i kontinuirani.

Jedan od problema u službi je težak materijalni položaj zaposlenih, i načelnik navodi da većina radnika nema rešeno stambeno pitanje.

U poslednjih 6 meseci protiv pripadnika službe obezbeđenja vođena su 4 disciplinska postupka zbog težih povreda radnih dužnosti, od kojih su 3 okončana, i u kojima je utvrđena disciplinska odgovornost radnika. Jedan slučaj nije završen jer je radnik penzionisan.

II

Preporuke

- Poboljšati uslove rada osoblja, povećati njihove zarade i uvesti odgovarajuće stimulatивne mere za njihov angažovan, savestan i zakonit rad.
- - Permanentno podsticati osoblje da upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje, dodatnim obukama i edukacijama, savetovanjima i primerima pozitivnog rukovođenja, sa težnjom ka čovečnom postupanju, većoj efikasnosti i angažovanom pristupu svom poslu.

OKRUŽNI ZATVOR U BEOGRADU

Datum posete: 31. januar 2006. godine
Tip ustanove: poluotvorena
Populacija: muškarci i žene (punoletni i maloletni)
Kapacitet ustanove: oko 500
Broj: pritvorenih 760, zatvorenih 50
Sastav tima: dva pravnik, patolog i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

i) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

Smeštajni uslovi i higijena su na sličnom nivou u odnosu na one koje smo opisali u izveštaju 2002. i 2004. godine.¹¹ Stanje kreveta, dušeka, posteljine, ormarića za smeštaj ličnih stvari, stolova dodatno je pogoršano protekom vremena od nekoliko godina. Ista je situacija sa sanitarnim prostorijama i kupatilima.

U samicama nema ni veštačkog osvetljenja, i prirodno i veštačko osvetljenje dolaze iz hodnika. U samici nema drugog nameštaja osim kreveta. Mokri čvor nije odeljen od prostora za spavanje.

Žensko odeljenje izgleda pristojnije utoliko što su sobe okrečene i posteljina urednija. Deo u koji su smešteni pritvorenici kojima se sudi za krivična dela iz oblasti organizovanog kriminala i ratnih zločina nismo uspeli da vidimo, jer nam pripadnik službe obezbeđenja koji je bio u našoj pratnji to nije dozvolio. Ova odluka je utoliko čudna što je u dozvoli koju nam je izdao direktor uprave pisalo da možemo obići sve prostorije Okružnog zatvora. Odeljenje u koje su smešteni pomenuti pritvorenici, po rečima upravnika, je renovirano, tako da se u sobama nalaze po dvojica pritvorenika. Sobe imaju mokri čvor i tuš kabinu. S obzirom na to kakvi su smeštajni uslovi u kojima borave ostali pritvorenici, možemo smatrati da je ova kategorija pritvorenika privilegovana.

Od upravnika ustanove smo dobili informaciju da će objekat u Ustaničkoj ulici biti useljiv do proleća, pa se očekuje da će se oko 100 pritvorenika prebaciti u taj novi objekat. Upravnik je rekao da će renovirano

¹¹ Videti izveštaje Helsinškog odbora "Zatvori u Srbiji april 2003-april 2004. godine" i "Kako do evropskih standarda-zatvori u Srbiji 2002-2003".

odeljenje u okružnom zatvoru, koje bude ispražnjeno iseljavanjem njegovih sadašnjih stanovnika, služiti za smeštaj maloletnika i onih pritvorenika koji budu lošijeg zdravlja i otežanog kretanja. Zatvor u sklopu kompleksa u koji su smeštena posebna odeljenja Okružnog suda za organizovani kriminal i ratne zločine služiće isključivo kao pritvorska jedinica za pritvorenike kojima se sudi u zgradi Specijalnog suda.

Pored građevinskog poduhvata u Ustaničkoj ulici, određena količina novčanih sredstava uložena je u rekonstrukciju grejnih instalacija, tako da je grejanje znatno bolje nego prethodnih godina. Još nekoliko protorija u Zatvoru je osposobljeno za posete advokata. Pored ovoga, napravljen je i poseban prilaz za invalide.

Porostor za šetnju je pregrađen, tako da sada, umesto dva, postoje četiri šetališta, što dozvoljava da se šetnje produže na 30 – 35 minuta dnevno.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

Problem sa kuhinjom, odnosno njenom pozicijom u podrumu zgrade, apostrofiramo i ovog puta. Zatvorenici sa kojima smo obavili razgovor nisu imali posebnih pritužbi na zatvorsku hranu. Od radnika zaposlenih u kuhinji smo dobili informaciju da obroci sadrže mlečne proizvode u vidu krem-sira i mleka u prahu. Voće se nalazi na meniju dva puta nedeljno.

Zatvorska kantina je izuzetno dobro snabdevena.

Jednom broju pritvorenika je dozvoljeno da obroke (ručak) dobijaju od kuće svaki dan.

c) Medicinska nega zatvorenika

Medicinska služba OZ Beograd kadrovski je pojačana u odnosu na ranije stanje. Službu sačinjavaju 4 lekara, od kojih je jedan specijalista interne medicine, jedan otorinolaringologije i dva doktora opšte medicine, jedan stomatolog i 13 medicinskih tehničara. Služba funkcioniše šest radnih dana u nedelji. Radi se u dve smene, ali su noć i nedelja pokriveni samo pasivnim dežurstvima (dolazi se po telefonskom pozivu u slučaju potrebe). Po ugovoru o delu u ustanovu dolaze i specijalisti neuropsihijatrije, neurologije i hirurgije, dva puta nedeljno, a specijalista opšte prakse tri dana u nedelji u popodnevnoj smeni. Uz to, postoji ugovor sa VMA i skoro svi specijalistički pregledi se obavljaju u ustanovi kao i sitnije operativne intervencije. Za hitne medicinske intervencije se koriste i usluge KPD Bolnice.

U 2005. godini urađeno je 47603 pregleda u ambulanti ustanove i 32 na klinikama. Dobili smo podatak o 109 slučajeva samopovređivanja. Međutim, podatak o broju povređenih upotrebom sredstava prinude, bilo od strane pripadnika službe obezbeđenja, bilo od pripadnika policije, nismo

dobili. Objašnjena nam je da je procedura prilikom prijema u zatvor takva da pritvorenik, ukoliko zatvorski lekar primeti da je doveden sa vidljivim tragovima nasilja, neće biti primljen u ustanovu ako se prethodno ne izvrši detaljan pregled u Kliničkom centru. Ukoliko se pregledom utvrdi da pritvorenik nema povreda unutrašnjih organa, može se primiti u Zatvor. Mislimo da bi precizna evidencija svih povreda (samopovređivanja, u međusobnim sukobima, izazvane upotrebom sredstava prinude) bila značajna za periodične statističke analize koje bi mogle da se prezentuju i upravi ustanove. Tokom 2005. godine zabeležena su tri smrtna slučaja, jedno samoubistvo (trovanje lekovima), jedan slučaj trombne embolije i jedan galopirajuće tuberkuloze. Obdukcije umrlih se rade na Institutu za sudsku medicinu u Beogradu. Skrećemo pažnju da je potrebno napraviti analizu procedure davanja lekova, kako bi se manipulacija lekovima svela na minimum i izbegle situacije ovakvih samoubistava.

U trenutku posete u zatvorskoj populaciji je bilo 6 dijabetičara na insulinskoj terapiji, 20-tak kardiovaskularnih bolesnika, uglavnom postinfarktna stanja i stenokardičari, kojima se omogućava i procedura koronarografije. Kada je u pitanju tertman hepatitis C i HIV pozitivnih, dobili smo informaciju da postoji dobra saradnja sa Bolnicom za bolesti zavisnosti u Drajerovoj ulici, kao i sa KPD Bolnicom, od kojih Zatvor dobija medicinsku dokumentaciju pritvorenika koji su prethodno lečeni u ovim ustanovama. Na osnovu dokumentacije i konsultacija sa lekarima iz pomenutih bolnica, organizuje se dalja terapija i lečenje pritvorenika. Analize krvi se rade na Infektivnoj klinici. U ustanovi funkcioniše i stomatološka ambulanta. U prethodnoj godini urađeno je 1800 intervencija, koje uključuju vađenje, lečenje i plombiranje zuba. Od oktobra meseca 2005. omogućen je i dolazak privatnih stomatologa u ustanovu, o trošku i izboru pritvorenika. Do sada je 10-tak pritvorenika koristilo ove usluge.

Oprema u ambulanti sastoji se od inhalatora, ambu maske, ORL seta, instrumenta za previjanje rana i EKG koji nije u funkciji. U planu je kupovina dva šestokanalna EKG aparata, dva defibrilatora i ultrazvuka.

Jedna doktorka je paralelno završila i dijetetiku, tako da je ona uključena u pripremu dijetetskih jelovnika. Kontrolu namirnica i higijene vrši sanitarni tehničar. Njegovo radno mesto je u kuhinji, i zadužen je za praćenje procesa pripreme i serviranja obroka pritvorenicima i zatvorenicima.

II

Preporuke

- Renovirati zatvorska krila po ugledu na rekonstrukcije koje su izvršene u KPD Bolnici, tako da sobe imaju direktan dotok svetlosti i vazduha.

- Opremiti sobe novim nameštajem, posebno novim ormarićima za smeštaj ličnih stvari, dušecima i posteljinom.
- Izmestiti kuhinju iz podruma zgrade.
- Srediti prostorije ambulante i dopuniti ih opremom.
- Voditi evidenciju povreda po uzrocima, periodično praviti analize i prezentovati ih upravi.
- Precizno odrediti proceduru davanja lekova da bi se manipulacije svele na minimum.

Bezbednost

I

Optimalni kapacitet ustanove je oko 500 zatvorenika, pa sama činjenica da je prenaseljena predstavlja otežavajući element u osiguranju bezbednosti, kako ustanove, tako i svih lica u njoj.

Da bi istakli sa kakvim se problemima u pogledu bezbednosti suočavaju, zaposleni u službi obezbeđenja prezentovali su nam sledeće podatke za 2005. godinu: 8194 izvođenja pritvorenika/zatvorenika izvan Zatvora. Od tog broja ustanova je organizovala 8640 sprovođenja u Beogradu, 217 van Beograda, a 337 u druge zavode. Zbog posebnih mera zaštite, na sprovođenjima se angažuju i pripadnici žandarmerije i interventne jedinice MUPa.

Načelnik službe obezbeđenja, koji je na to radno mesto postavljen pre godinu dana, nije želeo da pruži bilo kakve podatke o svojoj službi (brojno stanje, struktura), pozivajući se na odredbe Pravilnika o određivanju, upotrebi i čuvanju državne, službene i poslovne tajne u ustanovama za izdržavanje kazne zatvora iz 1979. godine (Sl.glasnik SRS br. 49/79), tako da nije bilo moguće u potpunosti proceniti stanje i stepen bezbednosti u ustanovi u odnosu na prethodni izveštaj kada su ti podaci bili dostupni.

Podatke o broju lica zaposlenih u službi nismo dobili, ali načelnik službe je naveo da broj zaposlenih nije dovoljan da osigura bezbednost ustanove i osoblja, prvenstveno zbog toga što se u njoj nalaze optuženi za najteže zločine, međunarodni terorizam, organizovani kriminal i ratne zločine.

Iako se koristio rečeničnim konstrukcijama tipa "nije ni bolje ni gore nego što je bilo i što će da bude" na pitanje o obaveštenosti službe o tome šta se dešava među pritvorenicim/zatvorenicima, načelnik službe obezbeđenja uspeo je da nam opiše sa kojim se dodatnim problemima sreće u svakodnevnom radu i funkcionisanju službe. Saznali smo da neformalni sistemi i grupe u Zatvoru postoje, i da su vrlo jake. Rečeno nam je da ima korupcije među zaposlenima u službi. Kao jedan od glavnih razloga načelnik

je naveo podatak da je oko 40% zaposlenih lica sa Kosova i izbeglice iz Hrvatske i Bosne, i da ti ljudi žive u veoma teškim uslovima jer imaju nerešeno stambeno pitanje i druge socijalne probleme. Kada se tome dodaju male plate, imamo pogodno tle za korupciju.

Pretresi prostorija se vrše u skladu sa propisanom procedurom. Razgovor sa zatvorenima je potvrdio navode načelnika službe.

Krijumčarenja u ustanovi postoje i predstavljaju veliki problem za osiguranje bezbednosti zatvorenika i osoblja. Izveštaj o obavljenim pretresima, od jula 2004. do septembra 2005. godine, koji nam je dat na uvid, jer nije smatran tajnom, pokazuje da su u najviše slučajeva kod pritvorenika i zatvorenika pronađeni mobilni telefoni, u jednom slučaju devize, u pet slučajeva metalne šipke.

U toku 2005. godine služba obezbeđenja je u 95 slučajeva upotrebila sredstvo prinude, od čega je skoro polovina (45) izdvajanje u posebnu prostoriju, 31 slučaj izdvajanja i vezivanja. Iz uprave su nam rekli da ni u jednom slučaju nije registrovano prekoračenje prilikom upotrebe sredstava prinude.

Načelnik službe obezbeđenja uskratio nam je podatak o video-nadzoru, pa nije bilo moguće proceniti da li i na koji način video nadzor pomaže u funkcionisanju bezbednosti u ustanovi. Ovaj podatak bio bi nam od značaja da utvrdimo da li se pozicijom kamera krše prava na privatnost pritvorenika i zatvorenika. Koliki deo ustanove je pod video nadzorom, prema rečima načelnika službe, može se utvrditi uvidom u dnevnu štampu i izjave resornog ministra.

Iz Okružnog zatvora je, u poslednjih 6 meseci, zabeleženo jedno bekstvo.

II

Preporuke

Preporuka nema s obzirom na to da nismo bili u mogućnosti da dobijemo sve parametre koji se odnose na dimenziju bezbednosti.

Zakornitost postupanja

I

S obzirom na to da je veći deo populacije u Okružnom zatvoru u Beogradu smešteno u pritvor, a da se manji broj zatvorenika nalazi na odsluženju zatvorske kazne, pravu sliku o zakonitosti postupanja uprave

nismo uspeli da steknemo jer nismo imali mogućnosti da razgovaramo sa pritvorenicima.

Kućni red ustanove istaknut je na zidu sobe za dnevni boravak u kojoj obitavaju zatvorenici. Oni nisu imali pritužbi na dostupnost kućnog reda. Ovi zatvorenici nisu, u principu, imali pritužbi na ponašanje zaposlenih prema njima. Ovo je razumljivo ako se zna da su svi ovi zatvorenici angažovani na režijskim poslovima i da su to osobe koje se primereno ponašaju i uglavnom poštuju odredbe pravilnika o kućnom redu.

Što se tiče korupcije, rekli su nam da ona postoji u ustanovi, ali nisu želeli da specificiraju o kom nivou korupcije je reč. Statistiku disciplinskih prekršaja, uloženi žalbi i pitanja koja se odnose na upotrebu sredstava prinude nismo dobili. Iako su u upravi obećali da će popuniti i poslati upitnik o disciplniskom kažnjavanju i upotrebi srdestava prinude, to nisu učinili.

Od zaposlenih smo saznali da u kuhinji nema smenskog rada i da zaposleni koji su angažovani na ovim poslovima provode u kuhinji po 15 sati dnevno.

II

Preporuke

- Pravilnik o kućnom redu postaviti u sve sobe, ili prostorije u kojima borave pritvorenici i zatvorenici, tako da može biti svima lako dostupan.
- - Uvesti smenski rad u kuhinji i na drugim režijskim poslovima, ukoliko radno angažovanje zatvorenika prelazi osmočasovno radno vreme.

Resocijalizacija

I

Kada je u pitanju aspekt resocijalizacije zatvorenika, osim činjenice da je formirano odeljenje za prevaspitanje, u sadržaju samog prevaspitnog rada nismo primetili značajnije promene u odnosu na ranije posete. Trenutno, samo četiri zatvorenika se nalaze u zatvorenom tretmanu, dok su ostali u otvorenom.

U okviru novoformiranog odeljenja za prevaspitanje radi i službenica koja je zadužena za upošljavanje i slobodne aktivnosti zatvorenika. Pošto svi zatvorenici rade na režijskim poslovima, službenica odeljenja za prevaspitanje koordinira aktivnosti i radna zaduženja zatvorenika zajedno sa majstorima zaposlenim na održavanju zgrade zatvora. Međutim, nismo primetili gotovo nikakvo angažovanje zaposlenih kada je u pitanju organizovanje slobodno-vremenskih aktivnosti za zatvorenike. Samtramo da

ne postoje nikakve objektivne prepreke da se ovakva praksa značajno poboljša. U svakom slučaju naš je utisak da kod osoblja postoji jasna svesti o zadacima i značaju službe za prevaspitanje, kao i motivisanost i kompetentnost, te u bližoj budućnosti očekujemo kvalitetno i dobro organizovano funkcionisanje ove službe u svim elementima procesa prevaspitanja.

II

Preporuke

- Uspostaviti službu za prevaspitanje, te formirati prijemno odeljenje.
- - Fokusirati se na prevaspitanje zatvorenika u svim elementima: slobodne aktivnosti, rad, verska kultura, biblioteka.

Contact with the Outside World

I

Prostorije za posete rodbine pritvorenika nalaze se u prizemlju Zatvora. Ove prostorije se slabo greju, tako da je u vreme posete bilo veoma hladno u tim prostorijama. Prostorije za posete advokata su pristojno uređene. Zbog velikog broja pritvorenika i čestih advokatskih poseta, uprava je bila prinuđena da poveća prostor za posete advokata. U određenim situacijama uprava dozvoljava da se u ovim prostorijama pritvorenici sretnu sa svojim porodicama, posebno onda kada se u posetu dovedu deca. Od uprave smo dobili statistiku o broju poseta koje se pritvorenici imali tokom 2005. godine: 13062 posete advokata, 11287 poseta rodbine, u kojima su u 1580 slučajeva dovedena deca.

Zatvorenici posete rodbine primaju u zatvorskom holu. Na istom mestu se nalazi i telefonska govornica. Zatvorenici mogu koristiti telefon svaki drugi dan. No, problem je u tome što se, zbog pozicije telefona, oni dovode u grupama da telefoniraju. Pisma koje zatvorenici primaju i šalju predaju se otvorena zatvoreniku koji je zadužen za sakupljanje pošte. Smatramo da je ovaj način da se pošta predaje otvorena drugom zatvoreniku prilikom njenog prikupljanja ili dostavljanja potpuno neprimeren.

II

Preporuke

- Intenzivirati grejanje u prostorijama za posete rodbine pritvorenicima, kao i u onim koje služe kao čekaonica.

- Posetna sala za zatvorenike bi trebalo da bude prostorija za to posebno adaptirana, sa odgovarajućim nameštajem, stolovima i stolicama.
- - Način predaje pisanih pošiljki treba regulisati tako da se pošta predaje zapečaćena, i to službenom licu, a ne zatvoreniku. Poštu treba otvarati i nadzirati samo u izuzetnim situacijama.

Osoblje

I

U odeljenju za prevaspitanje angažovano je 6 stručnjaka, od 7 koliko je predviđeno sistematizacijom. Kada se broj radnih mesta bude popunio, pristupiće se uspostavljanju službe za prevaspitanje. Osoblje odeljenja je zadovoljno kako poslom, tako i radom uprave i saradnjom sa drugim službama. Zaposleni izjavljuju da su veoma motivisani za profesionalno usavršavanje i dodatne obuke iz oblasti kojom se bave. U poslednjih 6 meseci nije bilo povreda radnih obaveza, niti disciplinskih prestupa.

Služba za obuku i upošljavanje ne postoji jer nema uslova za organizovanje bilo kakve proizvodne delatnosti.

Broj pripadnika službe obezbeđenja ovom prilikom je tretiran kao službena tajna. Načelnik službe nije zadovoljan ni starosnom, ni kadrovskom strukturom zaposlenih u službi, ali veruje da će se situacija popraviti. Do pre godinu dana polovina zaposlenih je bila sa srednjom stručnom spremom, a druga polovina su bili zaposleni sa trogodišnjom školom, čak i KV radnici, koji su po ranijim propisima mogli da budu primani u službu. U poslednjih godinu dana doškolovalan je jedan broj zaposlenih sa srednjom i višom stručnom spremom. Otvoren je bio konkurs za prijem radnika sa visokom stručnom spremom. Upravnik Zatvora je naveo da je prijem bio raspisan za 100 novih radnika, te da je u toku prijem njih 40, dok se za sledećih 40 čekaju samo provere.

Dopunska obuka zaposlenih u službi svodi se na program koji je propisan od strane Ministarstva pravde, dok pripravnici pohađaju obuku Centra u Nišu. Načelnik navodi da je ovim programima u toku "rekonstrukcija sistema mišljenja službe", te da ne očekuje velike promene i rezultate u kratkom vremenu. Deo pripadnika službe nalazi se na dugim bolovanjima, a to predstavlja problem, posebno zbog saznanja da ti radnici obavljaju privatno poslove obezbeđenja. Načelnik smatra da služba obezbeđenja obavlja svoj rad u neprekidnom stresu. On lično nije zadovoljan platom i svoj posao bi menjao prvom prilikom, iako je ukupan staž od 11 godina ostvario u ustanovama za izvršenje sankcija. Načelnik nije zadovoljan ni obimom prekovremenog rada, koji iznosi od 30 do 35 sati mesečno. Razlog

za veliku zastupljenost prekovremenog rada vidi u loše organizovanom radnom vremenu sudstva i drugih institucija (koji radno vreme započinju od 9 časova), čime se ne prati radno vreme službe obezbeđenja, koje u prvoj smeni radi od 7 do 15 časova.

II Preporuke

- Uraditi novu sistematizaciju zaposlenih u službi obezbeđenja i napraviti novu organizacionu šemu rada službe.
- Poboljšati uslove života i rada osoblja povećavanjem njihovih zarada i drugim stimulacijama za njihov angažovan, savestan i zakonit rad.
- - Permanentno podsticati osoblje da upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje, dodatnim obukama i edukacijama, savetovanjima i primerima pozitivnog rukovođenja, sa težnjom ka čovečnom postupanju, većoj efikasnosti i angažovanom pristupu svom poslu.

OKRUŽNI ZATVOR U NOVOM SADU

Datum posete: 8. decembar 2006. godine
Tip ustanove: poluotvorena
Kapacitet ustanove: 300
Populacija: muškarci i žene (punoletni i maloletni)
Broj pritvorenih: 165
Broj zatvorenika: 126
Sastav tima: dva pravnik, patolog i specijalni pedagog

Kvalitet i uslovi života

I

j) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

U izveštaju koji smo radili nakon obilaska ove ustanove u martu 2004. godine kao jedan od najzančajnijih problema u pogledu smeštajnih uslova naveli smo problem prenaseljenosti u sobama za pritvor.¹² Ovoga puta prenaseljenost u pritvoru nije tolika. Ilustracije radi, u sobu koja je površine oko 15 m², u kojoj se nalazi 8 kreveta, smešteno je 6 pritvorenika. U sobe površine 12 m² smešteno je po četvorica pritvorenika. Dakle, prenaseljenost ne predstavlja više problem pritvorskog dela ustanove. Ipak, u odnosu na ranije posete, moramo konstatovati kako su se pogoršali higijenski uslovi, pre svega u odnosu na izgled i stanje sanitarnih prostorija, kupatila i toaleta. Nameštaj u sobama se, vremenom, prilično pohabao, a neodstatak ormarića za smeštaj ličnih stvari je evidentan.

Iste primedbe koje smo uputili u pogledu dotrajalosti nameštaja, stanja sanitarnih prostorija i toaleta stoje i za deo Zatvora u koji su smešteni zatvorenici. Inidkativno je, recimo, da u toaletu, koji koristi oko 60 ljudi, od 10 postavljenih tuševa samo su tri ispravna.

U pogledu primedbe koja se odnosila na smeštaj prekršajno kažnjenih sa osuđenim licima, ovoga puta smo dobili informaciju da su za prekršajno kažnjene izdvojene dve sobe od po 14 kreveta i da se oni smeštaju odvojeno do zatvorenika.

Samice nisu opremljene nameštajem.

Prostor za šetnju pritvorenika nema nikakvu nadstrešnicu pod koju bi pritvorenici mogli da se sklone u slučaju kiše.

¹² Videti izveštaje Helsinškog odbora "Zatvori u Srbiji april 2003-april 2004. godine"

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

Trpezarija i kuhinja izgledaju veoma čisto i uređeno. Kuhinja je opremljena odgovarajućim posuđem za pripremu hrane.

U pogledu kvaliteta ishrane, kontrole obroka i jelovnika ništa se nije promenilo u odnosu na ranije posete. Dijetetski oborci se pripremaju u skladu sa potrebama, a verskih oborka nema jer pritvorenici/zatvorenici nisu iskazali potrebu za takvom vrstom obroka.

Oborci ne sadrže mleko i mlečne proizvode, salate ima ponekad, a voća veoma retko. Zatvorenici nisu imali posebnih primedbi na količinu obroka i način pripreme.

Propust, na koji posebno skrećemo pažnju, jeste tolerisanje rada u kuhinji onim licima koja nisu prošla sanitarni pregled.

Kantina je solidno snabdevena Pored pritvorenika/zatvorenika, koji mogu kupovati u kantini 2 puta nedeljno, rodbina koja posećuje pritvorenike može kupovati određene stvari isključivo u zatvorskoj kantini.

c) Medicinska nega zatvorenika

Moramo, nažalost, da konstatujemo da je od prošle posete došlo do pada nivoa medicinskih usluga jer 2005. godine ustanova nije uspela da angažuje stomatologa. Iako postoji opremljena stomatološka ordinacija, ovaj vid zdravstvene zaštite nije adekvatno pokriven.

Medicinska sestra je jedini stalno zaposleni zdravstveni radnik u Zatvoru. Ona je raspoređena u odeljenje za prevaspitanje, odnosno u službu za opšte poslove, pošto se prevaspitanje nalazi u okviru službe za opšte poslove. Svi ostali zdravstveni radnici su angažovani po ugovoru o delu. Lekar dolazi svakog radnog dana, a psihijatar svake subote.

Za ostvarivanje medicinske zaštite koriste se iste prostorije i oprema koju smo opisali u ranijim izveštajima.

Pod okriljem Doma zdravlja, u prostorijama Zatvora, formirana je dnevna ambulanta za bolesti zavisnosti i savetovalište. Ovaj projekat se relaizuje u saradnji sa neuropsihijatrom prof. dr N. Vučković i Metadonskim centrom iz Novog Sada. Za rad u ambulanti biće angažovani psihijatar, psiholog, specijalni pedagog i medicinski tehničar. Ovaj tim bi trebalo da nastavi lečenje pacijenata koje je započeto pre dolaska u Zatvor, ali i da otpočne sa lečenjem onih zatvorenika koji za to budu zainteresovani, a imaju problema sa bolestima zavisnosti.

U 2005. godini urađeno je 6350 medicinskih pregleda, pri čemu u taj broj nisu uračunate intervencije. Hitnih medicinskih intervencija ima, u proseku, 4 mesečno. Na specijalističkim pregledima u civilnim ustanovama je bilo 1200 zatvorenika tokom 2004. godine. U ZC i dalje postoje 2 sobe za

potrebe stacionarnog lečenja, a u trenutku posete u KPD Bolnici se nalazilo 6 zatvorenika.

U zatvorskoj populaciji ima 2 dijabetičara na insulinskoj terapiji, 6 na terapiji tabletama, 10 kardiovaskularnih bolesnika, 7 zatvorenika hepatitis C pozitivnih, laboratorijski potvrđenih, a jedan sa, za sada, samo anamnestičkim podatkom. Među zatvorskom populacijom nema HIV pozitivnih. Provera na HIV i hepatitis C virus se trenutno izvodi pomoću novoformirane Metadonske ambulante.

Zdravstveni pregledi ne garantuju privatnost pacijentima, već se obavljaju tako da ih mogu čuti i videti kako zatvorski službenici, tako i drugi zatvorenici. Naglašavamo da je privatnost u odnosu sa lekarom jedan od elementarnih preduslova za poverljiv odnos lekar – pacijent. Privatnost garantuje adekvatniju zdravstvenu zaštitu, posebno u situacijama kada zatvorenik treba da se požali na eventualne situacije mučenja i torture.

Evidencija povreda se delimično sprovodi. Naglašavamo, delimično, jer se u nju ne unose povrede u sportu, zato što spadaju u lakše, i ima ih oko 2 nedeljno. Od povreda na radu unose se samo one za koje se zahteva otvaranje povredne liste. Prema rečima medicinske sestre, u 2005. godini nije bilo povreda nastalih u međusobnim sukobima zatvorenika, niti onih koji su im naneli pripadnici službe obezbeđenja. Ove godine je jedan pritvorenik izvršio samoubistvo. Prirodnom smrću su umrla dva zatvorenika, jedan astmatičar i jedan od posledica infarkta.

U ustanovi nije organizovan edukativno-preventivni medicinski rad. Nema predavanja o zaraznim bolestima, ali kada je oblast bolesti zavisnosti u pitanju, verujemo da će u tom pogledu značajnu ulogu odigrati dnevna ambulanta.

II

Preporuke

- Renovirati toalete i kupatila u pritvoru i u delu koji služi za smeštaj zatvorenika.
 - Nabaviti ormariće za smeštaj ličnih stvari.
 - Staviti nadstrešnicu nad krug za šetnju pritvorenika.
 - Opremiti samicu odgovarajućim nameštajem.
 - Uvesti u oborke mleko, mlečne proizvode i voće.
 - Dopuniti ambulantu opremom (glukomer, hirurški instrumenti, eventualno EKG...).
- Ponovo angažovati stomatologa, ili naći bolje rešenje za stomatološku zaštitu u saradnji sa civilnim ustanovama.
- Organizovati medicinske preglede tako da ih ne mogu ni čuti, ni videti drugi zatvorenici i zatvorsko osoblje, izuzev u situacijama kada lekar to izričito zahteva.

- Organizovati predavanja i drugi preventivni rad posebno u oblasti zaraznih bolesti i bolesti zavisnosti.
- - Voditi evidencije povreda, na osnovu njih periodično sastavljati izveštaje i prezentovati ih upravi ustanove.

Bezbednost

I

U pogledu bezbednosti situacija je vrlo slična onoj koju smo konstatovali prilikom ranijih poseta. Rad službe obezbeđenja organizovan je u smenama po 8 ili 12 časova, u zavisnosti od mesta raspoređenosti. U odnosu na ukupan broj zatvorenika, odnos broja zaposlenih u službi je 1:4, a to nije dovoljno za optimalan nivo bezbednosti u Zatvoru, mišljenja su zaposleni.

Učestalost prekovremenog rada zavisi od obima posla, naročito broja sprovođenja, kojih dnevno, u proseku, ima 9, jer Okružni zatvor u Novom Sadu pokriva teritorije 17 sudova.

Opšti je utisak da je atmosfera mirna i da su korektni međusobni odnosi zatvorenika, kao i odnosi između zatvorenika i osoblja. Najčešći prestupi zatvorenika su nepoštovanje kućnog reda, međusobne tuče, ili držanje nedozvoljenih predmeta.

Pretresi prostorija vrše se jednom ili dvaput mesečno, i po potrebi. Pretres obavljaju 3-4 pripadnika službe pred zatvorenicima koji se nalaze u prostoriji u kojoj se vrši pretres. Pretresi tela vrše se svakodnevno, prilikom svakog izlaska ili ulaska u sobe.

Većeg krijumčarenja izvan ustanove nema, najčešće su to pokušaji unošenja droge, lekova i mobilnih telefona.

I zaposleni i zatvorenici sa kojima smo razgovarali su nam rekli da nema korupcije u ustanovi.

Mirnu situaciju u pogledu stanja bezbednosti u ustanovi zaposleni u službi obezbeđenja dokazuju i podatkom da u proteklih 6 meseci nije bilo bekstava iz ustanove. Zabeleženo je samo jedno udaljenje.

II

Preporuke

- Hitno povećati broj pripadnika službe obezbeđenja do nivoa koji će moći da obezbedi nesmetano funkcionisanje ustanove.

Zakornitost postupanja

I

U poslednjih šest meseci nije upotrebljeno ni jedno sredstvo prinude nad zatvorenicima i pritvorenicima. Ovu zvaničnu statistiku nisu demantovali ni zatvorenici sa kojima smo obavili razgovor.

U toku 2005. godine zatvorenicima je izrečeno 67 disciplinskih kazni, od kojih je 12 bilo uslovno odloženo. Od preostalog broja, 23 kazne su bile upućivanja u samicu, 13 izrečenih kazni ukora, a u 17 slučajeva oduzete su pogodnosti. U samo jednom slučaju zatvorenik se žalio na disciplinsko kažnjavanje, a žalba mu nije usvojena. Iako postoje posebno štampani formulari za molbeni i žalbeni raport, iz statistike koju smo dobili od uprave proizilazi da zatvorenici u 2005. godini nisu uputili ni jednu pritužbu upravniku Zatvora. Pored formulara, u ustanovi postoje sandučići u koje zatvorenici mogu uputiti pritužbe pokrajinskom ombudsmanu.

Kućni red je dostupan svakom zatvoreniku, uz to vaspitači su im na raspolaganju da objasne pojedine propise koji se odnose na njihova prava i obaveze u ustanovi. Zatvorska biblioteka ima primerke relevantnih zakona koji su dostupni zatvorenicima.

U pritvorskom delu ustanove postoji jedna prostorija za izdvajanje i vezivanje agitiranih pritvorenika. Iako nam je rečeno kako je vezivanje praćeno lekarskim nadzorom, osećamo potrebu da, ovom prilikom, podvučemo da ovakvu meru može propisati samo lekar, koji treba da odredi i njeno trajanje. Uvek mora da postoji precizna evidencija o tome kada je fiksiranje počelo, kakva su medikamentozna sredstva data agitiranom pritvoreniku, kada je fiksacija prestala. Fiksiranje bi moralo da se sprovodi pomoću specijalnih kaiševa, nikako lisicama ili lancima.

II

Preporuke

- Pored novog ZIKS-a, potrebno je doneti novi pravilnik o kućnom redu, kao i posebne pravilnike kojim će se regulisati procedure disciplinskog kažnjavanja zatvorenika i upotreba sredstava prinude.

Resocijalizacija

I

Služba za prevaspitanje je u sklopu službe za opšte poslove. To ne pruža mogućnost za postojanje prijemnog odeljenja, te je diskutabilno koliko osoblje angažovano na poslovima prevaspitanja može kvalitetno da obavlja i poslove prijema i opservacije novopridošlih zatvorenika. Iako je tim vaspitača dobro organizovan i valjano obavlja svoje zadatke, nedostaju uslovi koji bi entuzijazmu i kvalitetu ovog angažovanja dali maksimalan izraz. Mislimo na

nedostatak prostora i materijalnih sredstava da bi se organizovali kvalitetniji sadržaji slobodno-vremenskih aktivnosti, radnog angažovanja i obrazovanja zatvorenika.

Saradnja ustanove sa Centrom za obrazovanje kvalifikovanih radnika je prilično dobra. Rečeno nam je da je u 2005. godini oko 15 zatvorenika dobilo sertifikat za konkretna zanimanja. Ističemo da ustanova i zatvorenici isključivo svojim sredstvima finansiraju školovanje.

Radno angažovanje zatvorenika ostvaruje se kroz proizvodnju betonske galanterije, kartonažne poslove, poljoprivredne i režijske poslove (kuhinja, restoran, kantina). Novina je da će se problem radnog angažovanja zatvorenika, u zimskom periodu, prevazići uvođenjem tehnologije za ručnu izradu i proizvodnju betonskih trotor ploča. Trenutna uposlenost je maksimalna. Najviše zatvorenika je angažovano na betonjerci (oko 50), 30 na kartonaži, poljoprivredi 10-tak, kuhinji i režijskim poslovima 20, a van ustanove je angažovano 14. Ostali su trajno nesposobni za rad (5), i trenutno nesposobni (13). Nagradno odsustvo česta je pogodnost koju zatvorenici dobijaju zbog zalaganja na poslu.

Procenjujemo da vaspitači veoma stručno i profesionalno obavljaju svoj posao. Zatvorenici izražavaju pozitivan stav prema svojim vaspitačima i ističu značajnu ulogu vaspitača u rešavanju problema za koje im se obraćaju. Pohvaljujemo zalaganje osoblja u oblasti obrazovanja zatvorenika. Obrazovna struktura zatvorenika je bolja nego prethodni put. Zanimljivo je broj zatvorenika sa nepotpunom osnovnom školom, a najviše ih je sa završenom srednjom (oko 50).

Ustanova je suočena sa problemom velikog broja zatvorenika koji su osuđeni na duge zatvorske kazne, kao i velikim brojem narkomana među zatvoreničkom populacijom. Vaspitači ulažu veliki napor kako bi na što kvalitetniji način radili sa zatvorenicima koji su zavisnici od pishoaktivnih supstanci. Kroz saradnju sa pokrajinskim organima i angažovanje spoljnih saradnika iz specifičnih oblasti (u ovom slučaju narkomanija), vaspitači se edukuju za rad sa ovom kategorijom zatvorenika. Takođe, otvorena je dnevna ambulanta za lečenje zavisnika putem metadonske terapije.

Ispitujući uslove i uključenost u tretman, saznali smo da se, pored individualnog rada, planira i grupni, jer postoji osoblje koje je prošlo edukacije za konkretne oblike grupnog rada.

Osoblje se trudi da osmisli što bogatiji sadržaj slobodno-vremenskih aktivnosti, ali se, zbog deficita adekvatnog prostora, raznovrsnost postiže isključivo kroz različite improvizacije. Naprimer, jedan isti prostor kojim ustanova raspolaže zimi se koristi kao sala za stoni tenis a, po potrebi, kao slikarski atelje i prostorija u kojoj se održavaju različite tribine. U toj istoj prostoriji se vikendom odvijaju susreti zatvorenika sa njihovim porodicama.

Zatvorenici mogu koristiti biblioteku, koja je, i po kvalitetu i kvantitetu knjižnog fonda, na zadovoljavajućem nivou. Međutim, prostor koji

je određen za biblioteku nije adekvatan, pre svega zbog njegove veličine. Procenjujemo da je motivacija zatvorenika za korišćenje biblioteke i čitanje, kao i za kulturno-umetničke sadržaje, veoma dobra.

II

Preporuke

- U saradnji sa nadležnim organima obezbediti sredstva za izgradnju novih objekata kako bi se dobio prostor za obavljanje sadržaja koji su neophodni za efikasnu resocijalizaciju zatvorenika.
 - Raditi na podsticanju interesovanja zatvorenika za školovanje.
 - Po završetku edukacije za rad sa zavisnicima od psihoaktivnih supstanci, primeniti taj program u praksi.
 - - Osnajiti i podržavati ličnu inicijativu i entuzijazam osoblja na svim poljima vezanim za prevaspitanje zatvorenika i realizaciju njihovih osnovnih prava.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

U segmentu koji se odnosi na kontakte sa spoljnim svetom nismo uočili neka veća odstupanja. U ustanovi ima sasvim dovoljno telefonskih govornica, ispred svakog odeljenja nalazi se po jedna. Režim korišćenja telefona je veoma liberalan, tačnije, zatvorenici mogu da telefoniraju svakodnevno. Pisma se kontrolišu samo u izuzetnim situacijama.

Prostorije za posete advokata i rodbine u pritvoru su odgovarajuće. Posete zatvorenicima se odvijaju u sali koja ima višestruku namenu. Ona služi kao sala za projekcije filmova, kao sala za stoni tenis, kao likovni atelje i kao sala za posete. U suštini, sala je dovoljno prostrana i pristojno opremljena, i može se reći da je adekvatna za porodične posete.

Saradnja ustanove sa drugim institucijama ocenjena je, ovoga puta, kao korektna.

II

Preporuke

- Nastaviti sa dosadašnjom, dobrom praksom.

Osoblje

I

Broj zaposlenih u službi prevaspitanja, organizacija i način funkcionisanja službe nisu se promenili u odnosu na ranije posete. Zaposleni su vrlo zainteresovani da se dodatno edukuju i da se upoznaju sa savremenim tokovima u oblasti prevaspitnog rada. Primećujemo da se te novine primenjuju u svakodnevnom radu sa zatvorenicima. Međutim, pozitivni rezultati koje zaposleni ostvaruju na polju prevaspitanja nemaju adekvatnu reakciju i podršku nadležnih institucija. Izgleda da slogan "radio-ne radio, isto ti je" počinje da nadvladava veru u nagrađivanje, podršku i stimulaciju za naporan i kvalitetan rad. U poslednjih 6 meseci nije bilo slučajeva povreda radnih obaveza i dužnosti od strane osoblja zaduženog za prevaspitanje i obuku i upošljavanje.

Služba obezbeđenja Okružnog zatvora u Novom Sadu ima ukupno 67 zaposlenih lica, i još 9 raspoređenih sa teritorije Kosova. U odnosu na sistematizovan broj radnih mesta (65), popunjenost kapaciteta je preko 100%. Među zaposlenima u službi ima četiri žene. Većina zaposlenih ima do 10 godina radnog staža, a 3 radnika službe, krajem godine, odlaze u penziju. Što se tiče obrazovne strukture, 2 zaposlena imaju visoku stručnu spremu, 3 su sa višom, a ostali imaju srednju stručnu spremu.

Statistika disciplinskih prekršaja zaposlenih u službi pokazuje da u razmatranom periodu (6 meseci) nije bilo povreda radne discipline, niti pokrenutih krivičnih postupaka protiv radnika službe obezbeđenja.

Stručna i dodatna obuka zaposlenih u službi nije adekvatno zastupljena. Svi zaposleni su prošli eksperimentalnu obuku Misije OEBS pre dve godine. Trenutno je zastupljena samo obavezna obuka po programu Ministarstva pravde, koja se organizuje u okviru ustanove i obuhvata nastavu iz oblasti zakona, pravilnika i praktičnu obuku u gađanju i rukovanju oružjem. Utisak je da zaposleni u službi nemaju interesovanja za druge oblike edukacije, niti svest o prednostima koje bi takva obuka donela.

II Preporuke

- Razmotriti mogućnost stvaranja službe za prevaspitanje, te prijemnog odeljenja u okviru nje.
- Poboľšati uslove života i rada celokupnog osoblja povećavanjem njihovih zarada i drugim stimulacijama za njihov angažovan, savestan i zakonit rad.
- Permanentno podsticati i pružiti svaku vrstu podrške osoblju da upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje, dodatnim obukama i edukacijama.
- Uvesti neku vrstu nagrađivanja i stimulacije za osoblje koje pokazuje maksimalnu angažovanost i efikasnost u okviru poslova koje obavljaju.

OKRUŽNI ZATVOR U LESKOVCU

Datum posete: 25. avgust 2005. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 103

Broj pritvorenika: 18

Broj prekršajno kažnjenih: 8

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Napomena: Usled zakonskih ograničenja, članovima tima je bio dozvoljen razgovor samo sa osuđenim licima.

Kvalitet i uslovi života

I

k) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

U periodu od godinu dana, koliko je prošlo od naše prve posete, izvršene su određene arhitektonske adaptacije koje su delimično doprinele poboljšanju materijalnih uslova u Okružnom zatvoru u Leskovcu.¹³

Deo zgrade u kome se nalazi zatvoreno odeljenje preuređen je u stacionar, kako bi se u njega smestili stari i slabo pokretni zatvorenici. Novi deo stacionara nadovezuje se na već postojeći, s tim što su delovi fizički potpuno odvojeni metalnim vratima. U starijem delu stacionara smešteni su zavisnici od narkotika. Rečeno nam je da je ova intervencija usledila zbog toga što su zavisnici od narkotika bili skloni da maltretiraju i zlostavljaju stare i bolesne ljude. Oba dela stacionara sastoje se od soba za spavanje i dnevnog boravaka. Zajedničko im je šetalište. Dve sobe u novom delu su renovirane, tako da imaju po dva kreveta i kupatilo u sklopu sobe. U preostale dve sobe ima po šest kreveta na sprat. Sugerisali smo da kreveti na sprat nisu adekvatni za stacionar. Stariji deo stacionara ima nekoliko soba za smeštaj zatvorenika. Sobe su sa po 6 i 8 kreveta, i izgledaju prenatrpano. U sobu sa osam kreveta, čija je površina oko 18m², smešteno je 5 zatvorenika, a u sobu sa šest kreveta, površine 15m², smeštena su 4 zatvorenika. Nivo svetlosti i svežeg

¹³ Tim Helsinškog odbora obišao je Okružni zatvor u Leskovcu 16. juna 2004. godine i o tome sačinio izveštaj koji je objavljen u publikaciji "Zatvori u Srbiji, april 2004 – april 2005", strana 25.

vazduha nije zadovoljavajući zbog veličine prozora i betonskih pregrada koje se nalaze ispred prozora. Uprava još uvek nije uspela svakom zatvoreniku da obezbedi ormarić za lične stvari.

Druga novina u odnosu na prethodnu posetu jeste odvajanje prekršajno kažnjenih lica od zatvorenika. U zatvorenom delu, prekršajno kažnjena lica su fizički potpuno odvojena od zatvorenika. U otvorenom delu ustanove, prekršajno kažnjena lica spavaju u sobama odvojena od zatvorenika, dok su preko dana u kontaktu sa zatvorenicima.

Prijemno odeljenje se sastoji od dve sobe sa po 8 kreveta. Sobe su nedovoljne kubature, pretrpane krevetima, ali, kako su nam u upravi rekli, to nije neki problem jer se zatvorenici na prijemu zadržavaju najviše dva dana.

Uprava planira da u narednoj godini renovira kompletnu vodovodnu mrežu. Ovaj poduhvat bi podrazumevao renoviranje instalacije u oba kompleksa. Bez ovog poduhvata, svaki drugi pokušaj popravki i adaptacija bio bi bezuspešan. Kao ilustraciju navešćemo da je plafon u kupatilu otvorenog dela u fazi totalnog raspada, iako je nedavno krečen. Slična je situacija i u drugim kupatilima. Pored renoviranja instalacija i ponovnog krečenja, trebalo bi zameniti i podove, posebno u zatvorenom delu ustanove.

Sva šetališta, sem stacionarskog, su opremljena koševima. Šetalište za zatvorenike u zatvorenom tretmanu ima mini teretanu, a unutar zgrade jedna soba je pretvorena u sobu za stoni-tenis.

Poboljšanje životnih uslova je doprinela odluka uprave da zatvorenicima u OPN dozvoli korišćenje televizora, DVD i sega uređaja. Mada je postojanje odeljenja pojačanog nadzora u ustanovi poluotvorenog tipa, po našem mišljenju, apsolutno neprimereno, ovom odlukom uprava je pokazala da razmišlja o tome kako da ublaži negativne efekte strogo zatvorenog režima i izolacije zatvorenika.

Neki problemi koji se odnose na materijalne uslove i smeštaj zatvorenika i pritvorenika, a koje smo identifikovali prilikom prve posete, i dalje egzistiraju. Sobe su pretrpane krevetima koji se neupotrebljavaju. Naprimer, po petorica zatvorenika u zatvorenom režimu, borave u sobama od 10 i 18 kreveta. Sobe su površine od 20m² i 30m². Na pojedinim krevetima nema ni dušeka. Sobe su prenatrpene i izgledaju kao skladišta. Utisak je pojačan nedostatkom svetlosti i vazduha.

Bolja je situacija u odeljenju pritvora i pojačanog nadzora. Sobe su površine 16m², u njima je smešteno po četvoica pritvorenika/zatvorenika. U sklopu soba se nalaze toaleti i tekuća voda. Toaleti su opremljeni čučavcima, a direktno iznad su postavljene slavine za vodu, bez lavaboa. Smatramo da je neprimereno da se česma bez lavaboa nalazi direktno iznad sanitarnog mesta.

Sobe u drugoj zgardi, u koju su raspoređeni zatvorenici u poluotvorenom i otvorenom režimu, imaju bolji dotok svetlosti i vazduha. I ovde smo primetili po sobama veliki broj kreveta koji se ne koriste. Naprimer,

u sobi površine oko 25m² nalazi se 14 kreveta, od kojih se polovina ne koristi. Veštačko osvetljenje u ovim sobama je veoma slabo. Od četiri sijalična grla, samo u jednom se nalazi sijalica.

S obzirom na to da su samice potpuno neadekvatne za korišćenje sa stanovišta domaćih i međunarodnih standarda, tri sobe, koje imaju dovoljnu kvadraturu i mokri čvor, koriste se kao sobe za izdržavanje disciplinskih kazni usamljenja. One će se koristiti sve dok se postojeće samice ne renoviraju i ne opreme da korespondiraju odgovarajućim standardima.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

Pritvorenici i zatvorenici u zatvorenom delu obeduju u svojim sobama, što svakako nije adekvatno, niti higijenski.

Za razliku od trpezarije, kuhinja izgleda uredno i dobro je održavana. Trpezarija, zbog dotrajalih podova i rashodovanog nameštaja, odaje utisak prostorije sumnjive čistoće.

Zaposleni vode posebnu evidenciju o kontroli kvaliteta ishrane. U odnosu na prethodnu posetu, učinjena je korekcija jelovnika pa se sada za ručak i večeru služe različita jela, a u obroke su uvršteni mlečni proizvodi, ali ne i voće.

Pored redovnog menija, postoji dijetetski meni i meni za zatvorenike islamske veroispovesti. Za razliku od prošlog puta, zatvorenici nisu imali pritužbi na kvalitet i količinu hrane.

c) Medical Service

U odnosu na period od prethodne posete, učinjene su primetne promene kako bi se unapredila medicinska nega zatvorenika. Pored lekara (specijalista higijene u penziji), medicinskog tehničara, angažovan je i psihijatar (od početka 2005. godine), čime je pokriven vrlo bitan segment u zatvorskoj patologiji.

Lekar dolazi u ustanovu svakog radnog dana i subotom, ali i dalje medicinska služba ne pokriva svih 24 sata u ustanovi. Ipak, imajući u vidu da su u preostalom periodu zatvorenici na raspolaganju Hitna pomoć, a da lekar dolazi i po pozivu, smatramo da je ovo zadovoljavajuće rešenje u postojećim okolnostima. Upošljavanje tehničara pruža mogućnost za vođenje bolje evidencije, kako standardne medicinske, tako i raznih dodatnih (povreda na radu, povreda zadobijenih u sukobima zatvorenika, ili od strane službenika obezbeđenja, pokušaja samoubistava, samopovređivanja i td.). Ova mogućnost se za sada ne koristi u potpunosti. Delimičan razlog za to je što se u tri različite prostorije obavljaju zdravstveni pregledi zatvorenika, pa je i medicinska dokumentacija locirana na tri mesta. Problem se može rešiti bilo da se svi zatvorenici vode u samo jednu ambulantu, bilo da se prostorna

odvojenost premosti upotrebom prenosnog kompjutera. Ističemo da se periodičnim pregledom ovih evidencija može steći sveobuhvatan i nepristrasan uvid u dešavanja među zatvorskom populacijom.

Nažalost, nismo bili u prilici da razgovaramo sa angažovanim psihijatrom o njegovim iskustvima u dosadašnjem radu, s obzirom da on u ustanovu dolazi dva puta nedeljno.

Pregledi se obavljaju u skromno opremljenoj ambulanti, pa treba koristiti svaku priliku da se dokupi nešto od opreme i proširi paleta pregleda i intervencija koje je moguće obaviti u samoj ustanovi. Usled protivrečnih informacija, nije sasvim jasno da li se pregledi obavljaju bez prisustva stražara, izuzev u situacijama kada lekar to zatraži.

Od početka ove godine pruženo je 5278 medicinskih usluga zatvorenicima i 800 pritvorenicima, specijalističkih pregleda je bilo 55-60. U gradskim ustanovama su tri zatvorenika bila na bolničkom lečenju, a 5-6 je provelo do 48 sati u zdravstvenim ustanovama. U medicinskoj dokumentaciji zabeležen slučaj zatvorenika koji je na bolničkom lečenju proveo 45 dana, čime je pokrio celokupnu zatvorsku kaznu koja mu je bila izrečena. Nameće se zaključak da je upućivanje na izdržavanje zatvorske kazne osobe ovakvog zdravstvenog stanja bilo neprilično. U KPD Bolnicu jedan zatvorenik je upućen radi veštačenja. Dobili smo podatak da hitnih intervencija ima 1-2 mesečno, a psihijatrijskih pregleda 3-5 po svakom dolasku psihijatra, tako da ih na mesečnom nivou ima oko 25.

U vreme posete, među zatvorskom populacijom bila su 3 dijabetičara, od kojih je jedan na insulinskoj terapiji, 10 kardiovaskularnih bolesnika, koji uglavnom predstavljaju populaciju koja se smešta u somatski deo stacionara. Četvorica zatvorenika su zaraženi hepatitis C virusom.

Upravo zbog nedostatka evidencije se ne zna tačan broj lakših telesnih povreda. Evidencija samopovređivanja se, takođe, ne vodi odvojeno. Težih povreda, po rečima nadležnih, nije bilo, kao ni pokušaja samoubistva.

Tokom prošlog perioda doktor je prisustvovao jednom predavanju o TBC-u, koje je održano u Beogradu, i jednom o AIDS-u, u Leskovcu, dok tehničar nije uspeo da ode ni na jedan seminar zbog nedostatka finansijskih sredstava. Predavanja za zatvorenike nisu održana, ali postoje u planu za ovu godinu.

II

Preporuke

- Izbaciti iz soba krevete koji se ne koriste, kako bi zatvorenici imali dovoljno korisnog prostora.
- Ukloniti betonske rešetke sa prozora u zatvorenom delu, kako bi se omogućio adekvatan dotok svetlosti i vazduha.

- Opremiti sobe ormarićima za lične stvari, i to za svakog pritvorenika i zatvorenika ponaosob.
- Izvršiti, što hitnije, kompletnu rekonstrukciju vodovodne i kanalizacione mreže u svim zatvorskim objektima.
- Zameniti dotrajale podove u zatvorenom delu.
- Izmestiti slavine za tekuću vodu, koje se nalaze iznad sanitarnog mesta, na prikladniju poziciju.
- Renovirati trpezariju u otvorenom delu, kako bi bila prikladnija za održavanje higijene.
- Poboljšati veštačko osvetljenje u sobama za smeštaj zatvorenika u poluotvorenom i otvorenom režimu, tako da bude prikladno za čitanje.
- Uvesti evidencije povreda (lakših, težih, na radu, u sukobima, samopovređivanja, pokušaja samoubistva...), periodično sastavljati izveštaje na osnovu evidencija i dostavljati ih upravi.
- Organizovati zdravstvena predavanja, kako za osoblje, tako i za zatvorenike.
- U skladu sa materijalnim mogućnostima poboljšati opremljenost ambulante.
- Izbaciti krevete na sprat u stacionarnom delu ustanove.

Bezbednost

I

Na osnovu razgovora koji smo obavili sa osobljem ustanove i zatvorenicima

stekli smo utisak da je bezbednost zatvorenika i osoblja na zadovoljavajućem nivou. Iz oba izvora dobili smo informacije da u proteklom periodu nije bilo većih tuča među zatvorenicima, niti krađa, samopovređivanja, pokušaja samoubistava, krijumčarenja nedozvoljenih predmeta iz spoljne sredine a ni napada, ili pokušaja napada na osoblje.

Ipak, u ovom odeljku pomenućemo pritužbu koju smo dobili prošle godine od jednog bivšeg pritvorenika leskovačkog zatvora, koji je tvrdio da je preživeo psiho-fizički teror koji su nad njim permanentno vršili drugi pritvorenici. S druge strane, službenici Zatvora su negirali da su znali, ili da su mogli znati za torturu koju je ovaj pritvorenik navodno preživeo. Svrha izveštaja nije u tome da arbitriramo u konkretnom slučaju. Ipak, želeli bi smo da napomenemo da je obaveza zaposlenih u ustanovi ne samo da se lično uzdrže od bilo kakvih oblika torture nad zatvorenicima već i da pruže adekvatnu zaštitu od torture među samim zatvorenicima i pritvorenicima.

Ovom prilikom konstatujemo da je uprava učinila izvestan napor ka sprečavanju budućih slučajeva torture i maltretiranja među zatvorenicima.

Već smo pomenuli da je napravljeno posebno odeljenje za smeštaj starih, bolesnih i slabo pokretnih zatvorenika. Brojčano i stručno unapređivanje medicinske službe takođe može služiti kao prevencija od torture među zatvorenicima i pritvorenicima. Mišljenja smo da bi permanentna edukacija zatvorskog osoblja, pre svega pripadnika službe obezbeđenja, da prepoznaju znake eventualne torture jačih zatvorenika nad slabijima mogla doprineti povećanju nivoa interne bezbednosti u ustanovi.

II

Preporuke

- Razvijati svest kod pripadnika službe obezbeđenja da je njihov zadatak da obezbede sigurnost ne samo osoblja već i zatvorenika, posebno slabih i marginalizovanih grupa i pojedinaca.

Zakornitost postupanja

I

Kao što smo to učinili u prethodnom izveštaju, i ovom prilikom želimo da apostrofiramo neadekvatan tretman zatvorenika koji se smeštaju u odeljenje pojačanog nadzora zbog drugih krivičnih postupaka koji se vode protiv njih. Mišljenja smo da se smeštanjem zatvorenika protiv kojih se vode drugi krivični postupci u odeljenje pojačanog nadzora ozbiljno krše prava tih zatvorenika, tim pre što njihov statusni položaj nije precizno definisan.

U poslednjih osam meseci izrečene su ukupno 74 disciplinske mere, od čega 11 upućivanja u samicu, 6 ukora i 57 oduzimanja pogodnosti. Istovremeno, na jednu odluku o izrečenoj meri izjavljena je žalba, koja je usvojena.

Jedan od zatvorenika koji je disciplinski kažnjen rekao nam je da se nije formalno-pravno žalio na odluku, jer je kroz razgovor sa upravnikom shvatio da ovaj ne želi da promeni svoju odluku o kažnjavanju. Kao i mnogi zatvorenici, i on je mišljenja da postojeći sistem prava na žalbe nije funkcionalan.

U pomenutom periodu od osam meseci u jednom slučaju je upotrebljeno sredstvo prinude. Zatvorenici se nisu žalili na nezakonitu, niti na čestu upotrebu sile od strane zatvorskog osoblja.

Za razliku od prošlog puta, kada su u momentu naše posete u Okružnom zatvoru u Leskovcu kaznu izdržavali zatvorenici prebačeni iz KPZ Niš, ovoga puta nismo zatekli takav slučaj. Ustanova trenutno nema problem sa zatvorenicima koji su osuđeni na duge zatvorske kazne.

II Preporuke

- Zakonikom o krivičnim postupku jasno definisati status osoba koja se nalaze na izdržavanju kazne, a protiv kojih se vodi drugi krivični postupak.
- Donošenjem novog ZIKS-a uz istovremenu izmenu podzakonskih akta, uspostaviti nov sistem disciplinskih postupaka i nov sistem koji će zatvorenicima garantovati efikasne žalbene postupke u svakom slučaju kada smatraju da postoji povreda nekog njihovog prava.

Resocijalizacija

I

U oblasti resocijalizacije zatvorenika učinjene su vidne promene, ali neke stvari i dalje nisu zadovoljavajuće. Nedostatak kvalifikovanog kadra za rad na prevaspitanju smatramo ključnim problemom, koji se negativno reflektuje na ostale elemente resocijalizacije, kao što su: kvalitet procene i opservacije novopridošlih zatvorenika, veličinu vaspitnih grupa, procenu radnog angažovanja i osposobljavanja zatvorenika. Osoblje koje radi na prevaspitanju nam je reklo da su osnovni kriterijumi klasifikacije zatvorenika dužina kazne i njihove lične karakteristike. Sem na prijemu i u dnevnom boravku, zatvorenicima je kućni red dostupan i u sobama. Biblioteka, u kojoj je uposlen zatvorenik, i dalje nema zadovoljavajući kvalitet bibliotečkog fonda. I ovom prilikom zaposleni su nam skrenuli pažnju da zatvorenici nisu zainteresovani za čitanje. Zatvorenici se izjašnjavaju da je sadržaj bibliotečkog fonda loš, odnosno da nema literature koja njih interesuje.

Za razliku od prošlog puta, struktura zatvorenika prema školskoj spremi je obrnuta: 60% zatvorenika je sa osnovnim obrazovanjem, 30% sa srednjim, a ima i nepismenih. Prostorija za verske obrede je stavljena u funkciju. Pozitivan pomak, ne samo u poboljšavanju materijalnih uslova već i u domenu resocijalizacije, ogleda se u postavljanju koševa, formiranju teretane i sobe za stoni tenis.

Međutim, u radnom angažovanju zatvorenika situacija nije bitno drugačija od prošlog puta. Zatvorenici iz zatvorenog tretmana nisu radno angažovani. Neznatan broj zatvorenika uposlen je van ustanove, i to isključivo na fizičkim poslovima. U krugu Zatvora postoje proizvodna odeljenja, ali su i kapacitet i mogućnost upošljavanja zatvorenika, što iz objektivnih, što iz subjektivnih razloga, i dalje minimalni. Dominna upošljavanje zatvorenika na poljoprivrednim poslovima u okviru ekonomije. Tehnologija rada i mehanizacija su na niskom nivou zbog nedostatka materijalnih sredstava.

II Preporuke

- Učiniti napor ka osmišljavanju raznovrsnijeg radnog angažovanja svih zatvorenika, posebno kada je reč o radnom angažovanju zatvorenika smeštenih u zatvoreno odeljenje i odeljenje pojačanog nadzora.
- Poštovati formalne kriterijume pri reklasifikaciji, naročito pri raspoređivanju zatvorenika u zatvoreno odeljenje.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Uprava je uložila napor kako bi poboljšala mogućnost kontakata zatvorenika sa spoljnim svetom. Zatvorenicima u OPN i pritvoru dozvoljeno je korišćenje televizora u sobama. Instalirane su posebne govornice, koje mogu koristiti zatvorenici u OPN i u zatvorenom odeljenju. U otvorenom odeljenju postoje još dve govornice, tako da zatvorenici mogu koristiti ukupno četiri govornice. Pravo na korišćenje telefona u OPN i zatvorenom tretmanu produženo je i intezivirano (sa jednog na dva puta nedeljeno i sa 3 na 10 minuta trajanja).

Samtramo da se problem u sferi komunikacije sa spoljnim svetom ogleda u neselektivnoj cenzuri pisama onih zatvorenika koji se nalaze u OPN i zatvorenom režimu. Mišljenja smo da princip čitanja pošte i kontorle telefonskih razgovora svim zatvorenicima koji se nalaze u zatvorenom režimu i OPN predstavlja kršenje njihovih prava. Odluku o tome kome čitati poštu i kome slušati razgovore treba donositi na osnovu procene pojedinačnog slučaja. Problem neadekvatnog prostora za posete licima koja se nalaze u OPN i zatvorenom režimu i dalje postoji. Oni se sa članovima porodice viđaju na hodniku. Pritvorenici imaju posebnu salu za posete, ali je nameštaj u fazi raspadanja, i trebalo bi ga zameniti.

II Preporuke

- Cenzuru pisama i kontrolu telefonskih razgovora zatvorenika u zatvorenom režimu i OPN vršiti selektivno, na osnovu procene pojedinačnog slučaja.
- Ustanoviti adekvatan prostor za posete zatvorenicima u zatvorenom režimu.
- Renovirati posetnu salu za pritvorenike.

Osoblje

I

Organizacija ustanove ne podrazumeva postojanje službi za prevaspitanje i za obuku i upošljavanje. Umesto službi, formirano je odeljenje za prevaspitanje i obuku i upošljavanje. Kao samostalni izvršioci, poslove prijema i prevaspitanja zatvorenika obavljaju dva čoveka. Interesantno je da evidenciju o radnom angažovanju zatvorenika vodi vaspitač, iako je na pomenutim poslovima angažovano sedmoro ljudi. Od upravnika smo saznali da je predložena nova sistematizacija radnih mesta za odeljenje prevaspitanja i obuke i upošljavanja, mada je neizvesno da li će uopšte biti usvojena.

Osoblje u okviru ovog odeljenja je zainteresovano za dodatne obuke i edukacije. Njihovo mišljenje je da je za kvalitetniji i efikasniji rad sa ovolikim brojem zatvorenika nužno uposliti bar još dva stručnjaka. Komunikaciju i atmosferu na svim nivoima u ustanovi procenjuju kao korektnu. U poslednjih 6 meseci među radnicima u okviru odeljenja nije bilo povreda radnih obaveza, niti disciplinskih prekršaja. Služba obezbeđenja Okružnog zatvora u Leskovcu ima ukupno 55 zaposlenih lica. Od tog broja, 38 je radnika po sistematizaciji, a preostali broj su radnici preuzeti sa teritorije Kosova iz sedišta Zatvora Peć, Prizren, Priština i Istok. Ovaj broj zaposlenih obezbeđuje potpunost preko sistematizacije i bolju organizaciju i funkcionisanje službe.

Od ukupnog broja zaposlenih nema ni jednog sa visokom školskom spremom, sa višom školskom spremom je 4 radnika, a ostali su sa srednjom stručnom spremom. Kadar je relativno mlad; većina zaposlenih je u ovoj ustanovi ostvarila ukupan staž.

Načelnik službe obezbeđenja je izvestio da je u tekućoj godini bio samo jedan slučaj teže povrede radne obaveze u kome je pokrenut disciplinski postupak protiv radnika zbog neslužbenog odnosa prema pretpostavljenom. Radnik je kažnjen novčanom kaznom. U istom periodu nije bilo lakših povreda radnih obaveza, niti pokrenutih krivičnih postupaka prema pripadnicima službe obezbeđenja. Radnici službe obezbeđenja ne izražavaju potrebe za dodatnom obukom. Najviše su zainteresovani za sticanje viših zvanja, koje ostvaruju u nastavnom centru u Nišu, kroz dopunsku obuku u trajanju 10-12 dana.

II

Preporuke

- Kako bi se obezbedio kvalitetniji rad i zaokružio proces prevaspitanja zatvorenika, razmotriti i realizovati ideju o formiranju posebnih

službi za prevaspitanje i obuku i upošljavanje, a sledstveno tome, uposliti više kompetentnog kadra.

- U skladu sa prethodnim, formirati prijemno odeljnje, a uporedo s tim, uposliti i psihologa.

- Permanentno podsticati osoblje da upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje, dodatnim obukama i edukacijama.

- Podsticati pripadnike službe obezbeđenja da se zainteresuju za upoznavanje sa međunarodnim dokumentima i standarima koji definišu ljudska prava zatvorenika. Upozanti ih sa najnovijim dostignućima u oblasti penologije i sa metodama nenasilne komunikacije.

OKRUŽNI ZATVOR U PROKUPLJU

Datum posete: 25. avgust 2005. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 52

Broj pritvorenika: 4

Broj prekršajno kažnjenih: 1

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Napomena: Usled zakonskih ograničenja, članovima tima je bio dozvoljen razgovor samo sa osuđenim licima.

Kvalitet i uslovi života

I

l) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

U odnosu na preliminarnu posetu juna meseca 2004. godine, materijalni uslovi u prokupačkom zatvoru vidno su poboljšani.¹⁴ Uprava je iz sopstvenih sredstava izdvojila deo za adaptaciju objekta na ekonomiji i, zahvaljujući tome, prebacila jedan broj zatvorenika u novi objekat. Smeštajni uslovi u novom objektu sasvim korespondiraju propisanim međunarodnim i domaćim propisima.

Pored ovoga, uprava se potrudila da usvoji preporuke iz našeg preliminarnog izveštaja, čime su materijalni uslovi u zatvorenom i pritvorskom delu značajno unapređeni. Iz soba su izneti kreveti koji nisu korišćeni, a sužavali su životni prostor i ružili izgled. Krevete su opremili novim dušecima. Za svakog zatvorenika instaliran je ormarić za stvari, tako da sobe i hodnici deluju mnogo urednije. Pored ormarića u hodnike su postavili police za obuću. Sobe izgledaju čisto, sređeno, za svakog zatvorenika ima dovoljno korisnog prostora. Podovi u sobama su stari i dotrajali, trebalo bi ih promeniti radi lakšeg održavanja. Isti je slučaj sa toaletima, koje bi trebalo kompletno renovirati.

¹⁴ Tim Helsinškog odbora obišao je Okružni zatvor u Prokuplju 16. juna 2004. godine i o tome sačinio izveštaj koji je objavljen u publikaciji "Zatvori u Srbiji, april 2004 – april 2005", strana 34.

Sobe u pritvoru izgledaju pristojno, čisto, dovoljno su prostrane. U sklopu sobe nalazi se toalet i lavabo sa tekućom vodom. Uprava je dozvolila pritvorenicima gledanje televizije u sobi.

Samica je odgovarajuće kubature. U sklopu se nalazi toalet i tekuća voda. Opremljena je krevetom, stolom i stolicom.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

I prilikom prve posete smo konstatovali da kuhinja izgleda uredno, da je opremljena adekvatnim posuđem za pripremu obroka. Kvalitet hrane je bitno unapređen; to su nam potvrdili zatvorenici. Mlečni proizvodi su ubačeni u obroke, a salata i voće se dopremaju sa zatvorske ekonomije. Vodi se računa o dijetetskim jelovnicima.

Trpezarija je renovirana i opremljena novim stolovima. Stolice bi trebalo zameniti.

c) Medicinska nega zatvorenika

Tokom prethodne posete nismo bili u prilici da se sretnemo sa doktorom, pa su informacije, dobijene iz druge ruke, bile samo delimično tačne. Ovom prilikom smo uspeali da prikupimo preciznije informacije o funkcionisanju medicinske zaštite zatvorenika.

Zatvorski lekar (specijalista opšte medicine) je angažovan po ugovoru o delu. U Zatvor dolazi svakog radnog dana, a u vandrednim situacijama dolazi po pozivu.

Medicinski pregledi se obavljaju u prostoriji sa više namena jer Zatvor nema odgovarajuću ambulantu. Uprava je donekle pokušala da sledi preporuku iz našeg izveštaja i da postavljanjem paravana obezbedi privatnost pri pregledu, ali to ne bi trebalo da bude definitivno rešenje ovog problema. Neophodno je odvojiti posebnu prostoriju koja će se koristiti samo kao ambulanta i adekvatno je opremiti. Na ovaj način bi se obezbedilo nekoliko krucijalnih elemenata koji bi trebalo da odlikuju zdravstvenu negu, a to su: pravo na povreljivi odnos između lekara i pacijenta i pravo na privatnost prilikom pregleda. Pored ovoga, ambulanta bi, svakako, bila adekvatnije mesto za čuvanje i skladištenje lekova od onog koje se trenutno koristi.

Prilikom prijema zatvorenika u ustanovu lekar obavlja prvi pregled, otvara zdravstveni karton, a svaki pregled beleži i u evidencionu knjigu. Zatvorenici se za pregled prijavljuju preko službe obezbeđenja, bez potrebe da objašnjavaju razloge. Pregledi i lečenje se izvode uz saglasnost pacijenta. To znači da pacijent može odbiti bilo koju intervenciju i sugestiju lekara, uz izuzetke koji su definisani Zakonom o zdravstvenoj zaštiti. U praksi je odbijanje najčešće kod ampulirne terapije zbog straha od igle.

Zatvorenicama su dostupne sve informacije o njihovom zdravstvenom stanju, a porodici i advokatima se dostavljaju po nalogu uprave.

S obzirom na to da lekar u ustanovu dolazi svakog dana, zatvorenici ne čekaju na lekarski pregled. U slučaju potrebe za hitnim medicinskim intervencijama, lekar dolazi po pozivu, a po potrebi se koriste usluge Hitne pomoći. Periodični pregledi zatvorenika se ne vrše sa obrazloženjem da se populacija suviše često menja za takvu vrstu aktivnosti.

Pre smeštanja zatvorenika u samicu lekar je dužan da da saglasnost za izvršenje disciplinske kazne, a takođe, i da osobu u samici svakodnevno obilazi.

U ustanovi se izvode samo osnovni medicinski pregledi, a sve druge procedure i pregledi se obavljaju u lokalnom Medicinskom centru. Ne postoje uslovi za stacionarno lečenje u ustanovi. Zatvorsko osoblje nije edukovano iz oblasti zatvorske patologije, za izvođenje psihoterapije, ni radne terapije, niti da prepozna znakove rizika od samoubistva. U ustanovi nije organizovana zdravstvena edukacija ni zatvorenika, ni osoblja.

Od početka ove godine pružena je 2461 zdravstvena usluga, hitnih intervencija je bilo najviše 5 mesečno, na specijalističke preglede u lokalni Medicinski centar se šalje 10-15 zatvorenika mesečno, koliko ima i psihijatrijskih pregleda. U potpunosti je obezbeđena stomatološka usluga. Zatvorenicama je omogućeno da koriste usluge privatnih stomatologa o sopstvenom trošku. U KPD Bolnicu prosečno se šalje jedan zatvorenik na dva meseca.

U trenutku posete u zatvorskoj populaciji nema dijabetičara, prisutno je 5 kardioloških i 10-tak vaskularnih bolesnika; nema hepatitisa C, koji se u proseku na šest meseci javi 3-5 puta.

Evidencije povreda se ne vode odvojeno, već se ti podaci nalaze u zdravstvenom kartonu pacijenta. Po izjavi lekara, nije bilo povreda od sukoba između zatvorenika. Registrovana je jedna povreda brade kao posledica pada. Samopovređivanja ima u proseku 3 na šest meseci, pokušaja samoubistva nije bilo u ovoj godini, a prošle je zabeležen jedan. Za deset godina rada lekar nije zabeležio nijedan slučaj umrlog nasilnom smrću, a prirodnom su registrovana 3 slučaja, od čega dva kao posledica infarkta, a jedan usled anafilaktičkog šoka u Medicinskom centru.

Neophodno bi bilo uvesti odvojeno vođenje posebnih evidencija (povrede, samopovređivanje, samoubistva itd), sastavljanje periodičnih izveštaja na osnovu ovih evidencija, koji bi se prezentirali upravi. Ovi izveštaji mogu biti vrlo korisni za formiranje nepristrasne slike o stanju u Zatvoru.

Od lekara smo saznali da je napravio zbirni izveštaj za godine 1996. i 1997. sa tabelarnim poređenjima i analizom različitih parametara. Nažalost, ovakva inicijativa nije naišla na razumevanje u upravi, pa je lekar odustao od izveštaja. Smatramo da bi bilo dobro nastaviti sa izradom izveštaja, uz male

modifikacije, a vremenom bi se kristalisalo koji su parametri posebno instruktivni u analizi.

II Preporuke

- Renovirati podove, toalete i kupatila u zatvorenom delu i pritvoru.
- Popuniti zdravstvenu službu medicinskim tehničarem.
- Formirati ambulantu i obezbediti elementarnu opremu za pružanje medicinske pomoći.
 - Obezbediti stručnu kontrolu nad distribucijom lekova.
 - Obezbediti da se pregledi obavljaju uz poštovanje privatnosti.
 - Edukovati medicinsko osoblje iz oblasti zatvorske patologije.
 - Upoznati zatvorsko osoblje sa znacima rizika od samoubistva.
 - Organizovati predavanja o zaraznim bolestima i drugim medicinskim temama za zatvorenike i osoblje.
- Posebno evidentirati povrede, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi.

Bezbednost

I

U preliminarnom izveštaju o Zatvoru u Prokuplju smo konstatovali da nema

propusta u funkcionisanju bezbednosti u ustanovi. Iako ustanova nema savremene sisteme zaštite, kao što su video nadzor ili elektronske brave, bezbednost u ustanovi je na zadovoljavajućem nivou. Informacije koje smo dobili od uprave, a koje su nam potvrdili zatvorenici, govore da u protekloj godini nije bilo bekstava iz ustanove (zatvorenog dela), ni međusobnih obračuna zatvorenika koji bi mogli ugroziti funkcionisanje i bezbednost u Zatvoru.

Načelnik službe obezbeđenja je kao propust ocenio nekoliko slučajeva unošenja alkohola u otvoreni deo ustanove na ekonomiji. Jedan od incidenata je nastao kada su se dva zatvorenika potukla, nakon konzumiranja alkohola. U protekloj godini zabeležena su dva udaljenja iz otvorenog dela Zatvora. U tri slučaja zatvorenici se nisu na vreme vratili sa vikenda.

Situacija sa voznim parkom za transport zatvorenika je lošija u odnosu na našu prethodnu posetu jer se u međuvremenu jedno vozilo pokvarilo, tako da ustanova ima samo jedno vozilo za transport, koje je

neadekvatno ne samo sa stanovišta bezbednosti već i zbog maltretiranja koje zatvorenici proživljavaju prevozeći se njim.

II Preporuke

- Opremiti ustanovu odgovarajućom tehnikom (kamere sa senzorima).
- Obnoviti vozni park ustanove kroz nabavku vozila za transport pritvorenika.

Zakornitost postupanja

I

Za razliku od prethodne posete, nakon koje smo konstatovali da zatvorenicima nije dostupan kućni red ustanove, ovom prilikom smo zatekli po primerak ZIKS i pravilnika u kućnom redu u sobama. Zatvorenici su nam potvrdili da su u mogućnosti da se upoznaju sa ovim dokumentima odmah po prijemu u Zatvor. U trpezariji je instaliran sandučić za pritužbe koje su namenjene upravniku. Ključeve od sandučića ima samo upravnik ustanove.

Zatvorenici nisu imali pritužbi na ponašanje pripadnika službe obezbeđenja, niti su se žalili na nezakonitu upotrebu sredstava prinude.

Prema rečima načelnika službe obezbeđenja upotreba sredstava prinude zabeležena je samo u jednom slučaju u proteklih šest meseci. U pogledu disciplinskog kažnjavanja zatvorenika, izrečene su 2 kazne samice po pet dana i dve po 15 dana, a oduzimanja pogodnosti je bilo u 2-3 slučajaja.

II Preporuke

- Nastaviti sa dosadašnjom praksom.

Resocijalizacija

I

Na poslovima prevaspitanja uposleno je samo jedno lice, samostalni izvršilac zadužen za sve poslove prijema i prevaspitanja.

Novopridošli zatvorenik se smešta sa ostalim zatvorenicima jer ne postoji posebno izdvojeno prijemno odeljenje. Pored ovoga, timski pristup u fazi prijema nije ispoštovan, jer je samostalni izvršilac-vaspitač jedino lice u

ustanovi koje se bavi poslovima prevaspitanja i klasifikacije zatvorenika. To, naravno, dovodi u pitanje valjanost klasifikacije, odnosno reklasifikacije zatvorenika, kao i sam kvalitet procesa prevaspitanja. Iako nam je vaspitač potpuno jasno i argumentovano predočio kriterijume klasifikacije i reklasifikacije, koje smatramo stručno utemeljenim (LOBI, strukturirani upitnik dijagnostičko-opservacionog karaktera, različite vrste praćenja i evidencije za svakog zatvorenika...), mišljenja smo da je multidisciplinarni pristup i timski rad neophodan za kvalitetan rad na resocijalizaciji zatvorenika. Tretman zatvorenika podrazumeva i individualni i grupni, frontalni rad, o čemu postoji veoma detaljna i uredna evidencija.

Zatvorenici sa kojima smo imali prilike da razgovaramo znaju da postoji biblioteka, ali smatraju da su knjige zastarele, te zato nisu motivisani za čitanje. S druge strane, od uprave smo dobili odgovor da je obnovljen bibliotečki fond novim izdanjima, pa izgovor koji su zatvorenici dali ne stoji.

Većina zatvorenika ima srednju stručnu spremu, ostali imaju osnovno obrazovanje.

Ustanova nema posebno izdvojenu prostoriju za verske obrede.

Slobodno-vremenske aktivnosti zatvorenika se realizuju kroz gostovanja lokalnog pozorišta, posete bioskopskim predstavama, odlaske na bazen. Zatvorenici su potvrdili informacije koje smo dobili od vaspitača, ali su rekli da se takve aktivnosti organizuju izuzetno retko. Uprava objašnjava da je dinamika ovakvih sadržaja uslovljena objektivnim okolnostima, te da se one se realizuju kad god postoje uslovi.

I sa stanovišta resocijalizacije zatvorenika, smatramo da je veoma značajan poduhvat izgradnja objekta na ekonomiji. Bez obzira što predviđeni radovi na izgradnji nisu u celosti izvedeni, dosadašnja realizacija omogućila je smeštaj za oko 20-tak zatvorenika. Napravljen je prostor za sport i rekreaciju. Ambijent u otvorenom delu blizak je onom na slobodi. Postoji niz kreativnih ideja i konstruktivnih planova, ali ostaje da se vidi da li će uprava biti u mogućnosti da ih realizuje.

Na ogromnom prostoru ekonomije (86 hektara), postoji mogućnost upošljavanja na gotovo svim vrstama poljoprivrednih poslova, zato je radno angažovanje zatvorenika i dalje usmereno isključivo na poljoprivredu. Industrijske proizvodnje nema, kako nam je objašnjeno, zbog nedostatka materijalnih sredstava. Veoma mali broj zatvorenika uposlen je van ustanove. Oni pretežno obavljaju fizičke poslove.

Sa aspekta prevaspitanja i resocijalizacije radno angažovanja zatvorenika je, po našem mišljenju, i dalje negativano. Razlog je što, sem poljoprivrednih poslova, koji su sezonskog karaktera, ustanova ne raspolaže drugim mogućnostima za raznovrsnije i stimulativnije upošljavanje i radno angažovanje zatvorenika.

II Preporuke

- Formirati prijemno odeljenje u Zatvoru.
- Pronaći načine za raznovrsnije radno angažovanje zatvorenika.
- Rad zatvorenika prvenstveno shvatati kao instrument procesa prevaspitanja, a ne za sticanje profita od njihovog rada.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Pored telefonske govornice u zatvorenom delu, još jedna govornica je instalirana za zatvorenike u otvorenom odeljenju. Od zaposlenih u ustanovi i zatvorenika smo saznali da je neko od zatvorenika zloupotrebio mogućnost da telefonira, zvao je pripadnike lokalnog SUP i pretio im. Zbog toga su u upravi doneli odluku da telefon prebace u kancelariju načelnika službe obezbeđenja i da se svi telefonski razgovori koje obavljaju zatvorenici u zatvorenom delu nadziru. Sugerisali smo ljudima iz uprave da ovakav neselektivan sistem nadzora nije dobar i da bi govornicu trebalo vratiti na mesto odakle će zatvorenici moći da je koriste bez konstantnog i neselektivnog nadzora zaposlenih. Što se tiče nadzora, on, svakako, mora da postoji, ali tako da bude zasnovan na ispitivanju svakog pojedinačnog slučaja i na individualnoj proceni zatvorenika. Istu smo sugestiju uputili i kada je reč o pravu na dopisivanje.

Za razliku od prošlog puta, kada je dnevna štampa bila dostupna samo onim zatvorenicima koji se na nju pretplate, sada smo se uverili da su o trošku ustanove za zatvorenike obezbeđena tri dnevna lista.

Posete pritvorenim licima se odvijaju u prostoriji koja služi za boravak pripadnika službe obezbeđenja. Kontakti sa advokatima se ostvaruju u sobi koja služi i za medicinske preglede. Prostorija za posete zatvorenika je veoma skućena, nema dovoljno svetlosti, ni vazduha. Smatramo da su ovakva rešenja neadekvatna i da bi ustanova morala rešiti problem prostorija za posete i zatvorenicima i pritvorenim licima.

II Preporuke

- Promeniti praksu neselektivnog nadziranja telefonskih razgovora i kontrole pisanih pošiljki zatvorenika u zatvorenom delu ustanove tako što će se vršiti individualna procena na osnovu koje će se donositi odluka o potrebi kontrole i nadzora u svakom pojedinačnom slučaju.

- Pronaći adekvatnija rešenja prostorija za posete.

Osoblje

I

Osoblje zaduženo za prevaspitanje i obuku i upošljavanje zatvorenika svrstano je u sastav službe za opšte poslove. Već smo konstatovali da je samo jedan stručnjak uposlen da obavlja sve poslove prevaspitanja zatvorenika. On je po vokaciji specijalni pedagog sa petnaestogodišnjim iskustvom u radu sa zatvorenicima. Osam lica je angažovano na obuci i upošljavanju zatvorenika, od kojih je dvoje sa visokom stručnom spremom, a ostali sa srednjom. U proteklih šest meseci niko od pomenutih nije prekršio radnu obavezu, niti su protiv ovih radnika vođeni disciplinski postupci. Dobili smo informaciju da je osoblje koje radi na resocijalizaciji zatvoreničke populacije zadovoljno redovnošću isplate zarada, ali ne i njihovom visinom.

Služba obezbeđenja Okružnog zatvora u Prokuplju ima ukupno 29 zaposlenih, od čega 20 po sistematizaciji, a 9 radnika je preuzeto sa Kosova, iz prizrenskog zatvora. Popunjenost kapaciteta službe je preko 100%, što omogućava da odnos zaposlenih prema broju zatvorenika bude za 50% veći. Ova činjenica, mišljenja je načelnik službe, utiče na prilično dobru bezbednost i osoblja i zatvorenika.

Od ukupnog broja pripadnika službe, višu stručnu spremu ima načelnik i jedan zaposleni, većina radnika ima četvrti stepen obrazovanja, a manji broj završene trogodišnje srednje škole. Najduži radni staž, 33 godine, ima načelnik službe.

Zaposleni u službi nisu izrazili potrebe za dodatnom obukom i usavršavanjem. S obzirom na to, da se bolje boduje zvanje starijeg stražara, radnici službe zainteresovani su za polaganje ispita kojim se stiče ovo zvanje. Ustanova organizuje predavanja kao pripremu za ovaj ispit. Predavanja traju nekoliko meseci tokom jedne godine, a načelnik službe lično drži određene časove.

Prema rečima načelnika službe obezbeđenja, u poslednjih 6 meseci radnici ove službe nisu kršili radne obaveze.

II

Preporuke

- Razmotriti ideju formiranja službe za prevaspitanje kako bi se zaokružio kvalitetniji i efikasniji proces i rad na prevaspitanju zatvorenika.

- Formirati prijemno odeljenje i uposliti bar još jedno lice koje bi radilo u službi za prevaspitanje (poželjno psihologa).
- Permanentno podsticati osoblje da upotpunjuje stručna znanja i sposobnosti tako što će se upoznati sa svremenim penološkim dostignućima;
- Podsticati pripadnike službe obezbeđenja da se zainteresuju za upoznavanje sa međunarodnim dokumentima i standarima koji definišu ljudska prava zatvorenika i metode nenasilne komunikacije.

OKRUŽNI ZATVOR U PANČEVU

Datum posete: 23. jun 2005. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 42

Broj pritvorenika: 37

Broj prekršajno kažnjenih: 3

Sastav tima: dva pravnik, lekar i specijalni pedagog

Napomena: Usled zakonskih ograničenja, članovima tima je bio dozvoljen razgovor samo sa osuđenim licima.

Kvalitet i uslovi života

I

m) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

Kroz preliminarni razgovor sa upravnikom i načelnicima zatvorskih službi, upoznati smo sa promenama koje su zaposleni preduzeli u odnosu na našu prethodnu posetu, kako bi unapredili i poboljšali uslove u Zatvoru.¹⁵ U toku 2005. godine renovirana je instalacija u pritvorskom delu ustanove čime je sanirana vlaga koja je izbijala iz zidova. Takozvane brodske sijalice zamenjene su adekvatnijom rasvetom u sobama za smeštaj pritvorenika. Renoviranjem su obuhvaćene kancelarije i radni prostor zatvorskog osoblja, pa je računovodstvena služba dobila još jednu kancelariju za svoje potrebe. Planirano je da se do kraja 2005. godine zatvoreničke sobe kompletno opreme novim nameštajem, a u zgradi vršačkog zatvora izvrši kompletna zamena strujnih i vodovodnih instalacija.

Pri obilasku pritvorskog prostora zaključili smo da se uslovi nisu bitno izmenili u odnosu na one koje smo konstatovali prilikom naše prve posete. Sem veštačke rasvete, koja je intenzivnija, svi ostali nedostaci smeštajnih uslova su ostali. Vazduh u sobama je ustajao i zagušljiv. Popravnike dotrajale instalacije trebalo bi da bude rešen problem vlage u sobama. Sobe su i dalje prenatrpane, neke zbog praznih kreveta, koji tu stoje

¹⁵ Tim Helsinškog odbora obišao je Okružni zatvor u Pančevu 15. aprila 2004. godine i o tome sačinio izveštaj koji je objavljen u publikaciji "Zatvori u Srbiji, april 2003 – april 2004", strana 119.

od policijske opreacije "Sablja". Soba veličine oko 35 m² opremljena je sa 12 kreveta, kasetama, stolovima i klupama pa je "nepokrivenog" prostora u sobi veoma malo. Slična situacija je u sobama kvadarture oko 18 m² koje su opremljene sa 6 kreveta, kasetama, stolovima i klupama. U većini soba ima više kreveta nego što ima pritvorenika. Pritvorenici se kupaju u kupatilu koje se nalazi iza zatvorske kuhinje. Umivaonici u kupatilu su veoma dotrajali, trebalo bi ih zameniti, bez obzira što se u sklopu svake pritvorske sobe nalazi i lavabo sa tekućom vodom.

Samica je, po našem mišljenju, prilično neadekvatna iz dva razloga, ako ne računamo arhitekturu zgrade koja ne dozvoljava direktan pristup svetlosti i vazduhu. Osnovni problem je sanitarni čvor neodvojen i nepregrađen od prostora za spavanje, tim pre, što su sanitarije u samici u stanju raspadanja. Drugi problem je što je samica od nameštaja opremljena samo krevetom, a toliko je mala da u nju teško mogu stati sto i stolica.

Na spratu se nalaze sobe za smeštaj zatvorenika iz zatvorenog tretmana i prekršajno kaženjenih lica. Zatvorenici i prekršajci su zajednički raspoređeni u dve sobe, dok treća služi kao prostor za odlaganje kreveta, dušeka i drugog nameštaja koji se ne koristi. Prozori u sobama su zapečaćeni, pa je vazduh ustajao. Na ovaj način su se pripadnici službe obezbeđenja osigurali da ne dođe do bilo kakve komunikacije između zatvorenika i pritvorenika, jer se ispod prozora nalazi krug za šetnju pritvorenika. Od zatvorenika smo saznali da se treća soba nikada ne koristi za smeštaj, tako da u izuzetnim situacijama prekršajci prespavaju i na podu kad nema dovoljno kreveta u dve preostale sobe. Dobili smo objašnjenje od uprave da su to izuzetno retke situacije. Nedostatak adekvatnog prostora za skladištenje mogao je biti rešen samo pretvaranjem spavaonice u skladište. Soba za dnevni boravak se može koristiti u popodnevnom i večernjim časovima. Kako je zabranjeno pušenje u svim drugim prostorijama sem u kupatilu, zatvorenici celo prepodne provode na relaciji hodnik – kupatilo. Izgled i stanje umivaonika i toaleta u zatvoreničkom kupatilu je veoma loše. Dotrajali su, korodirali, a iz kupatila dopire neprijatan miris.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

Higijena u kuhinji je na visokom nivou. Zatvorenici nisu imali pritužbi na kvalitet i način pripreme hrane. Kontrolu ishrane u Zatvoru vrše komandiri.

c) Medicinska nega zatvorenika

Od prethodne posete u aprilu mesecu 2004. godine se, nažalost, u pružanja medicinske nege ništa nije promenilo.

Zatvor nema ambulantu, ni elementarnu opremu za pružanje medicinske pomoći. Pregledi se i dalje obavljaju u prostoriji za druge namene, u prisustvu jednog ili više nemedicinskih lica, čime se u potpunosti narušava poverljivost odnosa lekar - pacijent.

Ne postoji apoteka, lekovi se na neadekvatan način drže ispred zatvoreničkih soba, a izdavanje lekova je povereno nemedicinskom osoblju.

Prvi pregled se obavlja, po rečima lekara (to je i dalje specijalista sportske medicine, koji je u ovom zatvoru angažovan 38 godina), prilikom prve redovne posete lekara ustanovi. Posete se odvijaju dinamikom: tri puta nedeljno, u ranim jutarnjim satima. Lekar ne otvara zdravstvene kartone, već samo vodi evidencionu knjigu, u koju upisuje svaki pregled. Još jednom naglašavamo da je ovakav način vođenja dokumentacije neadekvatan jer ne omogućava trenutni uvid u zdravstveno stanje pojedinačnog zatvorenika, niti slanje zdravstvene dokumentacije kod premeštaja zatvorenika u drugi zatvor.

Lekar ne vrši redovne posete zatvoreniku koji se nalazi u samici, ne vodi posebnu evidenciju povreda pri radu, ili onih koje su nastale kao posledica fizičkih obračuna među zatvorenicima, ili kao posledica primene sredstava prinude od strane zatvorskog osoblja. U Zatvoru nikada nije organizovana medicinska edukacija zatvorenika i osoblja o zaraznim bolestima. Osoblje nije posebno edukovano da prepozna rizike od samoubistva kod zatvorenika. Zatvorski lekar nije angažovan u procesu kontrole ishrane i higijene u ustanovi (ventilacija, grejanje, sanitarni uređaji i sl.). Smatramo da bi mnogi od nedostataka u funkcionisanju zdravstvene zaštite bili otklonjeni prijemom u stalni radni odnos jednog medicinskog tehničara, koji bi mogao da previja, da primenjuje deo ampulirne terapije, brine o administraciji, otvara kartone, izdaje lekove, formira apoteku itd.

Tokom prošle godine obavljeno je 1300 lekarskih pregleda, 48 stomatoloških intervencija, pri čemu je i dalje omogućeno samo vađenje zuba. Van ustanove je obavljeno oko 60-70 specijalističkih pregleda, i to pretežno na kardiologiji, hirurgiji, gastroenterologiji, očnom i ušnom odeljenju.

U skorijem periodu od povreda je registrovano samo jedno iščašenje zgloba i povreda palca. Pre nekoliko meseci jedan pritvorenik je izvršio samoubistvo. Zavisnika od psihoaktivnih supstanci ima 2-3 koji su, po rečima lekara, spremni za lečenje. Trenutno nema TBC-a, HIV pozitivnih ni obolelih od AIDS-a.

II

Preporuke

- Razmotriti mogućnosti izmeštanja Zatvora na lokaciju i u objekat koji odgovara nameni i profilu ovakve ustanove, s obzirom da veliki broj nedostataka proističe upravo iz neprimerene arhitekture zgrade Zatvora koji se ne mogu otkloniti adaptacijama.

- U međuvremenu, izbaciti krevete, koji se duže vreme ne koriste, iz soba za smeštaj pritvorenika, kako bi se povećala korisna površina.
- Pregraditi sobu za izdvajanje od toaleta.
- Renovirati sanitarije u sobama za izdvajanje.
- Sobu za izdvajanje opremiti najnužnijim nameštajem, kao što su sto i stolice.
- Otpečatiti prozore na zatvoreničkim sobama, radi direktnog dotoka svežeg vazduha.
- Sobi za smeštaj zatvorenika vratiti njenu prvobitnu namenu, a prostor za skladištenje dušeka i kreveta naći na drugom mestu.
- Renovirati kupatilo u zatvorenom odeljenju.
- Skinuti rešetke sa prozora zgrade Zatvora u kojoj se nalaze zatvorenici na povoljnijim tretmanima.
- Konsultovati zatvorskog lekara prilikom sastavljanja jelovnika i uključiti ga u proces kontrole kvaliteta ishrane.
- Kadrovski popuniti zdravstvenu službu medicinskim tehničarem.
- Formirati ambulantu i nabaviti neophodnu medicinsku opremu.
- Uvesti otvaranje zdravstvenog kartona za svakog zatvorenika.
- Organizovati svakodnevne posete medicinskog osoblja zatvoreniku koji izdržava disciplinsku kaznu.
- Posebno evidentirati povrede zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi.
- Formirati apoteku i uvesti stručni nadzor u izdavanju lekova (medicinski tehničar).
- Distribuirati preventivne zdravstvene informacije zatvorenicima i osoblju.

Bezbednost

I

Aspekt bezbednosti detaljnije je elaboriran u predhodnom izveštaju. U odnosu na ovu dimenziju nema značajnijih promena, ali želimo da skrenemo pažnju na nova zapažanja i damo preporuke koje bi, po našem mišljenju, mogle povećati nivo bezbednosti u ustanovi. Zapazili smo da je odnos pripadnika službe obezbeđenja prema zatvorenicima u zatvorenom delu vrlo rigidan, opterećen nepotrebnim formalizmom. Ovo zapažanje su potvrdili i zatvorenici sa kojima smo obavili razgovor. Prilikom obilaska sprata na kojem se nalaze spavaonice, zatvorenici zatečeni u hodniku, sledeći komandu, su se postrojili uza zid. Bili su obučeni u dotrajale zatvorske uniforme, jer uprava insistira da zatvorenici nose zatvorske uniforme ne vodeći računa o njihovom izgledu i dotrajalosti. Atmosfera između zatvorenika i osoblja u najvećoj meri zavisi od odnosa zatvorskog osoblja

prema zatvorenima. Zatvorsko osoblje koje se prijateljski odnosi prema zatvorenima, koje poštuje ličnost svakog zatvorenika, doprinosi stvaranju zdravije atmosfere i podizanju nivoa interne bezbednosti u ustanovi.

Drugi problem, koji može bitno da utiče na bezbednost, pojavljuje se prilikom prebacivanja zatvorenika iz KPZ Zabela u Okružni zatvor u Pančevu. Ovu pojavu ćemo detaljnije razmotriti u poglavlju izveštaja pod nazivom "zakonitost". Smatramo, da prebacivanje velikih grupa zatvorenika koji nisu podobni da izdržavaju zatvorsku kaznu u otvorenom tretmanu u značajnoj meri mogu poremetiti normalno funkcionisanje i svakodnevni život u manjim ustanovama, jer te ustanove, po svojoj arhitekturi, opremljenosti, broju zaposlenih, nisu adekvatne za smeštaj i izdržavanje kazne ove kategorije zatvorenika.

Tokom 2005. godine registrovano je jedno bekstvo iz ustanove.

II

Preporuke

- Ne insistirati na preteranoj disciplini i strogom formalizmu u ophođenju sa zatvorenima, već uložiti napor da se razvija pozitivna atmosfera i prijateljski odnos na relaciji osoblje – zatvorenici, što će, svakako, rezultirati i većom nivoom bezbednosti u ustanovi.
- Prilikom prebacivanja zatvorenika u zatvore otvorenog i poluotvorenog tipa, voditi računa o tome da se ti zatvorenici odmah mogu rasporediti u poluotvoreni ili otvoreni tretman, kako ne bi narušavali nivo bezbednosti u ustanovama.

Zakonitost postupanja

I

U odnosu na aspekt zakonitosti hteli bismo da istaknemo nekoliko zapažanja o primeni sredstava prinude u Zatvoru. Prema zvaničnoj statistici u toku 2003. godine služba obezbeđenja je sredstva prinude primenila 20 puta, u toku 2004. godine 17 puta, a u toku 2005. godine registrovana je upotreba sredstava prinude u 4 navrata, s tim što je svaki put prinuda primenjena na po dva zatvorenika. Od 4 registrovana slučaja, gumena palica je bila upotrebljena 3 puta, na po dvojici zatvorenika, što znači da je nad šestoricom zatvorenika upotrebljena gumena palica. U istom periodu, dakle u toku 2005. godine, izrečeno je 6 disciplinskih kazni, što, statistički gledano, znači da svaki put prilikom disciplinskog kažnjavanja jednog lica nad njim upotrebljeno i sredstvo prinude. Ni u jednom slučaju nije bilo prekorčenja upotrebe sredstava prinude a njihova upotreba u svim slučajevima je bila opravdana. Od osoblja ustanove smo saznali da su pripadnici službe gumenu

palicu koristili da bi razvadili zatvorenike koji su se međusobno fizički obračunavali. Zatvorenik koji je učestvovao u fizičkom obračunu je rekao da je tačno da se potukao sa drugim zatvorenikom, ali da pripadnici službe nisu koristili palicu da bi ih razvadili, već tek nakon konflikta, da bi ih naučili kako treba da se ponašaju. Načelnik službe i upravnik demantovali su tvrdnje zatvorenika, insistirajući da je palica upotrebljena u cilju zaustavljanja fizičkog obračuna. Ostali zatvorenici sa kojima smo razgovarali rekli su nam da pojedini pripadnici službe obezbeđenja imaju manir da koriste palicu i onda kada se problem može rešiti bez upotrebe fizičke sile. Ne ulazeći ovom prilikom u procenu kontradiktornih informacija koje smo dobili od jedne i druge strane, mišljenja smo da se disciplina i poštovanje kućnih pravila mogu održavati kroz vođenje disciplinskih postupaka i primenu disciplinskih mera, a da upotrebi sredstava prinude treba pribegavati samo u krajnje ekstremnim situacijama. Pomenuli smo da pojava prebacivanja zatvorenika iz velikih KP zavoda nije mimoišla ni pančevački zatvor. U oktobru 2004. godine grupa od 30 zatvorenika prebačena je iz KPZ Zabela u Okružni zatvor Pančevo. Selekcija je izvršena samo na osnovu ostatka zatvorske kazne koju su zatvorenici imali da izdrže, pa je upravi pančevačkog zatvora trebalo vremena i napora da stanje u ustanovi vrati u normalne tokove nakon prebacivanja grupe. Deo pristiglih zatvorenika je odmah prebačen u KPD bolnicu, deo je vraćen u Zabelu, a deo zatvorenika za koje je procenjeno da zaslužuju otvoreni tretman raspoređen je na ekonomiju. Mesec dana nakon prebacivanja, trojica zatvorenika su izigrali poverenje koje im je ukazano i udaljili su se sa ekonomije. Primer dovoljno ilustruje problem, na koji smo ukazali u nekoliko izveštaja, koji nastupa kada se neadekvatni zatvorenici prebacuju u ustanove poluotvorenog i otvorenog tipa.

Još jedna od bitnijih primedbi tiče se vremena određenog za šetnju, koje se svodi na 15-30 minuta dnevno za pritvorenike i zatvorenike iz zatvorenog odeljenja. Uprava je navela da je to uslovljeno nedostatkom prostora i razlozima bezbednosti, a zatvorenici smatraju da na takav režim nisu uticali samo bezbednosni razlozi već i raspoloženje i dobra volja stražara.

Nedostatak prostora uslovljava i zajednički smeštaj prekršajno kažnjenih sa osuđenim licima.

II Preporuke

- Izbegavati preteranu i čestu upotrebu palica, a protiv zatvorenika koji ne poštuju pravilnik o kućnom redu i koji ozbiljno remete mir i normalno funkcionisanje ustanove primenjivati disciplinske mere predviđene u zakonu.
- Prilikom prebacivanja iz ustanova zatvorenog tipa izvršiti pravilnu selekciju zatvorenika i uključivati i druge kriterijume u izbor, a ne samo kriterijum preostalog vremena kazne zatvorenika.

- Svim pritvorenicima i zatvorenicima, bez izuzetka, obezbediti pravo da svakodnevno šetaju na otvorenom, u trajanju koje je zakonom predviđeno.

Resocijalizacija

I

U odnosu na našu prethodnu posetu, situacija nije bitno drugačija ni iz aspekta resocijalizacije zatvorenika. Konstatujemo da nisu preduzate nikakve aktivnosti na organizovanju bilo kakvih sadržaja aktivnosti zatvorenika u slobodnom vremenu. Sem gledanja televizora u popodnevним časovima, zatvorenici u zatvorenom tretmanu ni sa čim nisu organizovano okupirani. Ovim se, nažalost, otvara izuzetno veliki prostor za negativno ponašanje i besposličenje. Radno angažovanje se svodi samo na rad na ekonomiji.

Pojedini zatvorenici su nam rekli da retko viđaju vaspitača, dok su drugi, raspoređeni kod vaspitačice, izjavili da ih ona često obilazi i pomaže im u rešavanju problema. Kancelarija vaspitača i uslovi za individualni rad sa zatvorenicima su nezadovoljavajući. I ovoga puta razloge za sve ove nedostatke uprava nalazi isključivo u nedostatku adekvatnog prostora.

II

Preporuke

- Obezbediti adekvatne prostorije za rad službe prevaspitanja.
- Uposliti bar još jednog stručnjaka na poslovima prijema i prevaspitanja.
- Osmisliti i obogatiti sadržaj aktivnosti zatvorenika u slobodnom vremenu radi prevencije njihovog negativnog ponašanja. To se naročito odnosi na lica u zatvorenom odeljenju, kako bi se ublažile negativne posledice života i uslova u zatvorenom odeljenju.
- Zatvorenicima u Vršcu obezbediti isti kvalitet stručne pomoći (u odnosu na raspoložive kapacitete).

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Najpozitivnija novina, koja svakako bitno unapređuje sferu kontakata zatvorenika sa spoljnim svetom, jeste instaliranje telefonskih govornica u Zatvoru. Jedna telefonska govornica je instalirana u zatvorenom, a druga u otvorenom delu ustanove. Zatvorenici koji se nalaze u zatvorenom

tretmanu imaju pravo na telefoniranje dva puta mesečno u trajanju od 10 minuta, a oni koji imaju povoljniji tretman, imaju mogućnost da telefoniraju i do 5 puta mesečno u trajanju od po 10 minuta.

Nažalost, problemi koje smo posebno aposrofirali u predhodnom izveštaju egzistiraju i dalje. To je nedostatak adekvatnog prostora za posete. Naime, pritvorenici se sa posetiocima sastaju na hodniku koji je određen za takvu vrstu kontakta, dok se posete i kontakti sa advokatom odvijaju u sali u prizemlju koja ima višestruku namenu. Sala služi kao trpezarija, kao soba za posete rodbine zatvorenicima, i kao soba koju, u nekim drugim situacijama, koristi i osoblje. Pritvorenici i zavorenici se ponekad sa advokatom sastaju i u sobi u kojoj lekar obavlja preglede zatvorenika. Tako osnovna posledica nedostatka adekvatnog prostora za posete jeste da one traju kraće nego što je to predviđeno i dozvoljeno.

Od jednog zatvorenika smo saznali da mu je bio uskraćen razgovor sa advokatom. Uprava je odluku obrazložila nepriličnim ponašanjem i zloupotrebom položaja samog advokata.

Za razliku od prošlog puta, ovom prilikom nam je rečeno da se saradnja sa svim relevantnim faktorima van institucije bitno popravlja.

II Preporuke

- Omogućiti češće i duže telefoniranje zatvorenicima u zatvorenom tretmanu.
- Izbegavati donošenje odluka kojima se uskraćuje pravo zatvorenicima na kontakte sa advokatima.

Osoblje

I

Na sve tri lokacije koje pripadaju Okružnom zatvoru u Pančevu, radno je angažovano 50 pripadnika službe obezbeđenja. Na lokacijama u Pančevu trenutno je uposleno 38 pripadnika službe. U odnosu na predhodnu posetu, dvojica su prestali da rade u službi: jedan je prebačen da radi u magacinu, a drugi je raskinuo radni odnos sa ustanovom. Na jesen će biti raspisan konkurs za popunu dva upražnjena mesta. Portiv pripadnika službe obezbeđenja, od početka 2005. godine, nisu vođeni disciplinski, niti krivični postupci.

Jedna od značajnih novina u odnosu na predhodnu posetu jeste realizacija programa stručnog usavršavanja radnika službe obezbeđenja. Ovaj program je sačinjen prema uputstvu Uprave za izvršenje krivičnih samkcija i

podrazumeva dva segmenta. Jedan, pripremni, obuhvata organizovanje obuke i predavanja, a drugi, poveru znanja kroz ispite i testiranje fizičkih sposobnosti. Teorijska obuka je realizovana tako da su kroz nju prošli svi pripadnici službe obezbeđenja i, na kraju, polagali ispite iz pređenih oblasti. Predavanja su obuhvatala upoznavanje sa dužnostima pripadnika službe obezbeđenja, upotrebu sredstava prinude, upoznavanje sa ZIKS i odgovarajućim podzakonskim aktima. Pored ove obuke, trojica pripravnika su pohađala obuku u specijalizovanom Centru za obuku pripadnika službe obezbeđenja u Nišu.

Prijem zatvorenika i rad na njihovoj resocijalizaciji obavljaju samo dva vaspitača. Vaspitači su zaduženi i za rad sa zatvorenicima koji kaznu izdržavaju u Vršcu. Uz obavezu da vode obimnu administrativno-tehničku dokumentaciju o zatvorenicima, koji su raspoređeni na tri lokacije, dva vaspitača objektivno ne mogu ostvarivati kvalitetan rad u oblasti resocijalizacije. Da bi mogli kvalitetno obavljati stručni deo posla, timu je potreban pedagog, tim pre što intrena sistematizacija to i predviđa.

U službi za obuku i upošljavanje, prema postojećoj sistematizaciji, i dalje nedostaje jedan radnik. Osoblje službe je nezadovoljno visinom zarada.

II

Preporuke

- Oformiti kompletnu službu za prevaspitanje, zaposliti stručnjaka, kako bi se služba prevashodno bavila procesom resocijalizacije zatvoreničke populacije.
- Popuniti službu za obuku i upošljavanje prema predviđenoj sistematizaciji.
- Nastaviti sa obukom pripadnika službe obezbeđenja kroz upoznavanje sa međunarodnim dokumentima i standardima koji definišu ljudska prava zatvorenika, upozanti ih sa najnovijim dostignućima u oblasti penologije i metodama nenasilne komunikacije.

OKRUŽNI ZATVOR U SMEDEREVU

Datum posete: 23. jun 2005. godine

Tip ustanove: poluotvorena

Populacija: punoletni muškarci

Broj zatvorenika: 26

Broj pritvorenika: 56

Sastav tima: dva pravnika, lekar i specijalni pedagog

Napomena: Usled zakonskih ograničenja, članovima tima je bio dozvoljen razgovor samo sa osuđenim licima.

Kvalitet i uslovi života

I

n) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

U odnosu na preliminarni izveštaj o stanju u Okružnom zatvoru u Smederevu, koji je sačinjen nakon prve posete, ovom prilikom smo zapazili poboljšanja u nekim uslovima života i tretmanu zatvorenika, ali smo uočili i da neki nedostaci nisu otklonjeni, čak su intezivirani u odnosu na prethodnu posetu.¹⁶ Konstatovali smo da je uprava Zatvora nastojala da usvoji i sprovede preporuke iz našeg preliminarnog izveštaja. Zamenjeni su podovi koji su bili dotrajali i propali, tako da, zahvaljujući ovim poboljšanjima, pritvorenici više nemaju problema sa održavanjem higijene u sobama, kao i sa najezdama bubašavaba i drugih insekata. Sa prozora u zgradi "ekonomije", gde borave lica u otvorenom tretmanu, ukolnjene su rešetke.

Međutim, pored primetne želje uprave da poboljša materijalne uslove, ona je suočena sa prilivom pritvorenika koji se upućuju u Zatvor. Kapacitet pritvoreničkog dela Zatvora je popunjen 100%. Pritvoreničke sobe su prenaseljene. U jednoj od soba na trećem spratu, koji se nalazi pod krovom, postavljeni su kreveti na tri sprata, tako da u sobi od tridesetak kvadrata trenutno boravi osam zatvorenika. Temperatura u sobama, zbog krovne konstrukcije i neadekvatne izolacije, je izuzetno visoka. Vazduh je zagušljiv prvenstveno zato što se prozori na sobama ne mogu potpuno otvoriti. Naime,

¹⁶ Tim Helsinškog odbora obišao je Okružni zatvor u Smederevu 15. aprila 2004. godine i o tome sačinio izveštaj koji je objavljen u publikaciji "Zatvori u Srbiji, april 2003 – april 2004", strana 127.

zbog položaja Zatvora, koji se nalazi neposredno prekoputa zgrade MUP, nadležni su smatrali da je neprimereno potpuno otvarati prozore jer pritvorenici viču, dobacuju, vređaju radnike MUP. Taj problem su rešili tako, što su na prozore postavili graničnike, pa se prozori mogu otvoriti samo pod uglom od 30 stepeni. Smatramo da problem prenaseljenosti i zagušljivosti u sobama jeste najalarmantniji nedostatak u smederevskom zatvoru. Uprava mora pod hitno rešiti problem ventilacije i dotoka svežeg vazduha u pritvoreničkim sobama.

Stanje u kupatilu koje koriste zatvorenici, smešteni na prvom spratu, veoma je loše. Sanitarije su dotrajale, ne mogu se pristojno održavati, i vreme je da se kupatilo kompletno renovira.

Materijalni i smeštajni uslovi u samicama su ispod propisanih standarda i minimalnih uslova koji se preporučuju u relevantnim dokumentima. U sklopu samice nalazi se čučavac koji nije odvojen, niti ograđen od dela za spavanje, a nad njim se nalazi česma sa tekućom vodom. U samici nema drugog nameštaja sem kreveta, tako da zatvorenici sve vreme leže ili sede na krevetu.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

- Higijena kuhinje i sudova je na zadovoljavajućem nivou. U trpezariji, u kojoj obeduju zatvorenici, oseća se vlaga.
- Zatvorenici nisu imali nikakvih primedbi na količinu, kvalitet i način pripreme obroka.

c) Medicinska nega zatvorenika

U pogledu medicinske nege i zaštite zatvorenika uloženi su izvestan trud da se ova oblast unapredi i poboljša, ali, nažalost, još uvek dosta toga nedostaje.

Zatvor i dalje nema ambulantu, ni elementarnu opremu za pružanje medicinske pomoći. Lekari su prinuđeni da koriste prostoriju za posete advokata kao ambulantu, u kojoj obavljaju preglede i intervencije. To znači da za vreme pregleda postoji vizuelni kontakt sa stražarima kroz staklenu pregradu, ali se razgovor sa lekarom spolja ne čuje, čime je poverljivost odnosa lekar - pacijent delimično obezbeđen. Sa formiranjem adekvatne ambulante, ovaj nedostatak bio bi uklonjen.

U Zatvor jednom nedeljno dolaze lekari iz lokalnog zdravstvenog centra. S obzirom na to da se lekari često menjaju, teško se uspostavlja lični odnos lekara sa pacijentima. Smatramo da bi i dinamiku poseta trebalo intenzivirati.

Lekovi se čuvaju na neadekvatan način jer ne postoji apoteka. Izdavanje lekova je povereno nemedicinskom osoblju.

Bitna novina i unapređenje u zdravstvenoj zaštiti zatvorenika jeste otvaranje zdravstvenih kartona prilikom prvog pregleda, koji se obavlja po prijemu u Zatvor. Međutim, nejasno je zbog čega se dalji pregledi ne evidentiraju direktno u zdravstveni karton, već se beleže u evidencionu knjigu. Mišljenja smo da bi, prilikom premeštaja zatvorenika u druge zatvore i ustanove, trebalo slati i njihove zdravstvene kartone.

Lekari ne vode posebnu evidenciju o telesnim povredama zatvorenika, koje mogu nastati kao posledica povreda na radu, međusobnih tuča među zatvorenicima, ili prilikom primena sredstava prinude nad zatvorenicima. Isto tako, lekari ne vrše redovne obilaske zatvorenika koji izdržavaju disciplinsku kaznu usamljenja. U ovom zatvoru nije bila organizovana medicinska edukacija zatvorenika i osoblja o zaraznim bolestima. Nisu organizovani programi psihoterapijske zajednice i radne terapije jer medicinsko osoblje nije edukovano za njihovo izvođenje. Takođe se ne sprovode posebni socio-terapijski programi za neuravnotežene pojedince, zavisnike od droga i osobe agresivnog ponašanja, kao ni programi za društvenu reintegraciju, tako da je nemedicinsko osoblje prinuđeno da ovakve probleme ponekad rešava i na neadekvatan način.

Zdravstvena služba se ni na koji način ne angažuje na kontroli ishrane i higijene (ventilacija, grejanje, sanitarni uređaji i sl.).

Mišljenja smo da bi neki od nedostataka mogli biti otklonjeni prijemom u stalni radni odnos medicinskog tehničara, koji bi mogao da previja, ordinira u delu ampulirne terapije, brine o administraciji, popunjava kartone, formira apoteku, izdaje lekove. Na osnovu podataka koje smo sami pronašli u dokumentaciji, s obzirom da nismo imali priliku da sretnemo lekara, od početka godine bilo je 832 pregleda. Evidencija specijalističkih pregleda i stomatoloških intervencija se ne vrši.

Pregledom pojedinačnih kartona zatvorenika i specijalističkih nalaza koji su uloženi u kartone, došli smo do podataka da se tokom aprila meseca, u razmaku od samo nekoliko dana, jedan zatvorenik isekao žiletom po rukama, da je izbila tuča koja je rezultirala lakim telesnim povredama i da je jedan zatvorenik uboden nožem. Upravo na ovim primerima se vidi koliko bi vođenje posebne evidencije o povredama pomoglo u proceni stanja u Zatvoru i u analizi iz kojih razloga neki događaji vremenski koincidiraju.

II

Preporuke

- Većim otvaranjem prozora omogućiti dovoljan pristup svežeg vazduha.
- Pod hitno rešiti pitanje prenaseljenosti kapaciteta u pritvoru.
- Samicu renovirati kako bi se rešio problem sanitarnog čvora.
- Samicu opremiti nedostajućim nameštajem.

- Renovirati kupatila, posebno ono koje koriste zatvorenici.
- Sanirati vlagu i poboljšati nivo higijene u trpezariji.
- Kadrovski popuniti zdravstvenu službu medicinskim tehničarem.
- Formirati ambulantu i nabaviti neophodnu medicinsku opremu.
- Organizovati svakodnevne posete medicinskog osoblja zatvoreniku koji izdržava disciplinsku kaznu (medicinski tehničar).
 - Posebno evidentirati povrede zatvorenika, sastavljati periodične izveštaje i dostavljati ih upravi (medicinski tehničar).
 - Formirati apoteku i uvesti stručni nadzor u izdavanju lekova (medicinski tehničar).
 - Distribuirati preventivne zdravstvene informacije zatvorenicima i osoblju.

Bezbednost

I

Prema zvaničnim podacima dobijenim od uprave, u proteklih pola godine samo dva zatvorenika su se udaljila iz ustanove. Nije bilo nikakvih incidenata koji su mogli poremetiti normalno funkcionisanje ustanove. Na osnovu naših zapažanja i informacija koje smo dobili od zatvorenika, odnos pripadnika službe obezbeđenja prema zatvorenicima je korektan. Zatvorenici sa kojima smo obavili razgovor su nam potvrdili da se osoblje ponaša korektno i profesionalno prema svima. Nije bilo pritužbi na protekcije, pravljenje razlika među zatvorenicima u dodeljivanju pogodnosti ili u disciplinskom kažnjavanju. Sa druge strane, listajući medicinsku dokumentaciju, došli smo do podatka da je u aprilu mesecu, u kratkom periodu, među zatvorenicima/pritvorenicima bilo incidenata koji su doveli do telesnih povreda, čak i do uboda nožem. Nemamo dovoljno relevantnih informacija na osnovu kojih bismo mogli izvući pouzdan zaključak, ali možemo pretpostaviti, da tenzija i sukobi među pritvorenicima mogu nastupiti i zbog manjka prostora, prenaseljenosti i nepostojanja organizovanih radnih i slobodno-vremenskih aktivnosti kojima bi se pritvorenici mogli baviti.

II

Preporuke

- Nastaviti sa dosadašnjom praksom u ponašanju i odnosu pripadnika službe obezbeđenja prema pritvorenicima i zatvorenicima.
 - Insistirati na rešavanju problema prenaseljenosti koji se može negativno odraziti na bezbednost u ustanovi.

Zakunitost postupanja

I

U ovom segmentu nismo primetili nikakva značajnija odstupanja koja bi mogla da ukažu na nezakonito postupanje osoblja. Upravnik i načelnik službe obezbeđenja su nas uveravali, a potvrdu informacije smo dobili i od zatvorenika, da je nepisano pravilo ovog zatvora – zabrana upotrebe sredstava prinude. Upravnik nam je rekao da se red i disciplina u Zatvoru sasvim efikasno mogu održavati kroz disciplinsko kažnjavanje prekršilaca. Već smo pomenuli izuzetno profesionalan odnos pripadnika službe obezbeđenja koji se trude da svojim pozitivnim stavom i odnosom svedu nivo eventualne tenzije na minimum i opštu atmosferu u Zatvoru učine pozitivnom. Incidenti se dešavaju, ali se izgrednici disciplinski kažnjavaju. Prema tome, zvaničan podatak glasi da u proteklih godinu dana nije bilo upotreba sredstava prinude. U istom periodu bilo je izrečeno 7 disciplinskih kazni upućivanja u samicu.

Za razliku od prošlogodišnje situacije, Zatvor više nema problem sa upućivanjem zatvorenika koji su osuđeni na duge vremenske kazne. Trenutno u Zatvoru kaznu izdržavaju trojica zatvorenika koji su osuđeni na duže zatvorske kazne, ali su oni svojim ponašanjem zaslužili povoljne tretmane, pa ne stvaraju nikakav problem osoblju i drugim zatvorenicima.

Jedinu ozbiljniju primedbu imamo što se pritvorenicima ne omogućava da u potpunosti realizuju zakonom ustanovljeno pravo na boravak na svežem vazduhu. Pritvorenici dnevno provedu na svežem vazduhu maksimalno 30 minuta, a celu situaciju čini još težom činjenica da su sobe u kojima borave prenatrpene i zagušljive. S obzirom na to da je dotok svežeg vazduha u sobama redukovana, smatramo da se kratak boravak pritvorenika na svežem vazduhu može negativno odraziti po njihovo zdravlje.

II

Preporuke

- Obezbediti uslove za šetnju pritvorenika od najmanje 2 sata.

Resocijalizacija

I

Na polju resocijalizacije učinjen je vidan pomak jer je zaposleno stručno lice koje će se baviti najbitnijim aspektom zatvorskog tretmana. Ustanova je nedavno zaposlila psihologa, koja se, nakon dodatne obuke, angažovala na poslovima klasifikacije zatvorenika. Prvi informativni razgovor sa zatvorenikom obavlja odmah po prijemu u Zatvor. U narednih 7-

10 dana novopridošli zatvorenik se smešta u sobu za prijem. Za to vreme psiholog prikuplja različitim tehnikama i testovima dodatne dijagnostičko-opservacione podatke (o razvoju ličnosti zatvorenika, njegovim ličnim svojstvima, socijalnom poreklu i statusu). Nakon toga, daje predlog klasifikacije, o čemu konačnu odluku donosi upravnik. Kao glavni kriterijumi pri reklasifikaciji, uzimaju se ponašanje zatvorenika i poštovanje kućnog reda, odnos prema drugim zatvorenicima, ispunjavanje radnih obaveza.

Još uvek nema organizovanih sadržaja kojima bi zatvorenici mogli ispuniti svoje slobodno vreme, biblioteka nije formirana, niti je određena prostorija koja bi mogla služiti za obavljanje verskih obreda. Verujemo da će u predstojećem periodu ovi nedostaci biti otklonjeni.

Uslovi za rad vaspitača nisu sasvim adekvatni jer vaspitačica nije sama u kancelariji. Boravkom još jednog službenika u kancelariji narušava se privatnost pri razgovoru sa zatvorenikom, što bitno umanjuje kvalitet individualnog rada sa zatvorenicima.

Kad je u pitanju obuka i upošljavanje, ovo je i dalje jedini zatvor gde se i zatvorenicima u zatvorenom režimu, pa čak i pritvorenim licima, nudi neka vrsta posla. Novina u odnosu na prethodnu posetu jeste angažovanje uprave na organizovanju i proširenju sadržaja rada na ekonomiji. Međutim, za raspoređivanje i za rad zatvorenika i dalje ne postoji kvalifikovano lice koje bi se primarno bavilo tim poslovima.

II

Preporuke

- Osmisliti i organizovati slobodno-vremenske aktivnosti zatvorenika, obezbediti uslove za vršenje verskih obreda i unapređenje verske kulture zatvorenika.
- Oformiti biblioteku.
- Angažovati se na organizovanju što raznovrsnijih poslova koje bi zatvorenici i pritvorenici mogu obavljati.

Kontakti sa spoljnim svetom

I

Odluka uprave da dozvoli zatvorenicima svakodnevne telefonske kontakte sa porodicom bitno je uticala na poboljšanje uslova i tretman u smedrevskom zatvoru. Zatvorenik, sa kojim smo obavili razgovor nam je rekao: "Odluka da možemo svakodnevno da telefoniramo je izuzetno dobro uticala na atmosferu među zatvorenicima. Nekako smo svi opušteniji i mirniji

od kada znamo da svaki dan možemo da telefoniramo i da se čujemo sa članovima porodice".

Međutim, problem adekvatne prostorije za posete još uvek nije rešen. Prostorija za posete je toliko mala da sigurno utiče na kvalitet posete i skraćuje njeno trajanje.

Rečeno nam je da je saradnja sa svim faktorima van institucije dobra.

II

Preporuke

Rešiti problem prostorija za posete.

Osoblje

I

Služba obezbeđenja trenutno broji 24 pripadnika, od čega je njih 7 radilo u kosovskim zatvorima. Iako je ovim brojem služba obezbeđenja popunjena stoprocentno, novim predlogom sistematizacije predviđeno je još 4 mesta koja su potrebna zbog povećanog broja sprovođenja. U proteklih 6 meseci protiv jednog pripadnika službe je vođen disciplinski postupak, koji je završen izricanjem disciplinske kazne. Postupak je vođen zbog napada na koleginicu.

Sledeći uputstvo Ministratsva pravde, u ustanovi je organizovana dodatna obuka za sve pripadnike službe obezbeđenja. Kako smo ovu inicijativu detaljnije elaborirali u izveštaju o monitoringu Okružnog zatvora u Pančevu, ovom prilikom ćemo konstatovati da je u smederevskom zatvoru teoretska nastava sprovedena u oblastima koje su programom Ministratsva predviđene. Načelnik službe obezbeđenja je pohađao dopunsku obuku u Centru za obuku u Nišu. Njegova procena je da bi službu trebalo tehnički modernizovati, opremiti kompjuterima, modernijom ličnom opremom. U isto vreme, smatra da bi bilo poželjno organizovati što više kurseva, kako bi se pripadnici službe mogli upoznati sa najnovijim penološkim dostignućima.

Već smo u prethodnom delu izveštaja pomenuli da je ustanova zaposlila psihologa, čiji će osnovni posao biti resocijalizacija zatvorenika. Svoju pripremu za posao koji će obavljati, započela je tako što je obišla nekoliko drugih zatvora i zavoda, u kojima je od svojih iskusnijih kolega imala prilike da se upozna sa ciljevima i zadacima rada službe za prevaspitanje. S obzirom na to da je radno angažovana od aprila ove godine, nerealno bi bilo očekivati da je ostvarila rezultate u svim oblastima prevaspitnog rada. Ipak, stekli smo utisak da poseduje veoma jasnu i dobru orijentaciju u kom pravcu napore

treba usmeriti. Što se tiče dodatnih edukacija, poseduje licencu za kognitivnu psihoterapiju, koju planira da primeni u radu sa zatvorenima.

U toku je konkurs za radno mesto osobe koja bi bila zadužena za poslove obuke i upošljavanja zatvorenika.

II Preporuke

- Nastaviti proces formiranja službe prevaspitanja kroz zapošljavanje novih stručnjaka.
- Zaposliti bar jedno lice koje će biti zaduženo za obuku i upošljavanje zatvorenika.
- Omogućiti svim zaposlenima u ustanovi, a posebno onima koji direktno, svakodnevno rade za zatvoreničkom i pritvoreničkom populacijom, da proširuju svoja stručna znanja, uključujući i znanja iz oblasti ljudskih prava i međuljudske komunikacije.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Prikaze pojedinačnih studija na stranicama koje prethode pokušaćemo da sumiramo i damo opštu sliku i zaključak stanja u našim zatvorima, uz napomenu da su na njih mogli da utiču bilo subjektivne bilo objektivne prepreke na koje smo nailazili.

Naš primarni cilj bio je procena ostvarenja prava i zaštite prava lica lišenih slobode tokom njihovog boravka u penalnim institucijama, kompariranje stepena ostvarenosti i zaštite tih prava u odnosu na međunarodne standarde i davanje preporuka za poboljšanje zatečenog stanja.

Stanje u ustanovama koje smo posetili, ukazuje na neke opšte i zajedničke probleme koje možemo definisati kao sistemske za ove vrste ustanova, ali i za ceo sistem izvršenja sankcija.

U tekstu koji sledi daćemo pregled osnovnih nalaza i ključnih problema u praksi izvršenja krivičnih sankcija, kao i preporuke koje, smatramo, mogu doprineti poboljšanju postojećeg stanja.

KVALITET I USLOVI ŽIVOTA

o) Arhitektonsko-tehnički uslovi, opremljenost, ventilacija i osvetljenje, sanitarni uslovi i higijena

Okružni zatvori i zavodi za izvršenje zatvorskih kazni u Srbiji projektovani su za grupno izdržavanje kazni. Drugim rečima, srpski zatvori ne poznaju ćelijski sistem organizacije života zatvorenika. Druga zajednička karaktersitika, primenjiva na sve ustanove ovog tipa, jeste višedecenijska zapuštenost i neulaganje sredstava u održavanje zgrada i infrastrukture. U zavisnosti od starosti zgrada i načina njihove gradnje, nebriga se različito odrazila na njihov izgled. Zapuštenost je posebno vidljiva u VP domu Kruševac, OZ Beograd i u Specijalnoj zatvorskoj bolnici.

Pored toga, arhitektura ovih objekata jasno odražava napuštene koncepcije postupanja prema "prestupnicima" iz ranijih vremena, što je, uglavnom, nemoguće prevazići delimičnim adaptacijama (OZ Pančevo, Zrenjanin i dr.). Samim tim, veličina, broj i raspored zgrada i prostorija u njima često su u izrazitom neskladu sa proklamovanim ciljevima i potrebama ustanove i lica koja borave u njima. Generalno, radi se o: nedovoljnoj kubaturi

prostora po pritvoreniku/zatvoreniku (p/z); nedovoljno velikim i uglavnom nenatkrivenim prostorima za boravak p/z na svežem vazduhu; nepostojanju posebnih prostorija za dnevni boravak, usled čega su p/z primorani da po 23 sata borave u jednoj prostoriji; nepostojanju adekvatnih prostorija za posete advokata, rodbine ili posebnih prostorija za kontakte sa supružnikom i decom, kao i neobezbeđivanju bilo kakvog prostora namenjenog rekreaciji p/z. Ovi nedostaci se prvenstveno odnose na okružne zatvore.

U većini zavoda i zatvora veliki problem predstavljaju i propale instalacije: elektro, grejne i vodovodne. Duskora su velike probleme sa grejanjem imali zavodi u Sremskoj Mitrovici, Požarevcu, OZ u Beogradu i Subotici, i Specijalna bolnica u Beogradu. Problem sa dotrajanim vodovodnim i kanalizacionim instalacijama bio je najvidljiviji u KPZ za maloletnike u Valjevu i KPD u Kruševcu. Ipak, u poslednjih nekoliko godina počelo je sa ulaganjem u infrastrukturu, pa zavodi i zatvori pribegavaju kompletnoj zameni instalacija.

Nameštaj u ustanovama je dotrajavao, pohaban i nema ga dovoljno. Posebno se ta činjenica odnosi na nedostatak ormarića za smeštaj ličnih stvari p/z. Stanje dušeka i posteljine varira od ustanove do ustanove. U pojedinim zatvorima, kao što je KPD za žene u Požarevcu, ustanova se trudi da bar ove stvari redovno obnavlja. Stanje sa dušecima posebno je problematično u VPD u Kruševcu u kome maloletni štićenici spavaju na sunderima.

Stanje kupatila, toaleta i sanitarnih elemenata je u celini jako loše. Ovaj problem je posebno izražen u velikim zavodima, u kojima se prilikom izgradnje nije vodilo dovoljno računa o broju ljudi koji će koristiti toalete i kupatila. Tako, recimo, u Sremskoj Mitrovici po 80 zatvorenika korsiti samo dva toaleta. Ista je priča sa toaletima u KPZ Niš i Požarevac. U pojedinim zavodima kupatila se nalaze izvan zgrada za smeštaj zatvorenika, kao u KPZ Sremska Mitrovica i Požarevac.

Prenaseljenost je jedan od najvećih smeštajnih problema u srpskim zatvorima. U KPD u Požarevcu, u OZ u Smederevu, i u Odeljenju pojačanog nadzora u Nišu p/z su spavali u krevetima na tri sprata. Ilustracije radi pominjemo da u sobama KPZ Sremska Mitrovica, čija površina (soba) nije veća od 300 m², obitava po 80 zatvorenika. Ili, recimo, u KPZ Čuprija u sobu površine 80 m² bilo je smešteno oko 40 zatvorenika, u Požarevcu na 50 m² bilo je smešteno 50 zatvorenika itd.

U nekim zatvorima (OZ Beograd i Pančevo i Specijalna zatvorska bolnica), zahvaljujući načinu gradnje, ne postoji direktan dotok svetlosti i vazduha u sobe, pa je zagušljivost na granici podnošljivog. Specijalna zatvorska bolnica, rekonstrukcijama dva bloka, rešila je problem direktnog dotoka vazduha i svetla u sobe. U OZ Smederevo sobe u koje su smešteni pritvorenici nalaze se ispod ravne krovne ploče koja nije adekvatno izolovana, prozori se mogu otvoriti samo pod uglom od 45 stepeni, a u pojedinim sobama pritvorenici su spavali tik ispod plafona jer su kreveti postavljeni na

tri sprata. Boravak u ovim sobama je, takođe, posebno u letnjim mesecima, na granici podnošljivosti.

U poslednje tri, četiri godine izdvajaju se određena sredstva za popravke i značajnije rekonstruktivne zahvate u ovim ustanovama. Iz budžeta su obezbeđena sredstva za renoviranje jednog bloka u Specijalnoj zatvorskoj bolnici, po jednog paviljona u KPZ Niš i Sremska Mitrovica, izgradnju posebnog zavodskog odeljenja zatvorenika osuđenih za dela iz oblasti organizovanog kriminala i ratnih zločina u KPZ Požarevac i paviljona otvorenog odeljenja KPZ Čuprija.

Sredstva se ulažu u obnavljanje instalacija u KPZ za maloletnike u Valjevu, za grejanje u zgradi OZ Beograd, u obnavljanje grejnih instalacija u KPZ Sremska Mitrovica. OZ Prokuplje je iz sopstvenih sredstava finansirao izgradnju objekta za smeštaj zatvorenika u otvorenom režimu.

b) Kuhinja, trpezarija i ishrana zatvorenika

Prostorije i uslovi u kojima se čuva i sprema hrana i u kojima zatvorenici obeduju variraju od ustanove do ustanove, ali su, generalno, na niskom ili srednjem higijenskom nivou. Glavni uzroci ovakvog stanja su starost zgrada, neprimerena arhitektonska rešenja položaja kuhinje (često u podrumu) i višegodišnja neulaganja u njihovo redovno renoviranje.

U većini ustanova hranu pripremaju profesionalni kuvari, a pomažu im pomoćnici-zatvorenici. U svim posećenim ustanovama, svi koji rade u kuhinji redovno prolaze kroz sanitarne preglede, a pomoćnici-zatvorenici su smešteni odvojeno od ostalih zatvorenika.

Kvalitet ishrane varira od ustanove do ustanove, ali je hrana uglavnom lošeg kvaliteta, osim u ustanovama u Vojvodini, što je naglašeno i u našem prethodnom izveštaju.

Glavni nedostaci tiču se neukusno pripremljene hrane, nedostatka ili potpune odsutnosti mleka i mlečnih proizvoda, dok je pravilo da voća (osim, ponekad, u toku letnje sezone) uopšte nema.

U nekim ustanovama je primećeno da se isto jelo servira i za ručak i za večeru, što smatramo krajnje neprimerenom praksom.

Uglavnom, u situacijama kada to lekar odredi za pojedine zatvorenike, sprovodi se poseban, dijetetski režim ishrane, koji se pretežno svodi na izbacivanje masti, soli i začina prilikom spremanja obroka.

U nekim ustanovama se vodi računa o posebnim zahtevima za hranom zatvorenika islamske veroispovesti, dok su u drugim oni ostavljeni da se sami snalaze ukoliko ne mogu da uzimaju hranu spremljenu za opštu populaciju.

Zatvorske kantine postoje u zavodima i VPD Kruševac, u nekim okružnim zatvorima (OZ Beograd, Novi Sad), dok se u ostalim zatvorenici potrebnom robom snabdevaju tako što je naručuju jednom ili dvaputa nedeljno, a koja se, potom, kupuje u gradskim prodavnicama.

c) Medicinska nega zatvorenika

Zdravstvena zaštita p/z predstavlja bitan problem, čije rešavanje u predstojećoj reformi zatvorskog sistema treba da zauzme značajno mesto. Prihvaćeni standardi garantuju svakom zatvoreniku istu zdravstvenu zaštitu kao i osobama na slobodi. Loše stanje u civilnim zdravstvenim ustanovama ne bi smelo da bude izgovor da se ništa ne učini u reorganizaciji zatvorskih zdravstvenih službi. Dobar uzor, koji bi trebalo da bude prihvaćen, jeste promena statusa KPD Bolnica u Specijalnu zatvorsku bolnicu, čime je otvoren put reorganizaciji ustanova i službi u skladu sa medicinskim principima.

U tom smislu, neophodno je napraviti novu sistemsku organizaciju medicinskih službi, čime bi se uslovi zdravstvene zaštite u ustanovama istog kapaciteta izjednačili. Trenutno postoje drastične razlike među zavodima (velika služba u KPZ Niš / jedan lekar u KPZ Požarevac i S. Mitrovica). Za početak, potrebno je utvrditi standarde opterećenosti lekara, kao i to sa kolikim brojem pregledanih pacijenata se postiže maksimum i efikasnosti i kvaliteta rada. Takođe smatramo da treba precizno istražiti potrebe za konsultantskim specijalističkim pregledima, jer i u toj oblasti postoji znatna neuređenost. Uz ove aktivnosti, neophodno je napraviti kontakte sa Ministarstvom zdravlja kako bi se uspostavio nadzor i stručna kontrola nad radom zdravstvenih službi. Paralelno sa ovim procesom, trebalo bi urediti rad i položaj zdravstvenih službi tako da im se garantuje samostalnost i profesionalna nezavisnost u odnosu na upravu za izvršenje sankcija i Ministarstvo pravde

Sledeći bitan problem se odnosi na materijalne uslove rada, koji se najdrastičnije ispoljava u manjim ustanovama u kojima ne postoje ambulante pa se pregledi obavljaju u prostorijama koje se koriste za druge namene. To su, najčešće, prolazne prostorije koje ne omogućavaju ni elementarni minimum potrebnih uslova za lekarski pregled. Potrebno je izvršiti i standardizaciju neophodne opreme u ambulantama. Odstupanja nisu tako upadljiva, ali ne zato što su sve ambuante adekvatno opremljene, već, naprotiv, što je opremljenost, skoro svuda, na vrlo niskom nivou.

Krupan nedostatak vidimo i u načinu obavljanja pregleda. Prvi pregled je uveden kao obaveza u skoro svim ustanovama, no kvalitet ovog pregleda može biti predmet razmatranja. Na osnovu naših iskustava u najvećem broju ustanova najčešće se obavlja samo anamnestički razgovor, otvaranje kartona, a pregled samo u slučaju pritužbi zatvorenog lica. Takođe, nije propisano šta od laboratorijskih analiza treba uraditi, pri tome posebno mislimo na analize iz domena skrininga zaraznih oboljenja, tako da, po našem mišljenju, preciziranje postupaka koji čine prvi pregled treba uraditi u najskorije vreme. Najveći broj zemalja upravo ovaj pregled koristi za kožne TBC testove, ali i za davanje prvih usmenih i pismenih informacija u okviru zdravstvene edukacije zatvorenika.

Primećen je i krupan nedostatak kod svakodnevnih pregleda, jer se oni uglavnom obavljaju tako da ih mogu čuti i videti drugi zatvorenici i zatvorsko, nemedicinsko osoblje. Time je u potpunosti narušena privatnost pregleda i poverljivost odnosa lekar - pacijent. Ovo nam se čini da je upravo direktna posledica dugogodišnjeg uplitanja zatvorskih uprava i drugih zatvorskih službi u rad medicinskog osoblja, ali i odnosa i stava pripadnika zdravstvenih službi prema zatvorenicima. Iz ugla našeg projekta ovo je od neprocenjivog značaja jer zdravstvena služba treba da ima centralnu ulogu u otkrivanju i sprečavanju slučajeva torture kako zatvorenika međusobno, tako i zatvorenika od strane službe obezbeđenja, a to je moguće samo ako su zatvorenici u prilici da se povere svom lekaru. Naglašavamo da je dalje prenošenje opštih informacija o zadobijenim povredama moguće i poželjno u formi periodičnih izveštaja upravi ustanove, ali da se informacije u vezi sa specifičnim slučajevima mogu prosljeđivati samo uz odobrenje zatvorenika. Da bi ova uloga zdravstvene službe bila ispunjena neophodno je i vođenje preciznih evidencija o svim zadobijenim povredama (sport, rad, međusobni sukobi, primena sredstava prinude od strane straže...).

U manjim ustanovama zdravstvene službe često nemaju stalno zaposlenog lekara, čak ni medicinskog tehničara, pa je deljenje medikamenata propisane terapije prepušteno službi obezbeđenja. To znači da ne postoji stručni nadzor nad apotekom i izdavanjem lekova. Međutim, takve propuste primetili smo i u onim ustanovama koje imaju zaposlene tehničare. Kako ova situacija pruža široke mogućnosti za manipulaciju, mislimo da treba preciznije regulisati proceduru izdavanja i čuvanja lekova.

Zdravstveni kartoni se otvaraju u većini ustanova, ali još uvek ne postoji obaveza, pa samim tim ni praksa slanja medicinske dokumentacije sa zatvorenikom prilikom premeštaja u drugu ustanovu.

U zatvorskoj populaciji se po pravilu nalazi značajan procenat zavisnika od psihoaktivnih sredstava. U toj oblasti ne postoji jedinstvena strategija na nivou svih ustanova. Mišljenja smo da bi ovu oblast trebalo precizno urediti, uzevši u obzir trenutno stanje i raspoložive mogućnosti na nivou svih ustanova. S tim u vezi treba izvršiti dodatnu edukaciju lekara i pristupiti sistematskom sprovođenju dogovorene strategije. Psihijatrijska zaštita zatvorenika takođe predstavlja neregulisanu oblast. Ona trenutno najviše zavisi od ličnog stava angažovanog lekara. Zato bi, i u ovu oblast, trebalo uvesti neka pravila.

Neophodna je i određena strategija u borbi protiv zaraznih bolesti. Trebalo bi odrediti testove za identifikaciju zaraženih, zatim mere imunizacije, izolacije i lečenja. U ovu oblast je neophodno uvesti preventivno edukativni rad, koji, uglavnom, ne postoji u našim ustanovama. U edukaciju treba uključiti i društvenu zajednicu, koja bi, takođe, morala da bude zainteresovana za prevenciju zaraznih oboljenja u zatvorskim ustanovama, imajući u vidu da se bolesti uvek mogu proširiti i van ustanova. U okviru

ovih aktivnosti posebnu pažnju treba posvetiti i edukaciji zatvorskog osoblja, ali i njihovoj zaštiti imunizacijom i redovnim zdravstvenim kontrolama. Želimo da naglasimo da je bitno u procesima edukacije posebno istaći značaj nediskriminacije zaraženih osoba. U sklopu ovih aktivnosti treba potsetiti na važnost higijene i kontrole ishrane, što su aktivnosti koje formalno obavlja zdravstvena služba, ali kvalitativni angažman u ovom pogledu uglavnom nismo sretali u posećenim ustanovama.

Do sada nismo sreli osoblje angažovano u zdravstvenim službama u zatvorima i zavodima koje je edukovano o zatvorskoj patologiji. Interesantno je da u ovoj oblasti ne postoji ni strukovna organizovanost koja bi omogućila periodične sastanke čiji bi cilj bio stručno usavršavanje i strategijsko dogovaranje o bitnim pitanjima u ovoj oblasti. Uz stručnu edukaciju, neophodno bi bilo pokrenuti i razgovore o etičkim pitanjima tretmana zatvorenika kao pacijenata od strane pripadnika zdravstvenih službi. Napominjući ovo imamo u vidu činjenicu da smo, u određenom broju ustanova, primetili stav zdravstvenog osoblja da "zatvorenici dobijaju više nego što zaslužuju". Takođe, u potpunosti nedostaju psihoterapijski i socioterapijski programi koji bi se primenjivali u radu sa zatvoreničkom populacijom, pa bi bilo uputno započeti sa ostvarivanjem takvih programa.

Preporuke

- U zavodima za izvršenje zatvorskih kazni rekonstruisati paviljone za smeštaj, tako da u sobe bude smešteno najviše tri do četiri zatvorenika a, pored toga, obezbediti prateće prostorije za dnevni boravak, za aktivnosti u slobodnom vremenu, za biblioteke, kao i prostorije za posete advokata i rodbine.
 - Napraviti strategiju izmeštanja pojedinih okružnih zatvora iz zgrada koje se nalaze u centru gradova na veoma prometnim lokacijama.
 - Permanentno ulagati sredstva u rekonstrukciju i održavanje postojeće infrastrukture i nabavku neophodnog nameštaja za ustanove.
 - Izraditi novu sistematizaciju medicinskog osoblja u ustanovama tako da se ujednači broj pripadnika službe u različitim ustanovama istog kapaciteta, posebno imajući u vidu standarde o profesionalnom opterećenju lekara i drugog osoblja.
 - Obavezati ustanove da obezbede posebnu prostoriju kao ambulantu i napraviti spisak neophodne opreme u ambulantama određenog ranga.
 - Obezbediti stručni nadzor nad apotekom i izdavanjem lekova.
 - Obavezati medicinsko osoblje u ustanovama da vodi zdravstvene kartone i druge evidencije, posebno evidencije povreda.
 - Obavezati osoblje da izvrši prvi medicinski pregled i precizirati elemente koje on mora da sadrži.

- Garantovati obavljanje pregleda tako da ih ne mogu čuti i videti ni zatvorenici, ni zatvorski službenici, izuzev u situacijama kada to lekar zatraži zbog lične bezbednosti.
- Osmisliti strategiju u lečenju i tretmanu zavisnika od psihoaktivnih supstanci, kao i drugih psihijatrijskih poremećaja.
- Osmisliti strategiju borbe protiv zaraznih bolesti.
- Organizovati edukaciju, kako lekara o specifičnostima zatvorske patologije, tako i ostalog osoblja, posebno o znacima rizika od samoubistva zatvorenika i znacima zaraznih bolesti.
- Realizovati saradnju sa Ministarstvom zdravlja kako bi se obezbedilo da nadzor i ocenu kvaliteta rada medicinskih službi u zatvorima obavljaju kvalifikovane zdravstvene vlasti.

BEZBEDNOST

Prenaseljenost, kao jedan od najvećih problema, bitno utiče i na eksternu i na internu bezbednost u ustanovama. Prevelik broj zatvorenika na objektivno velikoj površini u KPZ, koje treba nadzirati i kontrolisati, uz često neadekvatan i zastereo sistem video-nadzora, u mnogome otežava obavljanje poslova nadzora od strane službe obezbeđenja.

Međutim, ukoliko bismo dimenziju eksterne bezbednosti analizirali samo prema broju bekstava ili pokušaja bekstava zatvorenika iz zavoda i zatvora, došli bismo do zaključka da je bezbednost u posećenim zatvorskim ustanovama na zadovoljavajućem nivou.¹⁷ Po našem mišljenju, mali broj bekstava iz ustanova rezultat je, pre svega, činjenice da se "po bezbednost opasna lica" uglavnom nalaze u zatvorenim ili u odeljenjima pojačanog nadzora, što znači da se drže zaključana u sobama i po 23 sata dnevno.

Okružni zatvori, koji uglavnom služe za držanje pritvorenika a manje za izdržavanje kazne zatvora, po svojim bezbednosnim komponentama izgledaju kao ustanove zatvorenog tipa, dok KPZ otvorenog tipa nemaju fizičke prepreke za bekstvo. Ipak, gotovo sve ustanove proglašene za KPZ otvorenog tipa, osim Padinske Skele, imaju i svoja zatvorena odeljenja koja se koriste za smeštaj pritvorenika ili onih zatvorenika koji, po mišljenju uprave, zavređuju poluotvoreni ili zatvoreni tretman. Ta zatvorena odeljenja, po svojim bezbednosnim karakteristikama, takođe liče na zatvorene ustanove.

Zadovoljavajuća eksterna bezbednost uslovljena je i brojem pripadnika službe obezbeđenja, koji najčešće odgovara broju pritvorenih i zatvorenih lica u posmatranim ustanovama. Iako smo u nekoliko posećenih ustanova konstatovali da je broj zaposlenih u ovoj službi formalno ispod broja

¹⁷ Pod bekstvima ne podrazumevamo privremena udaljenja zatvorenika iz poluotvorenog ili otvorenog dela ili nevraćanja i zakašnjenja zatvorenika koji su pušteni na vikend, nagradno odsustvo i slično.

predviđenog sistematizacijom, faktički on je bio dovoljan s obzirom da su službe popunjene stražarima pristiglih sa Kosova.

Ozbiljnije primedbe na sistematizaciju koja je neadekvatna obimu posla, ili primedbe na nepopunjenost službe uputili su zaposleni u Okružnom zatvoru u Beogradu, KPZ Požarevac, KPZ Niš, KPZ Sremska Mitrovica. Smatramo da bi u mnogim ustanovama trebalo preispitati organizaciju rada službe obezbeđenja, raspoređivanje radnika, trajanje smena, itd.

Stepen interne bezbednosti varira od tipa, veličine i vrste populacije posmatrane ustanove. Pojava neformalnih grupa, koja dovodi do reketiranja, tuča, ucena, krijumčarenja i verbalnih konflikata među zatvorenicima, vezuje se za ustanove čija populacija prelazi 150 ljudi. Kako se povećava broj zatvorenika, progresivno se povećava i broj incidenata. Ako se tome doda da i u onako prenaseljenim KPZ broj zatvorenika premašuje uobičajene kapacitete ustanova (posebno zatvorenog dela), odgovarajuće raspoređivanje i razdvajanje pojedinih zatvorenika, na osnovu procene rizika i individualnih potreba, gotovo je nemoguće i, u dobroj meri, objašnjava slabu internu bezbednost.

Posmatrano iz aspekta bezbednosti, smatramo da nije dobro da postoji rigidan odnos službe obezbeđenja prema zatvorenicima i insistiranje na čvrstoj disciplini i u slučajevima kada je to necelishodno i neindikivano. Iako je ta praksa zastupljenija u ustanovama zatvorenog tipa (KPZ Niš i Sremska Mitrovica), na ovu pojavu smo naišli i u KPZ Čuprija i OZ Pančevo. Smatramo da ovakva praksa ne doprinosi uspostavljanju neophodnog uzajamnog poverenja, kao ni stvaranju pozitivne klime između stažara i zatvorenika.

Preporuke

- Pojedine okružne zatvore (u Kruševcu, Užicu, Čačku, Novom Pazaru i Pančevu) lokacijski izmestiti iz objekata u kojima se trenutno nalaze.
- Uvažiti predlog sistematizacije radnih mesta službi obezbeđenja, koje predlažu zaposleni u zatvorima i zavodima.
- Obnoviti opremu za video-nadzor.
- Obnoviti i dopuniti vozni park vozilima za transport zatvorenika, prema stvarnim potrebama ustanova.
- Promeniti režim i način ophođenja službe obezbeđenja prema zatvorenicima i obrnuto, u cilju stvaranja i relaksiranije atmosfere i većeg uzajamnog poverenja u ustanovi a, istovremeno, i u cilju povećanja stepena interne bezbednosti.

ZAKONITOST POSTUPANJA

Jedan od suštinskih problema koji se tiče zakonitosti odluka kako zatvorskih administracija tako i administracije uprave za izvršenje zavodskih sankcija odnosi se upravo na neadekvatnu zakonsku regulativu u ovoj oblasti, koja je ili zastarela i nekompatibilna međunarodnim standardima kojima se garantuju ljudska prava zatvorenika, ili u kojoj nedostaju bilo kakva zakonska ili podzakonska akta kojima se regulišu pojedine oblasti izvršenja zavodskih sankcija.

Kada govorimo o nepostojanju zakonske regulative, onda imamo u vidu da neke ustanove uopšte ne poseduju pravilnike o kućnom redu (što je slučaj napr. sa Specijalnom zatvorskom bolnicom u Beogradu, ili VPD u Kruševcu). U određenim oblastima na snazi su, još uvek, podzakonska akta iz sedamdesetih godina (pravilnici o načinu i uslovima upotrebe sredstava prinude, o načinu izvršenja mere usamljenja, o načinu i uslovima izvršavanja disciplinskih kazni, o vršenju službe obezbeđenja, o tablici ishrane lica u ustanovma za izdržavanje kazni).

U ustanovama za koje su doneti pravilnici oni često nisu, osim prilikom prijema u ustanovu uz elementarno upoznavanje sa njihovom sadržinom, više dostupni pritvorenom ili zatvorenom licu. Za zatvorenike strane državljanke ne postoji mogućnost upoznavanja kućnog reda na sopstvenom jeziku, već se to čini preko drugih zatvorenika koji poznaju oba jezika.

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije, koji je važio do 1. januara 2006. godine, nije poznao institut sudske zaštite ili kontrole nad odlukama koje donosi zatvorska administracija. Porcedura disciplinskog kažnjavanja, klasifikacija i definicija prekršaja nisu bili precizno propisani a žalbeni postupak, iako formalno predviđen, nije suštinski imao nikakvog značaja kao efikasan pravni lek. U potpuno neuređenu oblast spada i sistem pritužbi i prestavki zatvorenika.

Druga kompletno neuređena oblast jeste postupak reklasifikacije, posebno smeštaja u odeljenje pojačanog nadzora. Iako faktički postoji u svim zavodima zatvorenog tipa, pa čak i u nekim poluotvorenim i otvorenim ustanovama, ovaj režim nije bio ni pomenut u propisima koji se odnose na oblast izvršenja. To je, faktički, značilo da je zatvorenik smeštan u odeljenje pojačanog nadzora, koje, po svojim suštinskim obeležijima, jeste svojevrsna izolacija, a da taj postupak, razlozi, trajanje i režim uopšte nisu propisani. Zatvorenik je u takvom režimu lišen mnogih prava i mogao bi u njemu biti držan bez ikavog ograničenja, kontrole i obaveze preispitivanja odluke o njegovoj primeni.

Velike probleme u praksi, i još veće nezadovoljstvo kod zatvorenika, izaziva zakonski nedefinisani status osoba koje se nalaze na izdržavanju kazne

a protiv kojih se vode drugi krivični postupci. Ovakvi zatvorenici se uglavnom nalaze ili u odeljenjima pojačanog nadzora (tamo gde postoje), ili u zatvorenim odeljenjima. Iako im formalno nije određen pritvor, jer za to nema razloga, režim pod kojim su vrlo je sličan režimu pritvora, što je neuporedivo teže od bilo koje druge kategorije zatvorskog tretmana. Ista je situacija sa zatvorenicima osuđenim na kaznu zatvora od 40 godina, koji se automatski smeštaju u ova odeljenja, bez pravljenja bilo kakvog plana ili programa za svakog pojedinačno.

Smatramo da je reforma u oblasti zakonodavstva (novi ZIKS, pravilnik o kućnom redu, pravilnik o upotrebi sredstava prinude, pravilnik o disciplinskom postupku) dobra polazna osnova da se celokupna oblast izvršenja krivičnih sankcija uredi tako da korespondira međunarodnim standardima i savremenim dostignućima u toj oblasti.

Preporuke

- Pored postojećih zakonskih izmena potrebno je preduzeti čitav niz neophodnih mera kako bi nova zakonska rešenja mogla biti primenjena u praksi (reorganizacija i edukacija osoblja o novim zakonskim i podzakonskim rešenjima, nova sistematizacija radnih mesta, efikasniji nadzor i kontrola rada zaposlenih u zatvorima, itd.)
- Sve nove propise učiniti dostupnim u svakom trenutku pritvorenicima/zatvorenicima.
- Matične službe u ustanovama opremiti računarima u cilju stvaranja preciznije i dostupnije evidencije o statusu lica lišenih slobode.

RESOCIJALIZACIJA

Resocijalizacija zatvorenika, kao osnovni cilj kazne, predstavlja načelo koje je danas jednako prisutno u nauci, u zakonodavstvu i u praksi. Ovom principu dat je apsolutni prioritet, a službi za prevaspitanje je i prema postojećem ZIKS-u povereno koordiniranje svih zatvorskih službi u ovom procesu. Glavna funkcija kazne lišenja slobode treba da bude promena ponašanja zatvorenika, što znači da tok i tretman za vreme izdržavanja kazne treba da se prilagode ličnosti zatvorenika, odnosno uspehu ili neuspehu u prevaspitanju. Međutim, praksa u našim ustanovama pokazuje da su represija i izolacija od spoljnog sveta i dalje preovlađujuće svrhe kazne lišenja slobode.

Neadekvatna arhitektura zgrada, nedostatak prostora i kompetentnog osoblja s jedne, te veliki broj zatvorenika i nedostatak materijalnih sredstava, s druge strane, objektivno otežavaju sprovođenje procesa resocijalizacije.

Dugogodišnja praksa je da se zatvorenici osuđeni na duge kazne iz "bezbednosnih" razloga upućuju u otvorene i poluotvorene ustanove koje nisu adekvatne za ovu kategoriju zatvorenika (recidivisti, teška krivična dela).

Prenaseljenost, pogotovo u KPZ zatvorenog tipa, znatno otežava kvalitetan rad na prevaspitanju. Zbog veličina vaspitnih grupa, koja se kreće u pojedinim zavodima do 170 zatvorenika, zatvorenici retko kontaktiraju sa vaspitačima. U nekim ustanovama proces prevaspitanja se bukvalno svodi (čak i gde je odnos vaspitača i zatvorenika odgovarajući) na predaju molbi za ostvarenje neke pogodnosti. U takvim okolnostima, zatvorenici svoje probleme rešavaju preko pripadnika službe obezbeđenja, često koristeći nedozvoljene metode, što onda dovodi do korupcije i formiranja grupa privilegovanih zatvorenika. Prenaseljenost zatvoreničke populacije, s jedne, i nedovoljan broj vaspitača, s druge strane, otežavaju organizovanje poseta, slobodnih aktivnosti, verskih aktivnosti, kulture, školovanja, radnog i profesionalnog osposobljavanja zatvorenika.

Veoma mali broj ustanova raspolaže proizvodnim radionicama i odgovarajućim programima za obuku i dokvalifikaciju. Pored režijskih poslova, zatvorenici su u najvećem procentu uposleni na poljoprivrednim poslovima. S obzirom na to da ustanove ne raspolažu savremenom mehanizacijom i opremom za obavljanje poljoprivrednih poslova, zatvorenicima ti poslovi nisu privlačni ni s aspekta profesionalne orijentacije.

U onim ustanovama u kojima postoje biblioteke, knjižni fond je ili zastareo, ili suviše mali u odnosu na broj zainteresovanih za čitanje.

Iako je zakonom definisano da zatvorenici imaju pravo na osnovno i srednje obrazovanje, ni u jednoj od posećenih ustanova ne postoji škola. Nepostojanje škola je objašnjeno nedostatkom prostora, novca i slabim interesovanjem zatvorenika. S druge strane, obrazovna struktura zatvorenika ukazuje da veliki deo zatvoreničke populacije nema završenu ni osnovnu školu, te bi angažman na osnovnom opismenjavanju bio više nego nužan.

Bitno je naglasiti situaciju u VPD-u Kruševcu u kome je školovanje (s obzirom na uzrast populacije) obavezno. Značajna promena vezana za školovanje maloletnika vidi se i u poboljšanju prostornih uslova i u sadržaja aktivnosti kojima se maloletnici motivišu da u većem stepenu pohađaju školu (ulaganje i okretanje ka savremenijim i kreativnijim sredstvima nastave, najviša ocena kriterijum za dodelu nekih pogodnosti...). Sem osnovnog obrazovanja, u planu je da se i srednjoškolska nastava ubuduće organizuje u okviru Doma. Problem školovanja dece sa posebnim potrebama nije još uvek adekvatno rešen.

Zaposleni u KPZ za maloletnike u Valjevu suočili su se sa problemom limitiranog broja mesta u srednjim školama, čime je praktično otežan ili potpuno onemogućen upis vaspitanika u srednje škole. Ovaj problem trebalo bi rešiti na nivou Ministarstva pravde i Ministarstva prosvete, kako bi se

omogućilo vaspitanicima iz Zavoda da pohađaju nastavu u srednjim školama i steknu adekvatno obrazovanje.

Preporuke

Na nivou uprave, upravnika, celokupnog osoblja ustanova i zatvorenika stvarati i produbljivati svest o resocijalizaciji kao osnovnoj svrsi krivičnih sankcija i prevaspitnoj službi kao nosiocu tog procesa i najvažnijoj službi. U kontekstu uspešnijeg sprovođenja tog procesa, neophodno je:

- internu klasifikaciju i reklasifikaciju zatvorenika za tretman prilagoditi njihovim individualnim potrebama;
- obezbediti potrebne uslove za organizovanje školovanja i profesionalnog osposobljavanje zatvorenika za kurentna zanimanja, s posebnim akcentom na edukaciju u KPZ za maloletnike u Valjevu i VPD Kruševac. U tom cilju pribaviti što savremenija nastavna sredstva i primeniti metode sticanja znanja slične onima na slobodi;
- stvarati što povoljnije uslove (adekvatna veličina vaspitnih grupa, prostorije, dovoljan broj kvalifikovanog osoblja), za kvalitetniji individualni i grupni rad sa zatvorenicima;
- osmisliti i organizovati slobodne aktivnosti zatvorenika, uvođenjem kulturno-umetničkih programa, povremeno u saradnji sa kulturnim institucijama lokalne zajednice, formiranjem biblioteka tamo gde ne postoje kao i obogaćivanjem postojećih itd.;
- radno angažovanje zatvorenika, isključivo i na prvom mestu, shvatati u funkciji prevaspitanja;
- rad i organizaciju rada usmeriti na razvoj profesionalnih kompetencija zatvorenika i to u oblastima koje su kurentne na tržištu;
- omogućiti vernicima nepravoslavne veroispovesti adekvatne prostorije za ispovedanje svoje vere;
- nastaviti sa primenom novih rehabilitacionih programa (medijacija, programi za posebne kategorije - narkomani..)
- na nivou Ministarstva pravde, a u saradnji sa Ministarstvom za rad i socijalna pitanja, započeti rad na utvrđivanju strategije za definisanje i rešavanje problema pripreme za otpust i organizovanog postpenalnog prihvata zatvorenika.

KONTAKTI SA SPOLJNIM SVETOM

Ukoliko ovu dimenziju posmatramo u užem smislu, dakle kroz dozvoljene posete rodbine zatvorenicima, izlaske u grad, kontakte sa punomoćnicima, prijem paketa i pismenih pošiljki, telefoniranje, dostupnost

štampe, čak i elektronskih medija, onda možemo zaključiti da se, uglavnom, ova vrsta komunikacije sa spoljnim svetom, odvija na sasvim zadovoljavajući način. U pojedinim ustanovama u tom pogledu postoje određeni problemi, ali oni, suštinski, nikako ne ugrožavaju ova prava. Zanimljivo je broj institucija gde ne postoje telefonske govornice. Eventualni problemi nastaju u onim ustanovama gde tretman zatvorenog odeljenja podrazumeva i uskraćivanje prava na telefoniranje. Osnovni problem sa pravom na telefoniranje vidimo u činjenici da se u nekim ustanovama telefonski razgovori nadziru i slušaju, bez izuzetka, svim zatvorenima. Isto se odnosi i na kontrolu pisama, koja podrazumeva, opet u nekim ustanovama, čitanje pisama svih zatvorenika bez izuzetka. Samtramo da praksa, koju smo uočili u nekoliko zavoda i zatvora, a koja podrazumeva proceduru prikupljanja i deljenja pismenih pošiljki preko odbranih zatvorenika, nije dobra.

Jedan od problema zapaženih u ovoj dimenziji predstavljaju prostorije za posete, koje su, u većini slučajeva, neadekvatne po veličini, opremljenosti, a u pojedinim ustanovama takve prostorije uopšte ne postoje.

Kada posmatramo kontakte zatvorenika sa spoljnim svetom u širem smislu, onda imamo u vidu saradnju ustanove sa društvenom zajednicom. Naš je zaključak da na ovom planu ne postoje gotovo nikakve promene u odnosu na prvu godinu monitoringa. Kada ovo konstatujemo, onda podrazumevamo potpuno odsustvo postpenalnog prihvata. Priprema za izlazak nakon izdržane kazne svodi se samo na zavišni razgovor sa zatvorenikom i njegovom porodicom. Osoblje smatra da je kvalitet te saradnje uslovljen "drugom stranom" i da isključivo od nje zavisi. U nekim ustanovama socijalne zaštite, medicinskim ustanovama, pravosuđu i u službama unutrašnjih poslova odnos prema licima lišenim slobode obeležen je predrasudama i osnovna je prepreka u ostvarenju prava zatvorenika u sklopu ove dimenzije. Društvena zajednica je posebno u obavezi da se efikasnije bavi maloletnicima koji su osuđeni na zatvorske kazne i na vaspitne mere obaveznog upućivanja u vaspitnu ustanovu. Posebno bi trebalo voditi računa o tome da se maloltenici postepeno pripremaju za učešće i adekvatno funkcionisanje u društvenoj zajednici.

Preporuke

- Uvesti telefonske govornice gde ne postoje, odnosno povećati njihov broj tamo gde ih nema dovoljno.
- Ukinuti nadziranje telefonskih razgovora i biti što fleksibilniji kada je u pitanju komunikacija i kontakt zatvorenika sa spoljnim svetom.
- Obezbediti adekvatne prostorije za posete u skladu sa njihovom osnovnom namenom.
- Obezbediti adekvatne prostorije za posete supružnika i dece.

- Na nivou Ministarstva i Uprave započeti rad i pripreme na programima otpusta i postpenalnog prihvata zatvorenika, s posebnim akcentom na maloletnike.
- Podsticati i posredovati u komunikaciji zatvorenika sa porodicom i drugim faktorima u lokalnoj zajednici i u mestu prebivališta zatvorenika.

OSOBLJE

Posle tri godine rada na projektu monitoringa zatvora, ocenjujemo da je došlo do određenog poboljšanja u odnosu na stanje koje smo konstatovali prve godine, posebno u jasnijoj svesti o centralnoj ulozi i mestu procesa resocijalizacije u sistemu izvršenja zatvorskih kazni. Ipak, iako ta svest jeste razvijenija i zastupljnija nego što je bila, to ne znači da postoje adekvatni uslovi za njeno sprovođenje u svim posećenim ustanovama. Ima ustanova čija interna struktura i organizacija ne podrazumeva postojanje službi za prevaspitanje, obuku i upošljavanje. U onim ustanovama u kojima su formirane ove službe neretko se dešava da one upošljavaju potpuno neadekvatan broj ljudi u odnosu na realne potrebe i kapacitete ustanove. Često smo se sretali sa situacijom da poslove upošljavanja i radnog angažovanja zatvorenika obavlja jedno lice, formalno raspoređeno u službu za prevaspitanje. U mnogim ustanovama broj ljudi koji su kvalifikovani da rade na prevspitanju zatvorenika nije dovoljan, što negativno utiče na kvalitet procesa prevaspitanja. U mnogim zatvorima i zavodima, pored ostalih poslova, vaspitači rade i na ispitivanju ličnosti i prijemu zatvorenika. U okružnim zatvorima timovi za prijem zatvorenika, nisu kompletni. Klasifikacija i reklasifikacija zatvorenika često je u rukama jednog, eventualno dva vaspitača, koji pokrivaju čitav postupak, od prijema, prevaspitanja do pripreme za izlazak i za postpenalni prihvata zatvorenika. Ima slučajeva gde je ovo osoblje zaduženo i za matičnu evidenciju, što dodatno oduzima vreme i mogućnost kvalitetnijeg i sadržajnijeg prevaspitnog rada. Radna mesta u službama za prevaspitanje nisu maksimalno popunjena u odnosu na predviđene sistematizacije i potrebe. Kao razlog za ovu pojavu navodi se postojanje predrasuda vezanih za rad u ovakvim ustanovama, tj. teško je doći do kvalitetnog osoblja koje će za relativno malu platu raditi tako težak i odgovoran posao. U priličnom broju ustanova smo čuli od zaposlenih u zatvorskoj upravi da za žene nije bezbedno da rade u zatvorima. Posledica ovakvog stava je da, i pored zainteresovanosti velikog broja kandidata ženskog pola, uprava rukovođena ovim neformalnim kriterijumom ne upošljava žene čak ni onda kada nema kandidata muškog pola. Prethodne navode potvrđuje statistika da je 90% osoblja uposlenih u službama za prevaspitanje muškog pola. Osoblje ženskog pola uglavnom je angažovano na poslovima koji ne podrazumevaju direktan kontakt i rad sa zatvorenima.

Individualni rad sa zatvorenicima je dominantan metod rada, jer većina pripadnika prevaspitnih službi nije obučena za druge, savremenije modele i metode rada. Utešna je informacija da je većina njih veoma zainteresovana za dodatnu edukaciju iz pomenutih oblasti. Oni pripadnici koji nisu zainteresovani za dodatnu edukaciju i sticanje novih znanja svoj stav obrazlažu generalno lošim uslovima rada, usled kojih su izgubili volju za bilo kakvim dodatnim angažovanjem.

Pripadnici prevaspitnih službi i službi za obuku i upošljavanje pretežno su nezadovoljni ličnim primanjima, posebno u poređenju sa primanjima zaposlenih u drugim službama. U tom smislu, stekli smo utisak da u većini ustanova međusobna komunikacija i saradnja osoblja ne funkcioniše zadovoljavajuće, što se negativno reflektuje i na odnose osoblja i zatvorenika.

Da sve nije baš tako crno, ukazuje vidan napor osoblja u nekim ustanovama da, u postojećoj situaciji, učini najviše što se može i da pronađe alternativne načine rešenja problema sa kojima se suočava.

Očigledan problem nedostatka visokokvalifikovanog kadra u službama obezbeđenja dodatno je opterećen i pripravnničkim kadrom, koji u momentu prijema u ustanovu nema ni elementarna znanja o poslu koji treba da obavlja. Situacija se popravila u ovom pogledu u poslednje dve godine i time što je organizovan Centar za edukaciju zaposlenih u Nišu, ali smatramo da bi se njeno pravo rešenje moglo ostvariti uspostavljanjem sistema školovanja za pripadnike službe obezbeđenja, koji bi, uz to, morao biti zasnovan na savremenim penološkim dostignućima i metodama rada sa zatvorenicima.

U okviru teme dodatne obuke pripadnika službe obezbeđenja ističemo obavezni program obuke koji je propisalo Ministarstvo pravde Republike Srbije, a koji se sastoji od teoretskog dela (poznavanje pozitivnih domaćih propisa iz oblasti izvršenja) i praktične obuke u oblasti borilačkih veština i rukovanja oružjem.

Odnos pripadnika službe obezbeđenja prema zatvorenicima različit je od ustanove do ustanove. U nekim ustanovama on je prilično rigidan i nepotrebno formalan, dok je u drugim na sasvim solidnom nivou. Naš zaključak je da odnos u velikoj meri zavisi i od rukovodećih ljudi u ustanovi i u službama obezbeđenja.

Na kraju, želeli bismo posebno da naglasimo da pravilan i savestan rad zatvorskih službi u velikoj meri zavisi od adekvatne novčane stimulacije, ali i od drugih oblika stimulacija. Na žalost, već duže vreme zarade zaposlenih nisu adekvatne težini posla koji oni obavljaju, a ne postoje ni druge vrste stimulacija za one zaposlene koji se ističu svojim inovativnim, predanim i stručnim radom.

Preporuke

- Za svaku jedinstvenu, odnosno za sve istovrsne ustanove, napraviti priručnik za osoblje u kome će biti jasno predstavljena koncepcija, ciljevi i zadaci svake službe, kao i pravila i uputstva za rad.
- Redovno organizovati seminare za pripadnike službi za prevaspitanje i obuku i upošljavanje, kako bi svaka mogla da prati i primenjuje nova saznanja i metode iz svog domena u cilju višeg kvaliteta i modernizacije rada.
- Poboljšati uslove rada osoblja, obezbeđivanjem adekvatnih prostorija za njihov rad i modernizacijom sredstava za rad.
- Preispitati postojeće sistematizacije radnih mesta i uskladiti ih sa realnim stanjem i potrebama u konkretnim ustanovama, rukovodeći se centralnim mestom prevaspitne službe u konceptu resocijalizacije.
- Izmeniti sistem školovanja i obuke budućih pripadnika službe obezbeđenja u skladu da postojećim evropskim trendovima.
- Organizovati obavezne kurseve za sve pripadnike službi obezbeđenja u cilju upoznavanja savremenih penoloških dostignuća i međunarodnih standarda iz oblasti zaštite prava zatvorenika.
- Na nivou Ministarstva pravde i Uprave pokrenuti akcije oko stipendiranja mladih kadrova i angažovati se na stvaranju materijalnih uslova i primerene materijalne stimulacije za one koji se ističu kvalitetom svog rada.
- Na nivou Ministarstva pravde i Uprave pokrenuti medijsku akciju u cilju stvaranja pozitivnije slike o zatvorima u javnosti, o značaju i težini posla zaposlenih u zatvorskim ustanovama, kao i u cilju destigmatizacije zatvorenika i upoznavanja javnosti sa njihovim osnovnim pravima.